

Разманов

4198

В.І. РАЗМАНОВ.

КОМІ КЫВ

В.Разманов

КОМІ НІГА ЛЕЖАНІН
СЫКТЫВКАР — 1931

И. И. Разманов

КОМІ КЫВ

(Ыжыд школајасын велӧдан отсӧг)

ДОПУЩЕНО Г У С-ом
ДЛЯ ШКОЛ Ц/Т. И
САМООБРАЗОВАНИЯ.

Комі ыга лезанін
СЫКТЫВКАР—1930

И. И. РАЗМАНОВ—КОМИ ЯЗЫК.

Отпечатано в типографии
Коми Госиздата
в колич. 2500 экз.
Облит № 358
1930

К ы в в о з.

Комі школајаслы зев јона коланатор—„Комі кыв“ велөдана отсөг. Өтi-кө, велөдчыјасы асныс бура оз төдны, либө омөла төдөны комі кывсө, а мөд-кө, ыжыд школајасын өнөз ез вовлы сөщөм отсөгыс, велөдчыјас комі кыв јывыс кылөны сөмын велөдчыыслыс.

Ме бөстчылі отсавны комі кыв велөдчыјаслы да велөдчыјаслы тајө һигасө гижөмөн. Унжык лескыс һигаас сүјөма ыжыд школајасын велөдөм помыс. Ас велөдигөн ме кутеі тащөм принтеіпө:

а) медем сөтны велөдчыјаслы кыв артман історіјасө, петкөдлыны кызі чужө да быдмө торја кывјыс, торја сөрһыс.

б) медем велөдчыјас гөгөрвоісны кывјыслыс лоөм-сө да паскалөмсө, медем төдмалісны сөрһыслыс воз-за гөллунсө да кызі кывјыс—сөрһыс јонмө војтыр олөм сөртһыс, војтыр уж сөртһыс да јөз кост оланног сөртһыс.

в) кызі торја јөз, оланнога классјас, паскөдөны асыныс култураһысө, а сывкөд щөщ-і кывһысө да сүјөһы сіјөс наулын сулалыс јөз пөвсас, јөз оланногас.

г) ме велөдчыјас төдмалісны мыјла өһі паскөдчысө быд посөһі јөзјаслыс култураһыс да мыјла колө сүјһы комі кывсө комі јөз пөвсөс оланногас, паскыджыка сы вылө вичөдлөмөн.

Тащөм моғјас ме пуктылі комі кыв ыжыд школајасын велөдигөн. Сіјө-жө моғсө ме пукті-і подулас тајө һигасө лөсөдигөн

Мөдар боксаһ - кө кыв велөдөмыс вылө вичөдлыны, көлө шуһы:

а) ловја кыв велөдигөн велөдчыјаслы колө велөдчыһы бура мичаө сөрһысө, кывзөмөн торја кывјаслыс кыв шуанногсө (фонематика) кывзөмөн да һалыс гөгөрвоһы торја вежөртасјассө (семантика);

б) мед ескö велöдчыяс велалісны школајасын-на бура вічны комі кывјыслыс озырлунсö, медым најö некор ез шуны: „комі кывјыс-пö гöл-да, огöј вермö комі кывсö паскыда оланногас сујны“. Медым најö асныс кутісны кужны тырбурвежөрөн боставны кывјыслыс торјассö да озырмöдны шусанногсö (морфология и синтаксис) да сор-нытанногсö.

Мыј вермі ме та куџа вöчны—вöчі. Серт, ез ло вöчöма немтор сінтаксіс-куџа*). Комі кыв сінтаксісид міјан абу вöчöма некодлөн. Медым сетчö кутчыены колö возвылас вöчны ыжыд вылтöдмöстчöдана уж.

Методсö бостöма роч нїга вылыс: „Рабочая книга по русскому языку“ (для второй ступени, педтехникумов, рабфаков и комвузов)—С. Д. Никифорова, Г. К. Данилова и других, изд. 3-е Государ. Издательства, Москва—Ленинград. 1927 г. Сіјö лөөдöма лабораторнöј метод принтсіңјас серті. Сени уна сујöма вылтöдмöстчöдана ужјас. Ме могыс кывтö велöдігөн сіјö зев коланатор., Медбöрас лоі сетöма велöдыејаслы некымын індöд да комі кывтöдмöстчöдана бібліографіја. Сіјöс лыдда зев коланторјөн.

Нїга куџа кора быд велöдыејассан індöдјас да нелучкіінјас вылö вистовјас,—гапкö, мукöдлаас-і збылыс нелучкіјасыс нїгаас коліны-да.

Гіжыс.

1928 воö, октябрь 12-öд лунö.

*) Комі сінтаксісö кöсја коркö торја нїгабн лезны.

I-öd j y k ö d.

§ I. Кытые комі кывјыс чужіс.

Мортлөн сорытан кывјыс ловја, сјјө век вежласө. Вежласөмыс кывјыслөн мунö чинөмлаң да содөмлаң. Бое-там комі кыв, комі горны—öні, револутсја бöрын комі гор-ниас соді зев уна выль пöлөс торјакыв.

Кывјыслөн вежласөмыс, чинөмыс да содөмыс, лоö оз аснас-ачыс. Сјјө мунö аслыс пöлөс тyj-куза,—кыв закон-јас серті. Кывлөн ем кык пöлөс закон: кыв вежлалана да кыв візана закон. Мыјла да кыз мортыслөн сорныс веж-ласө—сы јылыс мі мөдлаын төдмалам, а öні візөдлам кы-тыс кывјыс, сорныс мортыслөн лоöма? Кушөм сылөн медвоzza помыс? Кытыс мјан комі кывјыд петöма?

Зоологја серті-кө візөдны,—мортыс петöма кывтөм пемөс чукöрыс. Вајö төдмасыштчамöј кывтөм пемөс сорні-көд. Понјас аскостаныс асмогыныс быдеама ногөн сорні-тöны: увтөмөн да ералөмөн. Скөр-кө пон, сјјө пінсө ерыш-тас да мурзö. Көзаинсө-кө адзас,—зев міча гөлөсөн лубö-пырја увтö. Ошкөс-лі, урөс-лі, көчөс-лі лавкөдö век ас-лысногөн. Вöралыс понлыс шысö төдö-нын. Ылысан төд-малас, көдөс понјыс сылөн увтö. Пон моз жö быд кывтөм пемөс ассыс повзөмсө, дојмөмсө, ышмөмсө, чукөстчөмсө петкөдлө уна пöлөс керсөйлөмөн да горөбтөмөн. Сөщөм кер-сөйлөмыс, вөрзөдчөмыс да горөбтөмыс наукаин шүсө рефлексөн. Сорныс—рефлекс-жө. Быд петкөдчөм вылө кывтөм пемөсыс вөрзөдчө лібö горөдчө өтмоза век. Сөщөм јавлөңнеыс шүсө условнöј рефлексөн.

Уна јөз öні-на кывјөн мічаө оз сорнытны. Öні-на сор-ныс налөн чунөн да чужөм көрлалөмөн мунö. Ковмас-кө віставны: „кык төлыс-пö ме ветлөдлі көзид дырјі подөн“—сјјө вісталö уна ногөн керасөмөн. Петкөдлас медвојдор кык кыш да индас јенејас,—сјјө лоö сы ногөн „кык тө-

лые“. Сесеа мѳдас зев јона тѳравны, бытѳ збылые кын-мѳ,—сїјѳ сы ногѳн лоѳ „кѳзыд-пѳ вѳлі“. Сесеа кык чунѳн мѳд кѳпыдѳс вѳвтѳыс мѳдас воєлавны,—„пѳдѳн-пѳ ветлі“.

Сїзкѳ понјаслѳн да мортѳслѳн ѳтѳ мањераа коѳ горѳныс. Јемѳн-кѳ суцкан мортлѳ чунѳ помас, сїјѳ лѳк ногѳн горѳдає да ѳецѳыштас кїєѳ. Сецѳм петкѳѳчѳмєѳ мї шуам рефлєксѳн. Горѳѳѳмыс дај горѳныс мортлѳн рефлєксјас-жѳ. Понјаслѳн, ѳерт, абу уна рефлєксјасыс, а сы сертї-ї сылѳн горѳныс абу паскыд. Мортѳслѳн (вежѳра кывтѳм пемѳслѳн) рефлєксјасыс унжык-њын, сїјѳн сылѳн горѳныс јонжык дај зев-њын јона вежѳма кывтѳм пемѳс горѳнї сертї.

Коркѳ, ѳерт, зев важѳнєѳ мортѳс, гапкѳ, пон моз-жѳ увтѳїє да ералїє, лѳѳѳ ѳбєѳјана моз горзїє да керасїє. Зев важѳнєѳ, ѳерт, мортѳслѳн єз-жѳ ѳнїја коѳ вѳв горѳныс. Сїјѳ горѳнїтїє сек горѳѳтана кывјѳн (междометїями). Шуалїє мыјкѳ: „вч-вч“ (привтѳжной), „ѳ-ѳ“, „ц-ц“ (привтѳжной), „о-о“, „а-аа“ да сїз воѳѳ. Тацѳм кывторјасєыс сесеа мѳѳїє лоавны цѳн ѳнїја нога торјакывјас,—торјас: „ак“, „ок“, „ук“, „уп“, „гып“ да сїз воѳѳ. Сесеа-ѳѳ уна торјас-лы ѳїмєѳ єтѳмаѳє сы сертї, кызї сїјѳ торјыс зыкєѳ єтѳѳ, сїз: мѳскѳє поєнї чєлаѳлы вєк-на вїєталѳны «му-му», пон-јѳє—«уѳ», лебачѳє—«чїп-чїп» і є. воѳѳ. Сїзї лої мортлѳн кыв вујја горѳнї (корневој язык). Сєтыєан мортѳслѳн горѳнїтан кывјыс мѳѳ нога лої. да-ѳѳ і ѳнї-на уна морт горѳнїтїгас вєк-на мукѳѳ ѳырјї кїнас ѳвтѳѳ. Сїзкѳ горѳныс колы вєк-жѳ сєцѳм рефлєксјасѳн куцѳм вѳлі-ї важѳн. Тає мї аѳзам, мыј мортлѳн горѳнїтан кывјыс—ставыє мїмїкаа да зыка (шыа-да) рефлєксјас.

Зев важѳнєѳ, ѳерт, єз-жѳ став јѳзыс ѳтмѳза горѳнїт. Бѳѳ чукѳрлѳн (котырлѳн) вѳлі аслыє нога горѳнї. Аскотырѳн (родовѳм) олїгѳн јѳзыс мукѳѳ котырєа јѳзкѳѳ єз зев ѳтлаасєлыны. Бѳртїєѳ-њын, кор вузасѳм да мукѳѳ нога ѳт-выє олѳмыє јонжыка паскалїє, сек мѳѳїєнѳ ѳтлаасавны торјакывјасыс, горѳнїјасыс. Јонжык котырјаслѳн горѳныс паскалї, ѳтлаасїє мукѳѳ котырєа јѳз горѳнїкѳѳ. ѳерт, сєцѳм ѳтлаасїгас да вѳча воѳмјасєыс вылѳ пѳлѳє горѳнїјас артмїєнѳ. Бѳѳ пѳлѳє ѳнїја кыв куѳаѳн, ѳырѳн бырѳѳїє зев уна пѳлѳє вѳж горѳнїјас. Уна кывјас, ѳерт, ѳнї мї ѳгѳј-ї тѳ-

döj-нын на костыс, но сепцөм кывјыс уна вöлі. Сегса ыж-ыд jöz котырыс некор ез овлы öткөд олөмөн. Öтi жүкөн котыр öтi пöлөс кывја jözköd, möd жүкөн möd пöлөс кывја jözköd матынөсжык. Öтi жүкөныс öтi ногөн олө, möd жүкөныс—möd ногөн. Кузаөн сijö жүкөнјасын олыс jöзыс кывсö ассыныс вежисны зев јона. Быд жүкөдлөн пуксö ас-лыс пöлөс кыв*).

Сiң-жө, тыдалө, лоөмаөс-i öнiја кывјас. Комi кывјыд-пö зев матын угро-фин кывјас бердö. Сijö кывнас сорнi-тысјасыс зев ыжыд jöz котыр. Быд жүкөн угро-фин кывја jöзлөн ез-жө öтмоза ов. Кывјыс жүкөнјасыслөн асланыс быдөнлөн-жө олис да быдмис. Јукөмыс-пö налөн mödöчis 4 сурс во сажын. Сегса сы öбрын-нын mödöма јуксавны фин кыв чукөреыс**) торја кывјас. Сijö лоөма во 3 сурс да жын сажын. Угрофин сорнi ногнас öнi со кушцөм кыв-јас лыд-дöны: а) угра кывјас (мад-јар, остак, вогул) б) ры-тив-фин кывјас (суомi (фин), ест, лопар, карел да мукөд), в) пермса кывјас***) (комi, уд), Волгавывса фин кывјас (марi, мордва).

Емөс фин кыв чукөрас сепцөм торјакывјас, кодјас быд торјакыв пыцкас абу-на јона вежсöмаөс.

Бостам-көт „выј“: фиңјаслөн—„вој“, естјаслөн „выј“, лопарјаслөн—„выј“, удмуртјаслөн—«вуј» i с. в.

Öнi вiçöдлам јона-ö најö рөчнитчöны. Сijö зев миçаö петкөдлöны лыда нiма кывјас:

*) Академик Марр шуö: став кывјыс-пö, кодi ем му вылас, лоөма пöлө элемент-тыс. Сijö элементјассö Марр пасjö: А, В, С, d, (sal-A, ber-B, uon-C, rom-d). Тајö элементјасыс-пö пöлаi став кивјыс.

**) Поскольку вопрос о существовании связи между языками общей Угро-ал-тайской семьи вопрос спорный, то в средней школе будет целесообразнее (в I конце) объяснение только угро-финской ветви, включая ее Уральскую семью, куда относится и самодский язык параллельно с угро-финской ветвью.

***) I. Abercronly—Fhe Pre and Profo hisforie Flnus, both easfern aud mesfern. 1898. „автор думает что доисторические финно-угры распались на Угров и Финнов до 1900 года д. Р. X., после чего идет распадение финов до 1500 года до Р. X. В доказательство к этому указывает, что счет стал известен уже после этой даты.

****) Слово «пермь» видимо произошло от основы слова времен обитания фин-нами нынешней территории Германии и Пруссии (приберег Немецкого и Балтийско-го морей). Отсюда остались названия „Ober“ „Mittel“ и „Unter“ параллельно с ним в пермяцком говоре коми языка имеется „отир“, слово „Barmen“ через древние: „per“, „Berm“, „Biaria“ нисходит к современному „Пермь“ (парма). Tiander—По-ездки скандинавов в Белое море. 69 стр. 1906 г.

	Коми	Удмурт	Мари	Мордва	Ест.	Суоми
1.	öfik	одыг, ог	ік		üksi	üksi, uhden
2.	кык	кык	кок		kaks	kaksi, kahden
3.	кујим	куиң	кум		kolm	kolme
4.	ньоъ	ныъ	нѣъ		neli	neja
5.	вѣт	вѣт	вѣтс		viis	viisi, viiden
6.	квѣйт	куат	кут		kuus	kuusi, kuuden
7.	сѣѣм	сѣѣм	шѣм		s'ajtse	seitsemän
8.	кѣкѣмыс	камыс	кандакш		kaekse	kahdeksän
9.	ѣкмыс	укмыс	индекш		ükse	ühdeksan
10.	дас	дас	лу		küme	kumiöenen

Сесса со тае візѣдлѣ,—јона-ѣ паскалѣма фін кыв да коми кыв:

Комилѣн—сѣн, фін кывјын—сѣлма (silma).

„ —сотны — „ —полтан (poltan).

(комијас шулѣны «бі пѣлтъны»).

„ —рака, „ варіс
(комилѣн «варыш»—ястреб).

„ —лым, „ лумі (lumi).

„ —лым локтѣ лумі лунта (lumi lunta).

„ —тар „ теірі (teiri).

„ —пув, „ пуола (puola).

(коми «пув» лоѣма кык вујѣйс „пу“—„ув“).

„ —јуа, „ јуон (juon).

„ —сојан, „ суѣн (suön).

„ —лы, „ луу (luu).

Удмуртјаскѣд коми кывјыс нѣшта-на матынжык. Налыс поѣѣ пѣштѣ гѣгѣрвоны. Со кымынкѣ нѣдкывјас*).

Удмурт: «Улласаң будо, вылласаң вож» (кушман).

Комиѣн: «Увсаң быдмѣ, вывсаң вѣж» (кушман).

Удмурт: «Лулоез лултѣм нулѣ» (куасѣн ветлѣм).

Комиѣн: «Лолаѣс ловтѣм новлѣ» (лампаѣн ветлѣм).

Удмурт: «Муноз, муноз, пуназ уз ву» (сурбс)

Коміон: «Мунас, мунас, помыс оз во» (туј).

Тайә примерјас сертіе позё шуны,—комі кыв сурбс-ыс да сорнітан ногыс нач ёткод мукёд угро фін кывјас-ыскёд. Ёнісё-нын, дерт, најё рёзнитчёны јонжыка-а,—јёз-ыс јорта-јортёыс ылын олёны-да сійён.

Важысаң-кё, ескё, налён вёлі гіжёд, да оланіныс ез зев ылёз вёв торјалёма, дерт, сорніныс ез рёзнитчы. Сек ескё став угро-фін јёзыслён вёлі ёткод кыв, јонжыка гё-гёровоана ёніја серті.

1§ куа. 1 УЖ: Візёдалё собраннёјас вылын да мукёдлаын сорнітігён, јона-ё сорнітысыс кінас да чужёмнас віставлё (жесты и мимика)?

2 УЖ: Чертітё аслыныд схема, кызі јуксё Урал сорні чукёр?

3 УЖ: Адзанныд-кё жуцёмкё угро-фін чукёрса кыв вылын гіжёд лібё словарь ётлаёд-лё комі кывкёд?

§ 2. Комі кыв сорніеікасјас (диалекты).

Возас мі адзылім кызі кывјасыс јорта-јортёыскёд торјалёны. Возё-кё мёдам тёдмавын сійё-жё кывјассё, адзам,—ёті кывјыс јуксё бара - на зев унапелё. Сійё јуксёмыс бёрја помё помасёё „ёті мортын“ вёліе. Сізё позё ёті кывсё торјёдлыны зон сорні чукёрјасё. Сещём кыв пыщ-кёсса чукёрыс шуё сорніеіка сён.

Міјан комі кыв пыщкын ем кујім ыжыд кывеікас да на костын емёс кывеікасторјас.

Ёті кывеікасын сорніыс јонжыка „в“ ылё мунё. Сіз: вевёдчам, шкова, вов (лов), јёв, јыв, ныв, увын, выс (лыс), і с. возё.

Мёд кывеікас, кор сійё „в“ пыддёыс шуёны „л“. Сіз: велёдчам, школа, лол, јёл, јыл, ныл, улын, лыс і с. в.

Кожмёд кывеікас, кытёні „в“ да „л“-сё шуёны кыв помас лібё кыв шёрас воеса вомён (ы, о, ё, е). Сіз: лоё, јоё, кыы, јыы, керосны, тооун, веетті і с. в.

„I“ da „ы“ шуан ногыс оз ӧтлаас „в“ da „л“ шуан ногыскӧд. Сіа: ӧтілаын шуӧны «в» da «і», мӧдлаын «в»-жӧ da «ы» і с. в.

Кыв лексіконыс (словарь) быд кывсікасын абу ӧткӧд. ӧтілаын «кај» (птичка), мӧдлаын—«чіпан», којмӧдлаын—«лебач», жіж, кага і с. в.

Сіјӧ быд кыв мукӧд сорнісікасас емӧс-жӧ da мӧд вежӧртасас (под другим понятием).

Тайӧ тӧдмӧсјас (признакам) куза комі кывсӧ јукӧны со кушӧм сорнісікасјасӧ:

- а) Іњвадорса
- б) Кӧсса
- в) Сысоласа (Сыктывса)
- г) Вылыс Ежваса
- д) Улыс Ежваса
- е) Удораса
- ж) Јемваса
- з) Ізваса
- і) Сыктывдінса (Сыктывкар гӧгӧрса)

Татӧн ӧні ме петкӧдла комі сорнісікаса сорні ног. Быд сорнісікас јорта-јортыскӧд da ас сорніыскӧд ӧтлаӧ-давӧ, секі вӧліс кажаланныд кушӧм на костын коласыс.

Со, Сысоласа сорні ног*):

„Кудыс зел сӧд, велтыс зел јежыд“. „даскыс вок нем кулӧны, кодыр-кӧ-нӧ оз четчылны“. „Gӧд вӧр шӧрын пон ултсӧ“. „Gӧд вор шӧрын гӧрд гача сулалӧ“ (пес кералӧм, песчипас). „Ӧті вокыс мунас, јенкыа гӧгӧрты кыщӧлтас, мӧдыс пыр-на мӧдӧдчӧ“ (пач ломтысӧм). „Нін пос улты байдӧг котралӧ“ (пожнасӧм) „Ічӧт—ічӧт кашнік, кодыр-кӧ-на оз тырлы“ (ізкі роҗ). „Пощӧс вылты гӧрд ај курӧг котӧртӧ“ (сартасын бі ломтысӧ).

Інва сорнісікас**):

„Варыш кага вайӧ,
Тупка бабітчӧ,
Каца јог чышкӧ,
dydi јог чапкӧ,
Кыр ӧшынь піскӧтӧ,
Шыр бі вартӧ.“

*) Г. С. Лыткин—Зыр. кр. и Зыр. язук.

**) Там же.

„Жож, увын ош вапа“ (выс). Ој-вун, ој-вун, пөріс
 пөрыс морт јај чывөтө“ (сартас сотчө). „Вөвыс гөһитө,
 дад ож сувавө“ (шор). „Вөрө мунас—гортө виçөтө, вөрас
 увтас, увтас—гортө мунас; муникас—вөрө виçетө; гортө
 воктас—вабіч увтө водас“ (чер).

Бобөј, бобөј! кытче ветвін?

Чожө гуө ветві.

Мыј сојін јуын?

Віја тунөе сојі.

Меным колін-ја?

Тенит колі.

Кытчө пуктын?

Пощ понас пукті.

Пощ понас абу?

Сөд пон сојем.

Кытөн сөд поныс?

Су јог вывө водөм.

Кытөн су јогыс?

Біөн сотчөм.

Кытөн біыс?

Ваөн күсөм.

Кытөн ваыс?

Өшка јуөм.

Кытөн өшкаыс?

Вуд вывө мунөм“ і с. в.

Сыктывкарса сорнісікас лоөма Сысоласа да Ежваса
 сорнісікас өтлаасөмыс. Öні сетчө лексіконыс пырө мукөд
 кывсікасјасыс.

„Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө!

Көн-нө тенад вала тујыд?

Байдөг баксан јаг дорын

Менам вала тујөј.

Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө!

Көн-нө тенад песла тујыд?

дозмөр котеан јаг дорын

Менам песла тујөј“ і с. в.

Ежва вывса*) сорнісікас: (Вылыс Ежваыс неуна мөд
 ногөнжык сорнітө да шуалө).

„Лок мортлы сінмас канен он четчішт“.

„Небыда волсалб, да чорыд уҕе“.

„Шыбитан мышкб, уе воҕе“.

„Нбҕже-кб мунан, ылбжык воан“.

„Пыдб пуктан, матыс бостан“.

„Киссем ватб он курышт“.

„Таја мортыс пон-којд горш, а кан-којд дыш“.

Ізваса сорніеікас лома, тыдалб, Јемваса сорніеікасые, сен восса вомбн-жб «в» да «л» шубны, дај кыв лекіконыс бті маҕераа. Сбмын вежема јонжыка,—јаран кыв-јыс матын сен-да сіјбн. Јаран кывсыс Ізваса бостбмаб «х».

„Нол кар-нын мјанчумыс прочез жүгедлісныс,—пазедлісныс Пестрыјлбн вбјскајас. Ныа міеунум уна вынабб. Воҕсасны сесса мі ог вермб—мјан выннум бырі“—сізі вібталіс Мікал-бксы.

„Ог сетче бурбн! Воҕсасам-на Мбскуасажаскбд. Вбјпел мја отсалас!“.—сізі шуіс кымынкб кыв Чердынса бксы да зей ббдб пышјіс самеј біас“.

Јемвасажаслбн тащбм-жб сорні нбгыс да кывјасыс. Сізі-жб најб шубны: зей, кыы, вбб, јыы, козлоо і с. в. Кыв лекіконас ем аслыс пблбс кывјас.

Удораса кывеікас Јемваса кыв коф-жб. Лекіконыс јсн-жыка рбҕнйтб. Сізі: „кага“ (птичка), чае (чашка) і с. в.

2 §-куза. 1 УЖ: Куцбм кывјас тбдан мукбд комі сорніеікасса кывјасыс? Гіжав.

2 УЖ: Куцбм кывјас аслыс ногбн шуббны тјан сорніеікасын? Гіжав.

3 УЖ: Бтлабдлы, татбб гібббм прімерјас вылын, разнбј пблбс сорніеікасјас?

4 УЖ: Тбдмав куцбм кывјасын тјан „в“, „л“ да восса вома „в“ шубб комі гібббда кыв серті мбд ногбн?

5 УЖ: Тбдмав куцбм кывјасын тјан сорніеікасын комі гібсан кыв серті мбд ногбн шу-бб мукбд шыыс (звук)?

§ 3. Мыла сорһитан кывјыс вежласӧ.

Во́зза гижӧдемы адылым, кы́зі по́зӧ уна нога сорһи́яс ӧткода́вны. Уна сорһи́ын кывјасыс ӧ́ти ма́нераӧс, да́ј сорһи́тан ногыс ӧ́ти ногӧн му́нӧ. Сі́јӧ ӧ́ти кост. Мо́д кост, кор ӧ́ти кыв пы́щкас, сорһі пы́щкас бара-на кыве́икасјас лоа́лӧ. Мы́ла-нӧ сі́јӧ?

Сев ва́жӧнсӧ, ты́далӧ, та́јӧ јӧз чуко́рјасыс ӧ́тлаын овло́маӧс, ӧ́ти ног у́жавло́маӧс. Се́кі на́лӧн-і кывјыс ӧ́тнога вӧ́влӧма. Шу́оны, у́гро-фін коты́рыс-пӧ овло́ма ӧ́нија асы́влунвы́вса ро́ч му́јасын. Сесе́а сла́вјана да му́кӧд јӧз ло́к-то́м бо́рын-пӧ на́јӧс мо́дӧмаӧс жмі́тны да ло́ма разнӧ́ј му́кӧд му́јасӧ веш́јыны, ва́ж ола́нінсӧ ено́втны. Се́кі на́јӧ па́залӧмаӧс уна пе́лӧ. Ӑ́ти у́гро-фін чуко́р му́нӧмаӧс асы́в-во́јлаң, мо́д му́нӧма ры́ты́влаң, ко́јмо́д—ры́ты́вво́јлаң. Сі́зі на́јӧ то́рјавло́маӧс. Сі́јӧ веш́јӧмыс, де́рт, ез ло ӧ́ти ли́бӧ кы́е во́он, а му́ніс, га́шкӧ, зе́в уна со во́.

Вы́лынас на́јӧ ады́сны вы́л пӧ́лӧс ју́јас, вӧ́рјас, вы́л нога клі́мат. На́лы ло́і вы́л ме́стаад ве́жны ва́ж ола́нног-сӧ,—ко́м-па́сқомсӧ, у́жала́н ко́лујсӧ (ору́дия произво́дства) да с. во́зӧ. Сі́јӧ вы́лто́рјасыс бы́д пос́ні чуко́рын ло́і асы́лыс пӧ́лӧс, сы се́рті-і кывјасыс на́лӧн ло́і ез ӧ́ткод.

Со ко́т бо́стам ӧ́ти́тор,—І́звы́ын ко́міјас ма́ліча - да, пі́м-да, мы́ј-да новло́ны. На́лӧн ко́р ем, а клі́матыс зе́в ко́чыд. Бо́стам ко́ лунвы́вса у́гро-фін чуко́рса јӧ́зӧс, ма́рі-ӧс-лі, венѓрјасӧс. на́лӧн шо́ныд, да́ј ко́р-һі вӧ́р сен а́бу. На́јӧ „ма́лічатӧ“—на́лӧн да „пі́м“ де́рт, оз новлы́ны, сі́јӧн на́лӧн-і сі́јӧ кывјасыс а́буӧс. Та́цӧм то́рјыс зе́в уна.

Мі́јан ко́мі јӧз пӧ́всын емо́с-жӧ се́цӧм то́рјыд. Ежваса ко́міјас ша́бді во́дті́тны да дӧ́ра кы́оны, І́звы́ын оз. А ша́бдісӧ во́дті́тны да дӧ́расӧ кыны кы́кӧ ко́лӧ. Вы́л пӧ́лӧс у́ж-јас. Сі́јӧ І́зваса ко́мі јӧз оз то́дны, то́дӧны-ко́ гижӧ́д вы́лыс да кывло́м се́рті сӧ́мын. Сі́јӧ у́жјасы́слӧн бы́дӧнлӧн пі́м-јас емо́с.

Со, ӧ́ти ко́мі гі́жыс кы́зі сы јы́лыс гі́жӧ:

«Ра́дејта Һа́рјасӧ́м, Һа́расӧ́м, пе́чқом,
Ректа́сӧ́м, бы́дмасӧ́м, па́нсӧ́м да ле́тчӧ́м,
Че́ла́длыс а́нагу́р ры́тјасын со́тӧм» і с. в.

Һо́бді́нса Ві́ттор.

Унжык кывјыс тан шабді вöдітöм јылыс да дöра кы-
öм јылыс Ізвасалы, дөрт, абу тöдса. Нәјö сөщöм ужсö
оз ужавны, дај кывјыс абу.

Бостам көт мөд пример. Ізваын көр візöны. Сіјö уж
гöгöрыс зев-жö уна вежöртас ем:—„утіча, хареј, пуіңа,
һін, утіча пöв, саламка, чум (чом), са (көр сермөд), вол,
һеблуж, пөжгу, һалуку“ і с. в. Тајö кывјасыс, дөрт, лун-
вывса комі јöзылды абу-жö тöдса. Тöдöныкö сіјö кывјас-
сö, дөрт, сöмын кывлöм серті-жö, лібö тіжöд вылыс.

Сіз-кö мортылдөн кывјыс вежласö оланін сертіыс,
оланног да ужалöм серті. Öті местаын öтнога кывјыс, а
мөд местаын мөд-нога.

Сөсө-öд-і быд мортыс оз öтмоза сөрһіт, уна мортлөн
«р»-пыдді шусö «рлр», мукöдлөн «с»-пыдді «ш» петö, а
којмöдлөн «ч»-пыдді „щ“ артмö і с. в. Шулöны тај сы-
лөн-пö кывјыс оз бергав, лібö кыз кывја пö. Сы понда
сөрһіыс быд мортлөн абу-жö öткод. Öтиторја кыв ескö
шуöны-да оз öтногөн ло. Быд морт сөрһітö сіз, кыз сы-
лы лөзö сөрһітнысö аслас сөрһітан органјасыс: кывјыс,
піныс, вомдöрыс, нырыс да с. в.

Сіз-кö сөрһіыс јöзыслөн абу öті нога, сіјö вежласö
јöз пöвсас дај торја мортыслөн. Јöз пöвсас кывјыс вежла-
сö, сөдö да чінö јöз оланног сертіыс, јöз кост ужалöм сер-
тіыс да ематорја культура паскалöм вöснаыс.

Öні візöдлам кызі сіјö вежласöмыс сөрһіыслөн мунö.

§ 4. Кызі вежласöны сөрһіјас да кывјас.

Торја сөрһіјасыс мувылас лöма кыв вежласöмыс.
Сіјö вежласан протсөсыс быд кывлөн, быд сөрһілөн öті
нога, но сіјö протсөсыс оз быдлаын, быд јöз пöвсын öт-
моза мун. Öті јöз ордын сөрһі вежласöмыс сöмын нымсыш-
тö, а мөд јöз-ордын сіјö вежласөö öдјö, јона. Öтмоза-кö быд
јöзлөн муні вежласöмыс секі ескö став кывјыс вöлі öткод,
быдöнлы гöгöрвоана.

Сіјö глотогоніја*) протсөстыс мукöд кывјыс колö.
Бостам көт індојевропаса сөрһітанног: сіјö сулалö зев вы-
лын. Сен кыв вежласан протсөсыс зев возын мунö, а му-

*) Глотогоніја—сөрһі вежласöм. выл кывјас артмöм (языкотворчество).

köd кывјасын, бостам көт угро-фин сорнјас. најö колмаё зев ылö бөрö. Сіјөн најö абу öткодöс, çік-нын абу гөгөрвоанаёс.

Мі воçас адçылім-нын кущöм кывјас мјан комі кыв бердын матын-на сулалöны. Став сіјö кывјасас колмаёс-на öткодторјас. Сіç-кө најö ставныс абу-на комісёс зев ылынöс,—глотогоңіја протсесыс налөн, гапкө, кодјаслөнкө воçынжык мјаныс, а, гапкө, кодјаслөн-кө-і бöрынжык-на. Сіç колö јукны став маті-бердаса кывјасёс.

Кывјасыс да сорныс вежөс зев уна воçасөн. Мукöд кывјыс уна сурс вонас сетчöз вежас, он-і вермы тöдны кыçі сіјö да кытыс артмöма. Со Італіјаса уна сурс вонад кущöма ылногавсöма. Öнi најö шуöны: „çи ва піано—ва сано“, а зев важөнсö сіјö-жö шуісны со кыçі: „кві вадіт планум,—вадіт санум“ (кодi нөжјö мунö, сіјö јона мунö). Сіç-кө віçöдлан, медвојдорсö он-і каçав налыс öткодлунсö.

Некущöм сорнi мувылын кодi öнi ем, важөнсö ез вöв öнiјакод. Комі кывјыд сіçжö вежласö. Віçöдлан-кө öнi, револутсіја борын, кущöма вежыс комі кывјыд. Бостам көт комі гіжöдакыв: сіјö вежөс луныс-лунö. Содалö ыл кывјас, ыл кыввöчан кывторјас да сіçі воçö. Оз-жö прöс-та шуны ылысса јöзыс,—гіжöда кылыд-пö абу зев гөгөрвоана. Çерт, сіјö сес жö петö, сорнитан кывсыс-жö сіјö босталö ассыс вежласан торјасёс да аслас паскыджыка олöм вöснаыс сылы лöб торја кывторјасёс уна ногөнжык, уна мукöд торјакывјаскöд шулывлыны.

Зев важөнсö, кор-на сорныс мöдöма сöмын артмыны, первој, çерт, лоаліны сепöм нiмјас, шуам көт морт мöдіс нiмтыны ассыс кi, кок, јур, вом, çін і с. в., а сесса сетыс бөртісö пöлаліны-і мукöднога кывјасыс,—керöм-вöчöм нiмјас да мукöд торја нiмјас. Віçöдлам кымынкö кыв да тöдмöдыштам кыçі најö лöмаёс.

Сіçі: „кокан“ (мотыга), тајö, çерт, „кок“-ыс-жö лöма. „Кок“-ыс мортыслөн да „коканыс“ öтi маңераёс. Сіјö „коканыс“ бөрті артмöма мöд вежöртаса кыв „кокав“ (долбить, мотыжить). Бостам: „котрав“, тајö кывјыс лöма, тыдалö, „кок“-ыс-жö. Сені воçза элементыс „кокот“-ыс зев-на матын сулалö „кок“-кö-ыс дөрö.

Шуамёт: „кi“, „кiасны“ „кепыс (кiпас)“, кiчыпкöд, кiңув (кiңаув) і сіçі воçö ставыс öтi кывјыс лöалöма. Ад-

қаннды кызі „кіпас“-ыс „кепысө“ вежсөма. Тази-кө мөдам
вїдлавны унжык кыв, сек адзам кущом вөлөма комі кыв-
жыс важөнсө.

Сесса-өд уна кыв ем бокыс пырөм кывјас. Сещөм
кывјасыс вежласөны јонжыка. Сізі важ немеч кывјыс пы-
рөм кыв вежласөма со кызі: drottsmenn (дружинник) ruots'i,—
rot's' (роч)—d'z'ut's' (зуг); важ іранскеј кывјас: maria, вежсөма—
murde, murf, morf; s'ur'ne (s'i'rn'i)—вежсөма—зарнї (zarn'i); іран-
са—darva - s, вежсөма—tarvas,—f's'arla, важ немеч:—vargaz—
вежсөма—vnrq̄s (варгөс). Тащөм кывјасыд зев уна.

Ҕерт өні мї ог вермө төдмавны ставсө, важөн шусан
ногыс мукөд кылыслыс он вермы адзыны. Но-і татыс не-
кымын кыв вежласанногыс поңө гөгөрвоны кызі вежла-
сөны торјакывјасыс да сорныс.

*1 УЖ: Бостав рочыс пырөм кывјас да вїзөдлы кызі
најө комі сорныс вежласөны.*

§ 5. Кызі выл торјакывјас лооны.

Возза урокјас вылын мї төдмалім-нын, кытыс мортис-
лөн кывјыс лоөма. Төдмалім кызі да мыјла вежласө кыв-
жыс. А кызі сіјө возсө паскалө? Сы јылыс өні неуна вїс-
тыштам.

Морт оланінын некор абу чөв. Төла да пуыд шувгө,
јорта-јортыслан зыртчїгөн зүртө. Ва вылын гыс бузгө
вадорас, сетыс му пласт кырө, уеө ув-мунө. Турун пөвсын
ветлїгөн туруныс шургө, кок гөгөрыд гартчө, возын
швуча-швача, руцка - рацка кылө, кос росторјас чег-
ласөны. Быдөн сіјө шысө мортыс кылө аслас пелнас,
а сесса мөдас сы јылыс мөд мортлы вїставны, дај сіјө
кывлөм шыјассө вылпөвалө кывјөн, зыкөн.

Сіз-кө мортыд мыј кылө сіјө і вїставлө. Мї возсө вїс-
талім-нын,—војдөрсө мортыслөн сорныс вөлі поснї торја-
кывторјас кодөс. Бөртисө сесса сіјө кывторјасыс, выл
вежөртас петкөдігөн, өтлаасөны да лооны өтјакөд торја-
кывјас. Бостам кымынкө торјакыв да вїзөдлам кущом
торјакывторјасыс лоалөмаөс најө. Шуам: гургар, урвар,
трїчка-трачка, „пуклөс, јурулөс, пісөбянүв, сүныс, волив,
пукав, мышку“ і с. в. Најө быдөн лоалөмаөс уна кывтор-

• жасые. „Пуклӧс“ почӧ жукны кујим пельӧ: „пук-л-ӧс“. Мед-возза торжыс „пук“ ӧтлаасӧ ӧтӧ вежӧртаскӧд „пу“. Мӧд торжыс „л“ мӧд вежӧртаскӧд—„ов“ (ол), којмӧд торје „ӧс“—„ас“-кӧд. Сіјӧ кујим вежӧртас петкӧдлан кывторжасые ӧтлаасӧ маӧс, да зев-һин јонза вежласӧмаӧс. Ӑнӧ на гӧгӧр лоӧма нӧлӧд вежӧртас. Мукӧд торжакывжасые сіз-жӧ лоӧмаӧс уна торја кывторжас ӧтлаасӧм бӧрын: „Јур-ул (ув)-л-ӧс“, „піӧс-чан (чӧлан)-ув“, „су (сі)-һис (һисык)* „во-л (ов-л)-ыв“, „пук-ав“, „мыш-ку“ і с. в.

Мукӧд дырјӧ он-і тӧд кушӧм кывторжасые торја кыв-жыс і лоӧма, бӧртисӧ сепӧмаа-һин вежласӧма.

Сесса мукӧд аджывтӧм торжаслы һим пуктӧны тӧдса һим-сертӧ, торжасӧ ӧткодалӧмӧн (по сходству предметов). Коми јӧзыд важысаң јона вӧравлӧмаӧс, налы эвержасыд да лебачжасыд тӧдсаӧсжык. На сертӧ најӧ уна торлы һим пуктӧмаӧс. Бостам турун һимјас: „понпушка“, „турипув“, „кащасӧн“, „кӧкакан“, „понкок“ „урбӧж, кӧчвӧн“ і с. в. Сесса „каща шыдӧсӧн-кӧ зерӧ“, „ӧдјӧ сіјӧ-і ыщкӧ, быт-тӧ кулӧ, „ужтӧ сіјӧ бура-і пурӧ“, „мунӧ быттӧ лыјӧ“, „кытчӧ те бара лебан“, „лебалӧ быттӧ бордтӧм рака“, „рака моз павјалан“, „мыј кырныш моз курксаң“ і с. в.

Татыс ми аджам,—сорһыс да торжакывжасые лоалӧ: ӧчкӧ, торжакывторжасые ӧтлаасӧмӧн, мӧдкӧ, тӧдса вежӧртаса кывжасӧн тӧдтӧмжык торжас һимталӧмӧн.

1 УЖ: Гӧжсалӧј кӧрдорса јӧзлыс, візму дорын ужа-лыс јӧзлыс да вӧрын ветлыс јӧзлыс аслыс нӧлӧс кывжас да сорһӧ ног?

2 УЖ: Гӧжсалӧј велӧдчысжаслыс, службащесжаслыс да мукӧд уяҕ вӧчыс јӧзлыс сорһитанног да кывжас?

3 УЖ: Тӧдмалӧј озыржыкжаслыс да гӧлжаслыс аслыс сорһитан ног да торжакывжас?

§ 6. Јӧз кост оланногса сорһитан кыв.

Ми тӧдмасӧм возза урокјасӧ кыҕӧ уна воӧн јӧзыслӧн оланног вежӧм сертӧыс кывжыс вежӧс, кыҕ шуасны—„кыҕӧ торјӧдлана кывжыс“ лоӧ. Ӑнӧ оланногыс мортыдлӧн вежӧс: выль кӧлујжас да выль емторжас (средства производ-ства) лӧсӧдалӧсны, а сы сертӧ-і кывжыслы лоӧ вежыны.

Өні жуалам: а поџо-џ јукны өніја оласа кывсџ јџз кост оланног сертіе? Быд морт-џд оз џтмоза ов,—џті гџлжык, мџд озыржык. џерт, поџџ! Јџз кост оланногыс аслыс ногџн вуџџ кывјас. Мукџд дырјі џті морт, коді велалџма сорнітны џті оласа јџз чукџрын (в общественној группировке), сорнітџ мџд оласа јџз чукџрын-да, најџ јорта-јортсџ чік оз гџгџрвоны. Шуам кџт: со куџџм кад. Куџџмкџ еџцанік велџдчыштџма морт локтџма еіктџ крестана пџвсын собранџнџ нџџдны, дај віставлџ кыз поџџ џтувтџмџн ассыд овмџстџ јонмџдны. Вісталџ быттџ кіетџ кыдја роч кывјџн. Аслыс зев лџубџ. Адџан-пџ ме куџџма віставны куџа: „сџсціалізмтџ стрџітігџн в первују голову колџ кооперіујтчыны. Толџкџ тогда мі вермам подџнімітны ассыным хџзайствонымџс да улџчшітны ассыным сџеноксџнџ да пахотнџнџ угодџенымџс“ і с в. Тајџтџ нџшта-на нінџм, а мукџд дырјі лџкжык-на овлџ. Ме ог кџсјы тајџн шуны,—міса чік мџд ногџн еіктса олыеыс сорнітџ. Ме кџсја шуны,—міса сіјџ ескџ роч кывсџ тџдтџмысла еџцажык шүіс, сылы комі кывјыс тџдсажык. Со кыз, ескџ шүіс гџгџрвоана еіктса олые: „џтувтџмџн (џтвыв) мі јонжыка вермам кыпџдны ассыным овмџснымџс да бурмџдны віџму уџалџмсџ“.

Унжыксџ мі ассыным кывјассџ ог јона кывзџ, шуалам кызі мыј шедџ А крестанінынџ-џд зев топыд морт. Сіјџ некџр уна оз сорніт шуас да быттџ черџн кырыштас. Сіјџ, џерт, сылџн-нін сџџџм моданыс лџџма. Сіјџ век џтнасжык уџалџ да олџ. А џтнадтџ олгџн, џерт, уна кыв оз вџјплы. Кымынкџ кыв лунтырнас шуас, кытџџ-нін зев јона колџ, дај пом Мџдан-кџ сылы сіџтџ віставлыны, кыз өні міјан унжык велџдчыштџма јџзыс сорнітџ, крестанінынџ век шуас: „а мыјкџ-тај пыр ізџ-а, быттџ јурпџла мелніча голскџ. ме бара ег гџгџрво“.

Карывса мортыдлџн сорніас, џерт, унжык торја кывјыс еіктса серті, сіјџ, џерт, унжык кывлџ дај унжык тџдџ. Мџд ног некџд оз шу. Сџмын, кор ковмас сы јылыс віставлыны еіктын, крестана костын, сџкі мед јонжыка гџгџрвоасны, колџ ассыд сорнітџ на ногџн лџсџдны. Сџк лџџ „учџнџ“—лунтџ шыбітлыны.

Бџстам мџдтор. Кызі озыр да гџл јџз сорнітџны. Налџн бара ем сорніас аслыс пџлџс кост. Озыр морт

век-на кутö сиктсö 'ас кiпöдулас, сылөн сорныыс чорыджык, щöкталана кывжасыс унжык. Сылы выль нога кывжасыд зев оз кажiтчыны, сiјö кывжассö озыр мортыд век вiстало ыерöмөн мiбö полiгтырji. Сеева сiјö сорнитö, быттö лажк-jöдлö, быттö ку пыцкад көсjö пырны, аслааныс ас еуг-луннас көсjö боетны. Тащöм сорни сиктса озыр мортлөн— кулаклөн.

Шөркоддем оласа морт бара аслыс ногөн сорнитö.

Гöль jöзлөн аслыс нога-жö сорныыд. Сiјö матынжык сулалö öнiја выль олöмыслы. Сы сертi i выль кывжасыс ко-дi öнi комi кывжас пырис сiјö бура асмогыс ескö шуö-да, мукöдыс, дерт, комi аслыс пöлöс шуöмысла оз мiчаа арт-мы. Öнi сiјö ассыс iнсö кажалiс-нын, сiјö оз-нын зев jона нукрае озыржык воçын. Со кыçi петкöдлö сiјöс Жутыл:

„Григореј друг! Олан-вылан, колöкö!“ Ас сорныас сiјö пыртöма омöла гөгөрвоана выль ногөн артмöм кывжас да сорни ног карвывса агитаторjаслыс.

Сiçкö, быд аслыс олан нога jöз чукöрлөн кывjыс бара-жö абу öткод.

Велöдчысјаслөн сорныыс öтi нога, вөр лөчысјаслөн— мöд нога, вöралысјаслөн—коjмöд нога i с. в.

Тайö, дерт, став разнöј пöлöс ывjыс лöб сетчöз, кытчöз jöз кост олан ногыс оз лö öткод. Кор сiјö быдöн-лөн öткод лöб, сек бырö кывлөн уна пелö паскалöмыс.

1 УЖ: Кывзыв кыçi вiставлöны собраннö вылын сикт-са крестьянiн да омöла комiөн сорнитыс агитатор. Кыçи те ачыд ескö сiјö-жö вiсталин.

2 УЖ: Кывзыв кыçi сорнитöны служащeјjас, керле-чысјас, велöдысјас, да мукöд уяç уяçалыс jöз?

3 УЖ: Тöдмав кущöм кывжасöн да сорнитан ногөн сорнитö кулак, гöль морт да шөркоддем олы-са морт?

§ 7. Интернатсиональнöј кыв лöм.

Быд пöлöс кыв мучö интернатсиональнöј кывлаы. Сiç почö шуны öнiја олан кадса кыв вежласöмсö. Пöчö-ö-нö сiçi думажтны? Почö, дерт!

Техніка аслае јонмігөн да ыждігөн паскалө мупасталаыс. Быд јөз ордын ем быдсама пөлөс машинајас да мукөд ематор. Гырысжык ематорјасыс унжыкыс интернационалној. Сецөм ематорсө став мупасталаыс быдлаын өтмоза шуоны. Сің: електричество, радио, фабрика, индустрија, театр, клуб, кабинет, мілітсіја, механизм, аероплан, — тајө быдлаын өтмоза шусө. А мыјдта сецөм кывјыс наука кыв лексикаын (словар). Міјан комі кыв пыцкас сецөм кывјасыс зев-жө уна. Важөн вөлі интернационалној кывсө јонжыка сетө техника да наука. Сіјө јонжыка вөлі паскалөма Рытиввыв-Јевропаса јөз пөвсын. Бостамкө англијскөј кыв, сіјө сорнісө быдлаын кылан: Америкаын, Азіјаын, Австралијаын. Англијалөн мувылас ыжыдалөмыс пыртис ассыс кывсө быдладөрө.

Октябрса револутсіја бөрын пөріны интернационалној кывјө роч кывјыс: совет, большевик, товарищ, комиссар, РКП; сесса бөрынжык: коминтерн, ленинец, ячейка, кулак*) і с. в. Быд кыв пыцкын, дерт, тајө став кывјыс аслыс ногөн вежласө. Міјан коміад сің-жө вежласө кыв шуөмыс. Сің: Совет—шуоны „Сөвет“, электричество—јелектричество, аероплан—јероплан, комиссар—камісар, товарищ—төварыш і с. в. Сецөм вежласөмыс быдлаын ема, мі сіјөс огө лыдөдө. Быд кывлөн та серті-на ем аслае кыв вежлалан кывјас. (Јонжыкасө сы јылыс воңө төдма-лам). Мукөд кывјасыс бара-жө интернационалној лөб. Роч кывјын ем сецөм-жө бөкөвөј кывјыс пырөм торја кывјывјас: парИЗМ, декабрИСТ, советИЗИРОВАТЬ, староСТАТ, АНТИбольшевитский, АРХИплут і с. в. Тајө кывјасас кыв вужјыс роч, а кывјылыс (воңға јылыс лібө бөрјаыс) мукөд кывјыс пырөм кывјыв. Міјан комі кывјад тајө унжык интернационалној торјакывјасыс емөс-жө, локтөмаөс роч кыв пыр. Мукад віеталыыс сіјө торјакывјассө віставлігөн шуө роч кывјывсө да нөпта-на содтө комі кывјывјас. Сің: төварішцествојасөн, сөветскејөн, фабрічнөјкөд і с. в. “Тані быдлаын кывдіныс роч лібө мукөд кывјыс бөстөм дін (основа)—төваріш, сөвет, фабріч; а кывјылыс кык пөлөс 1) роч—ество, скөј, нөј; 2) комі—јасөн, өн, көд.

*) Немецјаслөн „кулак“ кывыс вөчөмаөс мөд кыв, керан-вөчан (глагол) німа кыв „кулакизирую“.

Сорһитигһн, кор ковмас шулывлыны рочыс пырһм либһ роч кыв пыр пырһм кывјас комі сорһыын, колһ бура мичаа виқһдны медескһ ещажык вһлі сешһм кывјассһ кык-пһлалһмыс.

Тажһ Һтһ туј интернатсиональнһ кыв лоһмлһн. Ем мһд туј,кодһ зев-жһ жона отсалһ кывјассһ Һтлаһднысһ.

Міјан Һнһ сһветвласт дырјі лезісны вһла быд посһні јһзлы лһсһдны ассыныс гіжһд да ас кывјһн сорһитны. Воқсһ тһ адһылінныд кықһ паскалһны кывјасыс, кықһ Һтһ торјакывјыс лоалһма унапһлһс кыв. Гіжһда кывјыс школа-пыр, газетјас да кыга-пыр паскало јһз пһвсын, тһдса лһ став сорһеікаса кывјһн сорһитыс јһзлы. Вост комі кывтһ, кымын кывеікасһ сійһ мһдһма паскавны. Һе-дыр мыстһ комі гіжһдыс-кһ ез ло, сійһ ескһ паскалі раз-нһј пһлһс кывјасһ. Һнһ комі гіжһдыс век паскалһ, јһнмһ. Комі кывјыс пырһ школајасһ, учреждһеңһејасһ, сійһ ставыс кутһ комі кывсһ сорһеікасјасас торјалһмыс Школа-пыр да гіжһд-пыр уна јһз тһдмалһны кықһ сорһитһны Ежвавы-лын, Сысола куҗа, Јемвакуҗа, да Іҗва-Печораың, налһн став разнһј пһлһс кывјыс пырһ гіжһда кывјас. Мичаһ-кһ став комі јһзыс велалас гіжһдывса моз коміһн сорһитны секі вунһдас асыс Һнһја нога сорһеікаса сорһисһ. Мһд-дарһ-кһ шуны,-- гіжһда кывјыс Һтлаһдһ сорһеікаса кыв-јассһ, Кыҗ шуасы, кывеікасјассһ організујтһ, коллекті-визірујтһ. Торјһн-торјһннаһ мһ интернатсиональнһ кывјһзыхд зев куҗа ог воһ. Сорһеікасјасыслһн сіз Һтлаасһмыс—мед-воҗҗа шупһд (ступең) ставмувывса Һтһ кывјһ кајігһн.

Татыс мһ Һнһ адһам кықһ лһ ставмувывса Һтһ кыв-јыс, интернатсиональнһ кывјыс. Кор зев паскыда паскалһ ематорјасһн вежласһм мувылып, кор мһдасны став јһзыс Һтмоза ужавны -овны, а сійһ лһ кор мһ воам коммунизмһ, секі мһјан аснас-ачыс лһ ставмувылас Һтһ кыв. Комму-низмас мунігһн колһ кутны кывсһ диалектјасһ паскалһмыс, кывсһ колһ організујтны,—сійһ організујтһмыс лһ гіжһд-тһм сорһіјаслы гіжһд лһсһдһм. Гіжһдпыр јһнҗыка вер-масны пырны интернатсиональнһ торјакывјасыс; пырны сіз, кықһ сійһ ем сійһ кывјас, кытыс сійһ петһма, гіжһдыс мһдас кутны интернатсиональнһ кывјассһ мһд пһлһс кывја-сһ пырігһн вежласһмыс.

Мі шуам „асныс ачыс“ лоӧ интернатсіональнӧй кыв, еіӧ сіӧн медым оз ло мӧднога гӧгӧрвоӧм. Кывсӧ оз поз вӧчны, сещӧм вӧчӧм кывјыс ем—„есперанто“. Сіӧ іску-ственнӧја вӧчӧм кывјыс оз паскав Сіӧ кывјыслӧн ӧб лӧж-ка ыс абу. Оз жӧ-ӧд поз думажтны, мыј кык морт лӧсӧд-чӧсны сорнӧтны кушӧмкӧ лӧсӧдӧм выл кывјӧн-да сіӧ пас-калас став му пастада. Сы ногыс, ӧерт, буржык, дај кӧк-ныжыка велалан мукӧд гырыс кывјӧ: неметскӧй, роч, ан-глыјскӧй кывјӧ. Сӧмын ӧтӧ пӧлӧс овмӧс (единство хозяйст-ва) да ӧтӧк пӧлӧс јӧз кост олан ног лӧсӧдас ӧтӧк пӧлӧс кыв.

1 УЖ: *Гіжалӧй, кушӧм торјакывјас пырӧмаӧс комі кывӧ мукӧд кывјыс? Кызі сіӧ торјакывја-сылӧн кывјылыс лӧма,—зік комі кывјысјас ілі роча-коміа кывјысјас!*

2 УЖ: *Бокыс пырӧм торјакывјасыс комі кыв пыш-кас пырігӧн кызі вежласӧмаӧс? Кызі најӧс ті асныд шуаланныд да кызі сӧктса јӧзыс шуӧны?*

II-öd JYKÖd.

§ 8. Коми література кыв.*)

Быд жöзлые културасö лыдöоны кык ногөн. Öтi-кö уна-ö сijö жöзыслөн аслас ужалан көлуыс да оласа тор-жасыс. Сijöс шуöны матерiаа култураөн. Мöд-кö—jона-ö сijö жöзыслөн кывjыс вермö петкөдлыны абстрактнöй вежöртасjас да уна-ö ем сijö кыв вылын гижöд.

Важöнтö револютсiјаöзyd, дерт, коми код поснi жöзыдлы оз вöли поз аслас кывнас гижны быдсаматорjас jывемд. Сы понда сещöм поснi жöзыслөн кывjыс зев jонасö паскөдчыныс ез вермы. Кывjыс мöдiс сöмын сетны горт гөгöрсä да жöзыс ужалöм jылыс вежöртасjас. Уна абстрактнöй тор, кодöс петкөдлöны мукöд гырыс кывjас, поснi кывjасыс оз вöли вермыны вiставны. Сы понда-i лыдöоны вöли сещöм жöзсö „jöjjасөн“ (дикарями некультурными). Сещöм гөгöрвотöм вежöртасыс поснi жöз jылыс öнöз-на век ловjа. Унжыкысö сijö мiжан-i оз сет тöдмавны збыль-ö сijö сiз.

Öнöз-на унаөн шулывласны: „мыjла бара нинöмабусö вöчöны?“. Сещöм жöзыс асмогыныс мовпалöны коми література лöсöдöмтö некторjа ужөн, буржык-пö роч кывjö велöдчыны. Виçöдлам сiз-ö сijö? Зев уна со во мiжанöс сар правiтельство велöдiс мырдөн роч кывjad-da, коми жöзыд век комiөн сорнiтöны. Сijö петкөдлö,—кущöм сöкыд велöдчыны став жöзлы бöкбöвj кывjö. Сетчö велöдчыны вермасны сöмын некымын морт, а став жöзыс со воjаснад оз вермыны велавны. Колöзев куза вiдчыены. Револютсiја бöрын, кор мiжан вiдчыенысö некор лöи, кор ковмiс став жöзсö кыскыны öтi пöлöс сöтсiализм лöсöдан ужö, кор бö-

*) См. „К вопросу об установлении единой коми орфографии“—жур. „Коми му“ за 1929 г. 16—30 апреля и 1—15 мая № 8—9.

көвөй кывсө тōдые һекымын мортые оз вермыны лōсōдны сотсиализмсō, мōд ногōн-кō шуны: —кор тōдмалим, мый сикт-жасын сотсиализмсō сиктса сōветын да партјачејкаын ги-жыејас кыкōн оз вермыны лōсōдны—сек мијан ковмис лōсōдны, кыпōдны ассыным културанымōс,—лōсōдны лите-ратура кыв. Став комі јōзысōд мōдас тōдныунжык торјас жылыг сек, кор сiјō торјас јывеыс мōдасны вiставлыны велōдны, сылы, тōдса кывјōн—комі кывјōн. Став јōзсō ѓни мијан колō велōдны, роч кывнад мыјда велōдисны да ез велауны, сiҕкō колō велōдны комі кывјōн. А јōзсō велōдны верман гијōдōн, литература куҕа. Со мыјла колō комі гијōд. Сесса асныд-һин мōвпыштылō,—пoҕō-ѓ шуны комі литература лōсōдōмсō „һемуҕōн“, „һинōмабуѓс вōчōмōн“. Серт, оз!

Сесса ем мōд пōлōс јōз, кодјас шуѓны: „комі лите-ратура кывјыд-пō абу-жō ҕик гōгōрвоана“. Та куҕа тōдмалам кушōм кывјас пырōны комі литература кывјас? Быд лите-ратура кывјын ем со кушōм торјакывјас:

- а) быдōнлы гōгōрвоана торјакывјас,
- б) сорһеикасса, диалекта торјакывјас,
- в) мукōд кывјыг пырōм торјакывјас i
- г) выл лōм торјакывјас.

Тащōм торјакывјасыг артмō комі гијōда кыв лeҕеi-кон. Быдōнлы гōгōрвоана—торјакывјасыг куим пōлōс. Ем-ѓс торјакывјас, кодјас быд сорһеикасын ѓтмоза шуѓ-ны, дај быд сорһеикасса кывјын ѓтi пōлōс шыјас. Со кōт бoстaм: бiвa, coј, вōр, му, жсж, пач, мōс, ыж, мул, лок, coј, ју, пурт, пур, лыд-дыг, артав, кымын, кык, кујим, co, кыкco, бōрдō да сiҕ вoҕō. Тащōм кывјасыг зев уна. Пет-кōдлōны унжыкыг матi, ас гōгōрса вeжōртaс. Быдōн нaјō ѓтмоза гōгōрвоѓны.

Ем мōд пōлōс быдōнлы тōдса торјакывјас. Со кōт бoстaм тащōмјасѓ: „вины, кага, чiпан, жыж, шы, сeравны“ сiҕ вoҕō. Тащōм торјакывјасыг абу уна. Гōгōрвоѓны нaјō ѓтi сорһеикас пыщкын ѓтi ногōн, мōдын—мōд ногōн. Бoст кōт „вины“—Iҕваын шуасны: „виic, виic-дај пыщјic“, а Еж-ва выдын сiҕтō-кō шуасны, оз-һин гōгōрвоны. Сен „вины“ лōѓ рoчōн-кō „убить“. „Кага“—сiҕ-жō оз быдлаын ѓтмоза гōгōрвоны. Удoраын „каганаc“ шуѓны пoснi жыжјасѓ, рo-чōн-кō „птичка“, а Ежвавывса сорһын кага—ребeнoк.

Но тащом кывјыс кымынкӧ сӧмын, јона сійӧ оз сор. Тані быд пы-жӧ ӧтмоза шусӧ.

Кожмӧд пӧлӧс сепӧм торјакывјас, кодјасын кыв сурӧсыс ӧн-на быдлаын, а ӧтка-ӧтка шыјас (звуки) оз быд сорӧіікасын ӧтмоза шусыны. Со, бостам кымынкӧ кыв: лавіч—лабіч, менум—меным, најӧ—ныа—наја, вӧв—вӧӧ, ем—выјім—віјім, аркмӧ—артмӧ, велӧдны—вевӧтны, менсім—менсум—менсым—менчум да с. в.“ Тащом кывјасыс унжык. Сӧмын на вӧсна кыв гӧгӧрвоӧмсыс оз торксы. Кӧт кӧн шу „менсум“, лӧбӧ „менчум“, быдлаын гӧгӧрвоасны ӧтмоза.

Емӧс комі гіжӧда кывјын ӧтка торјакывјас, кодјас гіжӧдас пырӧмаас мӧд-мӧдса сорӧіікасјасыс, діалектјасыс. Кычі најӧ лоӧмаӧс, мі тӧдмалім-нын (віжӧд 3-ӧд §). Гіжӧда кывјас діалекта торјакывјасыс сійӧн пырӧны: ӧті-кӧ—паскӧдӧны гіжӧда кыв лексіконсӧ, унжык вежӧртасјас сетӧны, мӧд-кӧ—комі гіжыесјасыс унжыкыс тӧдсаӧс сӧмын ӧтік сорӧіікаса кывјӧн. Најӧ ас гіжӧд вылас пыртӧны ассыныс кывјассӧ, кодјас абуӧс гіжӧда кывјас. Со, бостам кӧт тащом кывјас: мӧвпалӧ, јорт, ескыны, епкӧн, кӧјнӧс, тагӧс, бажук, щук, агас, нарјан, чавјан доз, аңа-гур, јірімӧг, корадот, шпыңјалӧ, сің вогӧ. Тајӧ торјакывјасыс абу быдӧнлы гӧгӧрвоана. Гӧгӧрваанаӧс лоны сӧмын сек, кор гіжӧда кывјын лоӧны.

Мукӧд кывјасыс пырӧм торјакывјас уна пӧлӧсӧс. Емӧс зев важӧн-нын пырӧмаӧс, дај мукӧдыс јона-нын пырӧм бӧртыс вежӧмаӧс. Сің: самӧвар, сакар, сертук, калощ, ска-терт, сар, крестанін, Піліч, ніга, черныла, лінејка, ре-зінка, карандаш, Фердінанд, десаііна, помещік, фабріка, завод, буржуј, турма, суд, універсітет, школа, правітель-ство, сӧвет, ісполком, јестественној, іскусство, театр, фізі-ка, газ, інертсіја, механіка, машіна, збој, збодер, збыль, кӧт, лӧбӧ, алі да с. в. Тащом став торјакывјассӧ пӧзӧ јукны кык пелӧ. Ӑті—кодјаслӧн шуан ногыс оз рӧзнытчы комі кыв шуан ногыс. Сің: суд, ісполком, машіна, бур-жуј, турма, черныла, с. в. Мӧд—кодјаслӧн шуан ногыс рӧз-нытчӧ комісыс; сің: сӧвет, самӧвар, сахар, фізіка, інертсіа, механіка, фабріка да с. в.

Выл торјакывјас лоӧмаӧс комі гіжӧд досӧдӧм бӧрын, кор мӧдіс комі гіжӧдыс паскавны да пырны школаӧ да

учреждённей. Со бостам кѳ кывјас: сорныкуѳа (предложение), шыпас (буква), јітѳд (слог), сѳктас (тяжесть), җірѳд воља (блеск), жеңѳдас (краткость), ылѳс (пространство), быѳдмѳс (растение), доҗјѳг (защита), сотчѳг (шлак), кыѳс (ткань), соѳѳс (прирост), муртас (мера), петѳс (возникновение), порасѳм (жалоба), лѳсѳдѳм (договор), шуѳм (постановление), овмѳс (хозяйство), јукѳд (отдел), јукѳдуѳв (под'отдел), вежтас (граница), ескѳданпас (удостоверение), тујѳдѳд (руководство), іѳдѳд (инструкция) і с. в. Тајѳ став кывјасыслѳн кыв сурѳсыс тѳдса унҗык комі мортыслы. Тајѳ кыв іѳејаыс комі сорнытан кывјас вежысаң-нын вѳлѳма, сѳмын сещѳм кывнас горт гѳгѳрса сорныын оз вѳлі ков шулывлыныс, сіјѳн тајѳ вылҗ кажітчѳ. Оні, кор ковміс абстрактнѳј торјас јылыс комі кывјѳн віставлыны, быѳд кыв лоѳ вежлавны быѳсама ногѳн.

Таҗі гіжана кыв лексіконсѳ відлалігѳн тѳдчѳ: гіжѳда кывсыс сѳмын кымынкѳ торјакыв сурѳ тѳдтѳм. Унҗык торјакывтѳ комі мортыѳд оз сѳмын прѳста гѳгѳрво, а чувствутѳ сылыс емалунсѳ. Роч торјакывјассѳ ескѳ кымынѳскѳ тѳдѳны-жѳ-да најѳс омѳла чувствутѳны, дај унҗык роч торјакывјыс тѳдтѳм-на коміыѳды. Комі торјакывјасыс кѳт мукѳдыс емѳс тѳдтѳмѳс-жѳ, но сещѳмыс еҗаҗык. Комі кывсѳ лок гѳгѳрвоны, а рочсѳ нѳшта-на локҗык. Сіјѳн-і лоѳ бѳрјыны кык локыс җолаҗык локсѳ.

1 УҖ: *Бостѳ куцѳмкѳ комі гіжѳд да лыѳѳ кымын торјакыв сені тѳдтѳм тіјанлы?*

2 УҖ: *Сес-жѳ віҗѳдлѳ уна-ѳ јѳзыс пырѳм торјакыв комі гіжѳдас авторыс гіжѳ?*

3 УҖ: *Бостсыв ачыѳ коміѳн гіжыны куцѳмкѳ абстрактнѳј тор јылыс? Сесса сіјѳ петкѳдланы торјакывјассѳ ѳтлаѳдлы тани іѳдалѳм выл торјакывјаскѳд?*

§ 9. Література кыв артмѳм да сылѳн коланлун.

Гіжѳда кывјыѳ абу јѳз пѳвсса кыв код,—ті сіјѳс зев јона тѳданныѳ. Возҗа урѳкыс ті тѳдмалінныѳ, мыјла најѳ лексіконнас рѳҗытѳны.

Јѳз пѳвсса кывјыслѳн шуан ногыс мунѳ важысаа сорнѳтѳм моз. Том јѳз ведалѳны сорнѳтны сѳз, кызѳ сорнѳтѳгас шулѳны торјакывјассѳ пѳрысжык јѳз. А быдлаын оз ѳтмоза шуавсы, сѳјѳн кывјыс-ѳ јуксѳ сѳкасјасѳ. Гѳжѳда кывлѳн сѳкасјасыс абуѳе, сѳјѳ став кывсѳкасјассѳ ѳтлаѳѳѳ. Сылѳн шуан ногсѳ бѳстѳма куцѳмкѳ ѳѳѳ јѳз пѳвсѳа кывсѳкасыс. Сѳјѳ кывсѳкасса шуан ногыс петкѳѳлѳ туј мукѳѳ кывсѳкасыс пырѳм торјакывјас шуѳмлы да гѳжѳмлы, шуѳе сещѳм кывсѳкасыс гѳжѳда кывјѳн.

Гѳжѳда кыв ногѳн шуѳм лыѳѳѳны правѳлнејѳн. Сы ног колѳ сорнѳтны быд ораторлы, велѳѳылы да быд јѳз костын ужалылы. Мѳѳ ногѳн-кѳ мѳѳан вѳставлыны—сѳјѳ лок, сѳкѳ лыѳѳѳны сорнѳтны кујтѳмѳн, сѳјѳ пуктысѳе ѳпшыбка тујѳ.

Гѳжѳда кыв былѳ унжык јѳзыслѳн бѳстѳма куцѳмкѳ ыжыд карывса јѳзлыс сорнѳ. Рѳчјаслѳн гѳжѳда кыв тујѳ мунѳ Мѳскуаса јѳзлѳн шуан ног. Сѳсса, ѳерт, сѳтчѳ сѳѳталѳмаѳе-нѳн-ѳ мукѳѳ сорнѳсѳкасјасыс шуѳм ногсѳ да кывјассѳ. Сѳтчѳ-жѳ пырѳ-ѳгѳжысјаслѳн сорнѳтан да шуан ногыс. Сѳјѳ ѳтлаасѳмнас ѳнѳ-ѳ лѳѳма рѳч гѳжѳѳ (литературный) кыв. Сѳјѳ јѳна рѳчнѳтчѳ быд пѳлѳс уж ужалыс јѳз кывјыс да быѳсама разнѳј ѳнса рѳч сорнѳјасыс. А сещѳм сорнѳјасыс рѳч кыв пыцкас, комѳын моз-жѳ зев уна. Псковса губернаулын сорнѳтѳны ѳѳѳ ногѳн, Вѳлѳгдаын—мѳѳ ногѳн, Вјаткаын—којмѳѳ ногѳн ѳ с. в.

Мѳјан комѳ гѳжѳда кыв пыѳѳѳ бѳстѳмаѳе Сыктывкарса сорнѳ. Сѳјѳ сорнѳ берѳѳас ѳтлаѳѳчысѳѳ быд мукѳѳ сорнѳсѳкасса кывјас А шуан ногыс да сорнѳтан ногыс век ѳткод колѳ. Сѳсса-ѳѳ рѳч кывјѳ моз-жѳ комѳ гѳжѳда кывјас јѳна пырѳ-ѳ комѳ гѳжысјаслѳн шуан ногыс да сорнѳтан ногыс.

Сыктывкарса сорнѳыс лѳѳма уна сорнѳсѳкас ѳтлаасѳмыс. Сѳтчѳ ѳтлаасѳны Сыктыв вѳжса сѳкас, улѳ Ежваса, вылѳ Ежваса да Печѳра-Іѳваса сорнѳсѳкасјас. Став сѳја сорнѳсѳкасса јѳзыс важысаа вѳлѳны Сыктыв ујѳздынѳе, век најѳ волывлѳсны Сыктывкарѳ, а волывлѳгас да ѳтлаын олѳгас, ѳерт, налѳн кывјыс ѳтлаасѳс. Сѳсса, ѳнѳ-кѳ бѳстам, Сыктывкарѳ нѳшта на волывлѳмыс быѳсама кывсѳкаса комѳ јѳзлѳн унжык лоѳ, сѳја век јѳнмѳѳѳ Сыктывкарса сорнѳсѳкассѳ, ассыс сорнѳтан ногсѳ-ѳа кыв шуѳм ногсѳ вујѳѳѳ

мукöд сорнїеїкаса јöз пöвсö. Бостан-кö кушöмкö мукöд пöлöс сорнїеїкасјас— најö оз тујны. Мукöд пöлöс сорнїеїкасса јöзыс ас костаныс ещажык öтлааселывлöны. Сїјöн налöн ас кывшунан ногсö јорта-јортыслы омöлажык сетöны. Сїјöн мїјан-ї лöб бостны гїжана кыв паные пыдфые Сыктыварса сорнїеїкас.

Сїја кыв шуанног сертї-ї лöсöдöма комї граматїка правїлöјас, сорнїтан да гїжана правїлöјас. Быд мукöд пöлöс лїтература кывлöн сещöм правїлöјасыс ем-жö. Најö кутöны гїжöда кывсö öдјö вежласöмыс, сїјöн сїјö омöлажыка вежласö. Сїјö век öтї маңераажык, дај вежсöмыс сылöн управлајтчысö јöз вежöртаснас. Сїзкö гїжöда (лїтература) кывјыс лöб быдсама пöлöс кывјасыс. Сїјö тї тöдмалінныд возча урок вылын (§ 8). Сесса сылöн ем аслыс нога правїлöјас. Правїлöјассö бостöма öтї сорнїеїкас шуöм да сорнїтöм ногыс. Лїтература кывјыс паскалö мукöд кывсїкаса јöз пöвсын школајас пыр, учреждєннїöјас пыр, газетјас, нїгаајс да мукöд пöлöс гїжöд пыр. Гїжöда кывјыс паскалö мукöд кывјас пыр. Гїжöда кывјыс кутö сорнїеїкасјассö торјавлöмыс да аслыс пöлöс кылö паскалöмыс, сїјö органїзујтö, öтлаöдö став сорнїеїкасјассö öтлаö. А интернатсїоналнöј кывјö мунїгöн сїјö ї ковјö, јöз кыв пырыд мї зев куза ог воö, ас кыв пыр воам öдјöжык. Сетчö мї јонжыка вермам боставны интернатсїоналнöј кывјассö, да најö правїлöјасöн вїчны вежласöмєс.

Серт, мїјан комї гїжöда кывјыд неважöн на лöї да омöла-на паскалö јöз пöвсад. Школајасын велöдысјас да учреждєннєын служїтєсјас унжыкыс оз тöдны кывјыслыс олöмсö да мукöд дырјї мöд ногöн мöвпалöны. Бостам кöт школа. Сенї комї кывјöн велöдöны. Но унжык велöдысєс оз тöд комї гїжöда кывјыслыс шујан ногсö да гїжан ногсö. Сїјö тöдö кушöмкö öтї комї сорнїеїкаса кыв да сїјöн-ї велöдö чєладјассö. А сещöм велöдöмєыд тöлкыд некушöм абу. Сылöн велöдöмыс оз öтлаöд комї кывсö, а јонжыка рöнїтö. Мукöд велöдысјасыс нарöшнö бостöны асыныс сорнїеїкаса кывсö, шуöны мїјан-пö тащöм „родной язык“-ыс. Сїја абу „родной язык“, а анархїчнöј, органїзујттöм кыв. Сещöм јöзыс, тыдалö, оз-на кужны быдлаын органїзатсїјасö нуöдны, најö ас субъектївнöј вїзöдöмнаныс пöрöны шовїнїзмö. Коркö мыжкö кöсјанкö нуöдны ыжыд-

жык уж, сек лоӧ шыбытлыны ассыд асалӧмтӧ (самолюбие, упрямство) да ӧтлаӧдчыны сыкӧд, кодӧ нуӧдӧ вескыд ту-
 јӧд. Сӧҗ-жӧ-ӧ танӧ, кӧсјамкӧ мӧ мунны интернатсиональнӧј
 культураӧ, ставмывывса ӧткод кывјӧ, сек лоӧ ассыд шо-
 винизмтӧ шыбитны да „родной язык“-над шуны не ӧтик
 сорӧеикаса кыв, а став сорӧеикасјас ӧтлаӧдан кыв. Таз-
 жӧ колӧ виӧдны учрежденьнеса кыв вылӧ. Учрежденьнеыс
 сӧјӧ школа-жӧ.

1 УЖ: *Мӧвнымт (подумай), кызӧ ескӧ вермас став
 комӧ сорӧеикасјасыс ӧтлаасны ӧтик кывјӧ?
 Кызӧ позӧ кутны јӧз костса кывсӧ вежсавӧ-
 мыс? Кызӧ позӧ кутны интернатсиональнӧј
 кывјассӧ комӧ кывјӧ пыргӧн вежсӧмыс?*

§ 10. Кызӧ шуӧны да гӧжӧны комӧ лӧте- ратурнӧј кывјӧ пыран торјакывјас.

Воҗа урокјасын мӧ тӧдмалӧм, кушӧм кывјас пырӧны
 комӧ лӧтература кывјӧ. Ӑнӧ тӧдмалам кызӧ најӧс колӧ шу-
 авны да гӧжны. Ӑтмоза шуеана быд сорӧеикасын гӧгӧр-
 воана кывјас гӧжӧны сӧҗ, кызӧ кылӧ (боет, комӧ, сорӧ,
 еӧкт, морт, быд, кӧн ӧ с. в.). Быдӧнлы тӧдса да ӧтмоза
 шуеана, но уна ногӧн гӧгӧрвоана кывјас гӧжӧны сӧҗ, кы-
 зӧ шуӧны лӧтературнӧј диалектын. Сӧҗ: Ӧваса—„вины“ пыд-
 дӧ шуӧны „вачкавы“, „тышкасны“, „косасны“ (бить).
 Удораса „кага“, улыс-Ежваса „чӧпан“, Ӧваса „жӧж“ пыд-
 дӧ (птичка) шуӧны „кај“, „лебач“, „поснӧ лебач“. Мукӧд
 кывјасыс таз-жӧ вежӧны. Сӧјӧ сӧјӧн колӧ, медем оз ло
 уна ногӧн гӧгӧрвоӧм. Тӧдса кыв сурӧса кывјас шуӧны ӧ
 гӧжӧны сӧҗ, кызӧ шуӧ лӧтературнӧј диалектын. Сӧҗ: „вӧӧ“
 да „вӧл“ пыддӧ шуӧны „вӧв“, „ныы“ да „ныл“ пыддӧ
 шуӧны „ныв“, „аркмӧ“ пыддӧ „артмӧ“, „мукед“ пыддӧ
 „мукӧд“ да с. в.

Мукӧдпӧлӧс еикасыс пырӧм торјакывјас гӧжӧны
 сӧҗ, кызӧ најӧ шуӧны ас сорӧеикасаныс (пӧчӧ, пӧлӧ, најан
 мудер, ӧгӧда, шытӧв, ӧоргӧ, такав, вывтас, помка, сӧнны,
 антус, толгӧм, аклавны, ӧнӧкӧм, пӧлӧн шуыс, шојданӧнк,
 кыввор, сурс, ваксӧ, чужмӧма, чуждны, ӧрасӧм, ӧарјасӧм,
 ӧаралтӧм, утӧча, тӧбӧк ӧ с. в.).

Бөкбөј кывјас, кодјас вежласөмөн-һин шусёны, сја кывјасыс вежсөмнас і гіжсёны; сіз: сөвет, самөвар, сакар, сар, Піліп, с. в. Мукөд торјакывјыс вежгытöгыс оз вермы овны комі кыв пыщкас, сещөм кывјассө вежёны комі кыв шуөм ног сертёыс, сөмын вежлавнысө колö сіз, медым ас-гыс кыв вежөртассө оз вошты. Мукөд бокыс пырөм кывсө һекыз оз поз вежны комі шуан ног сертёыс,—өті-кө зев мietөм лөб, мөдкө омөла лөб гөгөрвоана, дај ассыс вежөртассө воштö. Бостам көт со кушөм кывјас: „фізика, Фердинанд, цінк, форма, ціркулар, факт і с. в. Мукөд кывјасас „ц“ вежсө комі „ч“—көд, „ф“—„п“—көд, „х“—„к“—көд. Талцөм кывјассө-кө мөдам важлавны, сек зев лок лөб. Візөдлө, со мыј лөб; „пізика, Пердинанд, чінк, порма, чіркулар, пакт і с. в. Мукөд комі гіжыыс сізі-і вөчёны, но сіјө абу бур, мі сіјөс ог ошкө.

Выл торјакывјасыс лоалёны комі кывјас унжыкыс роч торја кывјас пыдді, кодјас омөла төдсаөс комі јөзыс-лы да кодөс позас вежны комі былö. Выл торјакывсө лөсөдны колö сізі, медым ескө сіјө гөгөрвосө өті ногөн-жык. Кызі лөсөдавны был кывјас, кор ковмасны најö, сы жылыс вісталам возын-на.

1 УЖ: Төдмав кызі шусө літєратура кывјын сещөм торјакывјас, кодјас емөс тіјан сорнісікаса кывјын, но кодјас мөд ногөн шусёны?

2 УЖ: Комі гіжсөдтö лыддигөн візөдавлы кушөм торја-кывјас тіјан емөс аслыс пөлөсөс да гіжав најөс?

§ 11. Кызі лөсөдавны был термінјас.

Комі сорні сетö зев уна вежөртаса кыв. Сы понда быд мортлы, коді көсјө гіжны коміөн колö төдмасны ловја кыв лексіконнас. Унаөн шуёны: „міјан комі кывјыд гөл термінјаснад“, најö асныс-кө оз төдны кушөмкө кыв, бостчёны был торјакывјас лөсөдлыны. Сізтö ферт, оз туж. Медвојдөр колö төдмавлы став комі кывсө да сесса һин вөліс бостёныны был кывјассө лөсөдавлыны. Тајö—өтікө.

Мөдкө мiян комiын унаон оз төдны комi кыв куҗа воҗа уҗјассө. Зев-нын важон комi кывкөд төдмаселiсны учонөјјас. Налон колөма зев уна торјакывјас: сещөм торјакывјас (термiнјас), кодјасөс өңiја унжык комi кыв-куҗа уҗалыөјјасыс оз төдны. Најө уҗас век бостчөны мед-воҗа помсаныс. Сы сертi налон уҗыс век лоө зев дон-төм. Сiзi уҗавнытө, дерт, оз-жө поз. Кодi көсөј бостчыны уҗавны комi кывјөн, сылы колө төдмавын став кыв лек-сiконсө, кодi ем ловја кыв пыцкас да кодјасөс чукөрт-лiсны да лөсөдлiсны воҗа уҗалыөјјасыс. Сiјөјасөс кө мi төдмалам, секi вөлiөс воҗө уҗыд мунны мөдас. Ми өк ог кугө мөдпөв вөчны важон вөчөм уҗсө, кодi-нын мукө-дыслы аксiома түйө мунө.

Өнi вiҗөдлам:—кызi лоалөны выл термiнјасыс ловја кывјас да кызi сiјө лөсөдавлөмөс комi кыв төдөјјас¹⁾.

Комi кывјас кыв лоан протсессыс абу-на помасөма. Сы түйөд позө став комi кывјассө јукны кујiм пелө

1. Бостам көт тащөм торјакывјас: вузөс, вузалөм, наланөз, вiөталөм, ачым, корыс, тас, талаңөд, тенид, ачыс, пызан, улөс, вөртөг, вөрөг, көзас, быдтас, лащкөс да с. в. Тащөм кывјасас кыв лоан протсессыс помасөма-нын Кыв вөчан торјасыс тани: „өт, ан, ыс, өг. ас“ i с. в. Кыв вөчан торјасыс комидлөн зев уна. Позө өтi торјакывјыс вөчны зев уна мукөд пөлөс торјакывјас. Тащөм торјакывјасас кыв вөчан торјыслыс вежөртассө, кущөм сiјө вәжөнсө вөлөма, мi ог-нын төдө

2. Емөс сещөм кывјас, көнi кыв вөчан торјыслөн колөма-на аслас важ вежөртасыс. Сiзi: „мырпом, чуңкыш, керкавоз, өшiнүв пывсанкөж, падвеж, көмкот, јуреi, мөд-лапөв, вадор, турунвiж, гожсај, верөссај, пыщчiп, сырчiк, балабөж (затылок), шiпу, козпу, бад-пу, лыгөм, кiкок, сiн-лыс, кокпод“ i с. в. Тащөм кывјасас кыв вөчан тор пыд-дыс унжыкыс чоң кыв, но вежөртасыс кык кыв өтласi-гас лөбма-нын којмөд. Бостам көт—„мыр“ „пом“. Сiзкө рөз гөгөрвоны кыкнан кывсө, некор он вермы налыс өт-ласа којмөд вежөртассө төдмавын.

¹⁾ Комi кыв-куҗа да комi кывјөн уҗавлiсны важон: Вiхман, Вiфеман, Кастрөм, Лыткiн Гр. Ст., Шегрен да унаон мукөд. Өнi мi дырјi, уҗалөны: Молодсов, Лыткiн Ж. В. да мiян комi гiжөјјас: Савин, Жугыл, Колегов, Лебедев, Чисталов да мукөд.

3. Кожмод пӧлӧс кывжаслӧн сійӧ кожмод вежӧртасыс абу-на чон. Сійӧ сӧмын-на кӧсјӧ лоны. Боетам кӧч со кушӧм кывјас: „сјӧ-таӧ, кыдја роч, сещӧм-тащӧм, гӧрда-мӧза, енкаа-мона, чоја-вока, аја-пја, сул-сал, ышка-пошка кывјӧ, швуч-швач, ӧтарӧ-мӧдарӧ“ і с. в. Тајӧ кывјасас чон кывјыс абу-на лоӧма. Сійӧ сӧмын-на кӧсјысӧ лонысӧ, кыкнан кывјыс ассыс кыв вежӧртассӧ чорыда зев кутӧны-на дај содтӧны јорта-јортыслы.

Выл термӧнјас лӧсӧдлӧн, ӧерт, лоӧ тащӧм ногӧн-жӧ лӧсӧдавы. Секі учонейјас, кодјаслы ковмывліс лӧсӧдавыны термӧнјас сјӧ боетавлісны. Колӧ кушӧмкӧ кыв шуны; сійӧ кывјыс прӧстӧј сорнӧтан кывјас оз шусывлы, а быд кыв, ӧерт, поӧ быд ногӧн вежлавны. Сек најӧ боетӧм кывсӧ вежӧны сјӧ, кызі сещӧм кадас мукӧд сорнӧтан кывјыс вежласӧ. Мӧдарӧ-кӧ шуны, вежлавсысӧ ловја кыв вежлалӧм ногӧн-жӧ. Сјӧ: ловја кыв пыщкын ем „відлыны“, сен-жӧ ем „відлӧг“. „Лыд-дыны“—тајӧ кывсыс поӧ лӧсӧдны выл термӧн „лыд-дӧг“ (прочитанное), лӧб „пӧрјавны“—саӧ лӧсӧдны „пӧрјӧг“ (подлог) і с. в. Ловја кывјын ем „вузавны“, „вузӧс („ас“)“, сесса сен-жӧ ем „віставны“. Тајӧ поӧ вежны сјӧ, мед артмас „вістас- („ӧс“) (рассказ). Ем „ловыны“ да „ловӧд“. Поӧ шуны „тујдны“—кыв ідеја серті „тујдӧд“, „індав“—ідеја серті—„індӧд“ (руководство, инструкция).

Ловја кывјын ем „чуӧкыщ“, тајӧ кывјас лӧсалӧм ног серті поӧ ӧтлаӧдлыны мукӧд кывјас; сјӧ: шыпас (бука), вынеӧдны (утвердить), мусерпас (карта), муныщкӧс (недры земли), лыда віт (перечень), јуріндӧд (оглавление) і с. в.

Кожмод пӧлӧс кыв лоӧм ног серті поӧ лӧсӧдавыны выл кывјас (термӧнјас). Сјӧ: „ужӧн-сетыс“ (кредитор), ужӧн сетӧм (кредит), вінулӧ (надзор), помка сер (мотивировка), закон чукӧр (кодекс) і с. в.

Тазі кыв лӧсӧдлӧн колӧ сӧмын відчысны сыыс, медым выл лӧсӧдӧм термӧныс ез уна ногӧн гӧгӧрвосы. Сы куӧа колӧ бӧрјавны сещӧм кыв вӧчыс торјас, коді ескӧ сетӧ ещажык вежӧртас. Но медвоӧас век колӧ тӧдмавыны: абу-ӧ кӧнкӧ сещӧм вежӧртаса кывсӧ кодкӧ гіжлӧма-нын да оз-ӧ теныд колан вежӧртаса кывјыс гіжы-нын комі гіжа-на кывјас.

- 1 УЖ: Корсав унэҥык термінјас да тӧдмав кыҥи на-
јӧ лоалӧмабӧ? Бост нига „Учреждѣннӧјасын
коміӧн уҥ нуӧдан тудӧд“ да вӱӧдавлы
став учреждѣннеса термінјас.
- 2 УЖ: Бост куцӧмкӧ школаын велӧдан нига, бӧрјы
сетыс став термінјассӧ да бостчыс лӧсӧ-
давлыны на пыдди комі термінјас. (Сес сӧ-
мын позӧ вежславны роч термінјас, а мукӧд
кывса термінјассӧ вежны, дерт, оз поз).

III ЈУКӦд.

§ 12. Горнитан органјас.

Лолалігӧн, кор ты пыщкыс јӧтлавсӧ сынӧд (воздух), мунӧ мортлӧн горні. Ӧні візӧдлам, кушӧм органјас мортлӧн горнісӧ вӧчӧны.

Ты. Сынӧд ӧкмӧ (чукӧрмӧ) морӧс пыщкӧсӧ, тыӧ. Тысӧ бӧкјассаныс візӧны ордлыјас. Морӧссӧ да кынӧмсӧ јукӧма вывлаӧ шӧртиыс кыпалӧм мускулӧн. Сіјӧ мускулыс шусӧ супощысӧн (диафрагма). Ордлы костса сӧнјас (мускулјас) вермӧны паскӧдлыны ордлысӧ да бӧр топӧдлыны. Жеӧдылігас шӧрыс увлаӧ летчылӧ. Ордлыјас-кӧ паскалӧмаӧс да супощысыс увлаӧ летчӧма секі, дерт, морӧс пыщкыс (полость) паскыджык. Секі лолыс ныр-пыр да вом-пыр морӧс коласса ты пыщкӧ пырӧ. Кыз шуасны, тыыс полтчӧ. Ордлыјасыс-кӧ топалӧны да супощысыс бӧр вывлаӧ кыпалӧ, сек тыыслы іныс колӧ зӧлажык. Тыыс бӧр-жӧ топалӧ, пыщкӧсса ловруыс петӧ бӧр ортсӧ. Кор мортыс оз горніт сек ловруыс петӧ сувтлытӧг, ӧтмоза, а горнітігӧн петӧ сувтавлӧмӧн.

Сарган (гортань). Тыыс сынӧдыс петӧ лолалан гола пыр. Сылӧн помас ем гӧчыс лоӧм трубіча. Сіјӧ-і шусӧ гортанӧн. Вылысаӧныс сіјӧ трубічаыс вевтысӧс горнітан јітӧдјасӧн (связками). Горнітан јітӧдјасыс упругӧј перепонка кӧдс, лоӧмаӧс сіајајыс. Горнітігӧн најӧ матыстчывлӧны да рӧчнітчывлӧны, ловруыс на кості-і пырӧ да петӧ. Кор сарган јітӧдјасыс матыстчӧны, секі најӧ упругӧјӧс лоӧны. Најӧс мытчӧдалӧ аслыс нога сіајаја сӧн. Сӧныс ӧтлаасӧ чуӧ гыж маӧера гӧчкӧд. Шусӧ сіјӧ кадыкӧн. Кор сіјӧ кадыкыс воцыв вешјылас, секі кыскӧ сіајај сӧнсӧ; а сіјӧ ӧужӧдӧ сарган јітӧдјассӧ. Чуӧпомтӧ-кӧ пуктылан гола пом вестас — кадыкыслыс ветлӧдлӧмсӧ поӧс каӧавны.

Вом да ныр роџ. Горнытан жітѡдјас костті петѡм сынѡд воѡ вом пыщкѡ, лѡбѡ ныр роџѡ. Сіјѡ кыкнан костыс (полости) јукѡѡны бѡртѡыс њебыд, а воџтѡыс — чорыд вомгорѡн (нѡбо). Чунѡтѡ-кѡ вом пыщкѡсад еујлан пыдѡжык, њебыд вомгорсѡ поџѡ кывны. Њебыд вомгор помыс воѡ нѡлалан гола костѡџ, помасѡѡ сіајајторјѡн. Сіјѡ сіајајторјыс шусѡ вомгор тупјѡдѡн (ічѡткыв). Вомгор тупјѡдыс вермас кыпавлыны. Кор сіјѡ кыпалѡма вывлан, сѡк тупкѡ ныр роџсѡ, сылы быт лоѡ мунны вомѡ. Вомгор тупјѡдыс-кѡ увлан летѡѡма, сѡк тупкѡ рулыс вомѡ петан тужсѡ. Сіјѡн-і лоѡ сылы быт петны ныр роџ пыр. Ныр роџыслѡн костыс век ѡткод. Сіјѡ оз паскавлы-нѡ оз топавлы. Вомлѡн костыс век вежласѡ. Сіјѡ вом вежласѡмнас мѡјан-і артмѡ быдсама пѡлѡс шыјас. Вом костыс (полость рта) вермас ыждывны, вом калѡч паскѡдлігѡн, вермас і топавлыны, кор вом калѡч топѡдѡма. Мѡдам-кѡ шуавны „а, о, у“, сѡк пыр каџалам кыџі вежласѡ вом костыс да кыџі паскавлѡ да топавлѡ вом калѡчыс.

Шы сѡтан органјас. Морт сѡртѡа шуан ногѡ сѡтыс органјас — кыв, вомдор (лѡб) да пѡн. Нѡјѡ вѡчѡны, лѡсѡдѡны быдсама пѡлѡса шуалан шыјассѡ. Кыв — (язык) зев уна ногѡн лѡѡм сіајај тапыл. Кывјыс вујјасѡма воџас вом калѡчѡ, а бѡрас — кывувса лыѡ. Кыв мышкыс зев вѡрыс, сіјѡ ас вѡрѡмнас век вежлалѡ вом пыщкѡс костлыс формасѡ. То сіјѡ матыстчылас пѡн дорѡ, њебыд да чорыд вомгор дорѡ да с. в. Сѡцѡм-жѡ актѡвнѡј шы сѡтан орган лѡб (вомдор). Пѡн да вомгор оз вѡрны, а сіџ ѡтсѡѡны кывлы да вомдорлы шыјассѡ вѡчѡгѡн.

§ 13. Горнытан органјаслѡн уџ да шыјас (звукы).

Горнѡ вежѡртас сѡртѡыс мѡ сѡрнѡсѡ јуклам сѡрнѡкуџасѡ. Сіјѡ јуклѡмсѡ-жѡ поџѡ мѡдарѡ пуктыны. Мѡ шулім, мѡса, сѡрнѡыс мунѡ сѡмын сѡк, кор мѡ ортсѡлан лѡлыштам. Век, дѡрт, мѡјан лѡлыс оз тырмы ортсѡ лѡлавны, лѡ коркѡ-і пыщкѡ кыскыны. Сынѡдсѡ вылыс лѡлыштны бѡстѡг костас мѡјан сѡрнѡын сѡцѡм-жѡ кост лѡѡ. Унџыкысѡ сѡрнѡітѡгѡн сѡрнѡкуџасѡ мѡјан лѡѡ вѡчны сы сѡр-

ті, кузаб мiан тырмас лолыд. Сiзкб сорнiкузасб лббдi-гбн мiан пуктысбб мбд основа пыддi ортсылаң лолыштбм кузта.

Бежбртасбн бтлабдлбм шы комплексјас шусбны кывјасбн. Кывјасас шыјасыс јорта-јортсаңыс некор оз јукыны. На костын некор оз пыцкылаң лолыштлыны. Сiјб мунб век сек, кор кывјыс помасбма-нiн. Быд кыв шуiгбн ббр лолыштбмыс мунб оз бтмоза, а друг-друг лолыс јбтлавеб вомыс. Быд сецбм лов јбткыштбмбн артмб бти-ли, кык-ли, а мукбд дырјi-i унжык, шы. Ембс кывјас, кодi бтпыр лов јбткыштбмбн артмбны. Сiз: „кi, ку, бе, ту, кыс, пур, кбр, кер“ i с. в.

Мукбд кывјыс бтпырнас оз артмы. Ббстам кбс тацбм кывјас: „лолыштлыны“, тан колб нблыс јбткыштны, „мбдлапблб“—нблыс-жб, „ббстны“—кыкыс, „сорнiтiгбн“—нблыс-жб, „деферентсiјаавны“—сiзiмыс i с. в.

1 УЖ: *Лыдбб гораа тајб сыланлыддасб. Кывзб кымынлаб сусланныд пыцалан лолыштны, пасјб сiјбс? Тбдмалб, сiзi-б лбббдалбма суставлыны кывјас ббрын да сорнiкуза (фраза, предложение) ббрын?*

„Мыј јылыс сылисны, козпујас тбдбны,
Мыј јылыс јургисны, пармалыс јуалбј—
Зор јура вбрпуыс важ,
Комiлыс тбдб шог гаж...
Меланб колiпкај вбрсаң,
Мелија нумјалиг, лебзис.
Пондiс мем гартлыны сывјб,
Со куцбм сылаңлыс кывјас:

„Вiза ов, комi му; вiза ов, чужан му!
Вiза ов, асывлбн медвозза југбрыс!
Вiза ов, парма i вбр!
Вiза ов, тундра i кбр!
Вiза ов, зiрдалан шондi!
Вiза ов, вылыс-выл олбм!
Вiза ов, пом-ни дор мунбм!
Вiза ов!.. Вбзб ми мунам!

(Поема „Мунбны“—Илла Вас).

2 УЖ: *Өзтө сиз да вом воґад вайөдөмөн шуалө тајө кывјасө торјөн-торјөн (рөґ): „кыммөмсө, цыгмунсө, коді, ез, пык, адзылім, көзидлун, төдлім, і, цыг“. Віґөдлө кымыныс быс катовтчыштлас быд кыв шуігөн? Сы серті төдмалө куцөм шы шуігөн пөлыштөмыс јонжыка мунө да кымын кывјитөд быд кывјын?*

1. Јитөдана да јитөдантөм шыјас.

Быд кывјын ем кымынкө кывјитөд. Вермасны лоны өтi јитөда кывјас. Сіґ: кер, пурт, шөр, шук, ґік і с. в.. тајө кывјасас быдөнын сөмын өтi кывјитөдөн. Өтi кывјитөдас өтлаавесөсө кымынкө шы. Өтлаөдалана шыјасыс шусөны кывјитөд вөчана шыјасөн-јитөдана өн.

Мукөд шыјасыс сөмын отсөсөны кывјитөдсө вөчны. а асныс јорта-јортыскөд өтлаасігас јитөдсө оз вөчны. Најө шусөны—јитөдантөм шыјасөн. Јитөдана шыјас со кодјас: а, е, і, у, о, ы, ө. Јитөдантөм: б, в, г, д, ґ, ж, җ, з, ґ, ґ, ј, к, л, м, җ, н, ң, п, р, с, е, т, ґ, ф, х, ч, ш, щ. ¹⁾

3 УЖ: *Гіґсөј тајө сыланкывсө да быд кыв јуклө кыв-јитөдјасө:*

Ылын-ылын војвылын
Жужыд парма сулалө.
Парма паста шувгө вөр,
Көзид војтөв шутлалө.
Парма пөвсын пемыд јөз—
Комі војтыр олөны;
Југыд інө петан туј
Немчөж најө кореөны.
Парма пөвсын олөмыс
Жугылтчөма сөлөмјас;
Жугыл комі војтырлөн
Ез вөв гажа ылөмјас.
Парма шөрын варыш поз,
Варыш котыр олөны
Јөзлыс шуштөм ылөмсө
Парма пөвсыс кылөны.

¹⁾ „Ф“ да „х“ ґік комі сөрніас оз шусөвылыны некор. Најө пырөны мукөд кыв-
җыс боетөм кывјасын да интернатсiоналној кывјасын.

Лебзѳ повтѳм варыпјас,
 Вына борднад шеныштлѳ,
 Жужыд парма садмѳдѳ,
 Гажа гажѳ петкѳдлѳ!

Комі јѳзѳ, лебачјас,
 Вескыд тужѳд нуѳдѳ,
 Жугыль олѳм палѳдѳ,
 Комі мусѳ југдѳдѳ!

(Н. Віттор).

Орфографіја: 1. ѳѳк віѳыѳ мѳд віѳѳ кывторјас
 поѳѳ вужѳдлыны ѳѳѳ кывјітѳдѳн. Сіѳ: „чѳлад-ыд-лѳн,—чѳ-
 лад-ыд-лѳн,—пѳрыѳјасыдкѳд“--пѳ-рыѳ-јас-ыд-кѳд, „лыјлы-
 ыѳѳјаскѳјдыд“—лыј-лы-ыѳѳ-јас-кѳјд-ыд.

Віѳыѳ віѳѳ вужѳдалігѳн колѳ бѳстны морфолѳгіѳѳ
 прінтсіп. Бѳкыѳ пырѳм кывјасын да уна јітѳда кыв вуж-
 јын лѳѳ колны јітѳда прінтсіп (пѳсложный). Сіѳ: „Ваѳі-
 лѳј“—Ва-ѳі-лѳј“, государственнѳј—го-су-дар-ствен-нѳј, фі-
 нанѳістјаскѳд—фі-нан-сіст-јас-кѳд (ѳі-стјас-кѳд), карта—
 кар-та, керка—кер-ка, віѳко—віѳ-ко, пуртѳн—пур-тѳн, кѳр-
 тѳн—кѳр-тѳн.

2. Јітѳдана шы артмѳм.

Јітѳдана шы артікулѳтсіѳѳ тѳдмавѳыѳѳ кужіѳ тор:
 артманіѳ, вѳм паскѳдѳм ног да вѳмдорлыѳ ѳтсѳѳм.

Артманіѳ сѳртіѳѳ јітѳдана шыјасѳ колѳ јукны кык-
 пѳлѳ—дорын да пыдын шуана шыјасѳ. дорын артмѳм
 шыјас: е, і. Пыдын артмѳм шыјас: а, ѳ, ы, о, у.

Вѳмдор ѳтсѳѳм сѳрти шыјас јукѳѳны лабіалізујтѳм
 да лабіалізујттѳм шыјасѳ. Воѳѳа ѳукѳрас пырѳны: о, у;
 а мѳдас: е, і, а, ѳ, ы. Лабіалізујтѳм шыјас шуігѳн вѳм-
 дор ѳтсѳѳ, а мукѳдѳѳ шуігѳн најѳ сіѳ олѳны, ѳз ѳтсѳѳны.

Вѳм паскѳдѳм сѳрти, ліѳѳ кыв кыпѳдѳм сѳрти, јітѳда-
 на шыјас јукѳѳны: а) паскыд вѳмѳн шуана шыјасѳ (а);
 б) шѳркѳса паскѳдѳмѳн шуана шыјас (е, ѳ, о); в) вѳкныд
 вѳмѳн шуана шыјас (і, ы, у). Паскыд вѳмѳн шуігѳн кыв-
 јыѳ увлаѳ ѳалкѳѳѳыѳѳѳ, шѳркѳса паскѳдѳмѳн шуана шы-
 јас шуігѳн кылыѳ ѳѳуна кыпыштѳ вылѳжык, а вѳкныд вѳ-
 мѳн шуана шыјас шуігѳн кывјыѳ кыштѳ медвылѳ.

Тажӧ висталӧм серті поѣ лӧсӧдны ташӧм таблитса:

Артман погыс Артман пыс	Лабіалізујтӧм			Лабіалізујттӧм		
	пакы- да	шӧрко- са	векны- да	пакы- да	шӧрко- са	векны- да
дорын	—	—	—	—	е	і
Пыдын	—	о	у	а	ӧ	ы

4 УЖ: Бостӧ кушӧмкӧ кывјас да најӧс шуалігас тӧд-малӧ, кушӧмжыка кылӧны јітӧдана шыјасыс быдсама мӧд шы бӧрын? Тӧдмалӧ вежӧны оз бӧрјайс мӧбӧ возза шыјасыс јітӧдана шы артман носсӧ да артман інсӧ (артикулатсі-јасӧ)? Вежӧны-кӧ, кызі.

3. Јітӧдонтӧм шы артмӧм.

Мі тӧдмалім-нын кушӧм органјас мортлӧн сөрнітігӧн шы сетӧны. Быд шы оз ло ӧтмоза. Ӑті шы шуігӧн отса-сӧны ӧті пӧлӧс органјас, мӧд шы шуігӧн—мӧд пӧлӧс і с. в. Мукӧд дырјі некымын орган пысӧ вӧчӧны ӧтвылысӧн, најӧ јорта-јортыслы отсалӧны шысӧ сетны. Сӧрнітігас мі сіјӧс ог зев-і казавлӧ. Мі век чажтам шыјасыслыс аснысӧн артмӧмӧн. Сізі бытӧ-і колӧ.

а) Артман ног сертіыс комі сөрныса јітӧдонтӧм шы-јассӧ јукӧны со кызі. Медвојдӧр, јукесӧ кык пӧлӧ—ӧті-пӧлӧс шы шуігӧн јонжыка кылӧ зык, сіјӧ вевтӧ гӧлӧс шы-сӧ. Сіјӧ шусӧны зыка шыјасӧн. Мӧд-пӧлӧс, кор гӧлӧс го-рыс зык ногыс јонжык. Гӧлӧс горыс вевтӧма зыксӧ. Најӧ шусӧны гора шыа шыјасӧн. Гора шыјас: м, н, ӧ, л, ъ, р; а мукӧдыс ставыс зыка шыјас.

Зыка шыјас пӧвсас емӧс гора да гортӧм шыјас. Го-ра шыјассӧ шуігӧн гӧлӧс пыыс муртса кылыштӧ, но ем; а гортӧм шыјас шуігӧн горыс абу, најӧ куні зыка шыјас. Гора шыјас со кодјас: б, в, з, җ, җ, д, ґ, ж, ж, ј, г. Гор-тӧм шыјас: (ф), ц, с, е, т, җ, ш, к, (х). Гортӧм шы шуі-

гөн лолыс морёсыс петё шы сетан жітөджас вөрөдтөг. Гора шы шуігөн кадыкыс летчө увлаң. Летчигас сөнјас пыр зелөдө шы сетан жітөджассө. Нәјө зев топыда јорта-јорт бердас воасны. Лолыс на костті оз мічаө мөд төрны петнысө да вөрөдө нәјөс струнајасөс мөз, лібө гүдөк кывјасөс мөз. Сөг-і артмө горыс. Сы дорө жітөдана шыјасын өтлаасө күщөмкө нога зык. Сіјө вом пыцкын лібө ныр пыцкын-нын лөб. Зыкыс-кө јонжык—зыка шы артмас, а омөлжыка-кө кылө—артмас гора шыа шы.

5 УЖ: *Корса в сещөм кывјас көні медескө өтлаын сулалісны гора да гортөм шы, лібө гортөм да гора шы. Төдма в кызі шусөны гора шы өөрвыс в гортөм шы да гортөм шы воэвыс в гора шы?*

Орфографіја: 1. Мүкөд гора жітөдәнтөм шыјас воэын гортөм шыјас гораа-жө кылөны (лөк-дәд—лог-дәд, кос-зәд—коз-зәд, рәчдор—рачдор і с. в.). Тащөм кывјассө гіжігөн, медем он сорае, колө кывсө төдтөм шы выјөныс торјөн шулыны. Кызі секі кылө сізі-і гіжны. Сің: (лөк)-дәд, (кос)-зәд, (рач) дор і с. в.

2. Гора жітөдәнтөм шыјас оз мічаа кывны гортөм шыјас вөэын, кылөны гортөм шыјас мөз-жө (быдсама—бытсама, үтөг—үтөг, гогнитны—гокнитны, пөдтыны—пөттыны, зүгсыны—зүксыны, лөзсыны—лөчсыны (лөччыны), быдтор—быттор).

Медем сораөтөг гіжны, колө лөсөдны гора шывыјөна кывторөыс сещөм кыв, кодын гора шыыс медескө сулаліс жітөдана воэладорын. Секі гора шыыс мічаа кылас. Сің: быдсама—быдөн, үтөг—үзі, гогнит—гогын, пөдтыны—пөда, зүгсана—зүга і с. в.

3. Гора жітөдәнтөм „з“ воэвыс в „с“ да „с“ кылөны „тс“ да „ч“ мөз (лөзсө—лөзтсө, лөзсыны—лөзчыны) Онкө төд мүј гіжны, колө морфологіја серті кывсө јуклыны кык пелө (лөз-сө, лөз-сыны), секі мічаа кылө төдтөм шыыс.

4. Гора жітөдәнтөм „д“ өөрвыс в „с“ шуевлө „ч“ мөз (быдсама—быдчама), морфологіја серті колө гіжны „с“ (быдсама).

6) Jitöda шы пөвсын ем куза шуана шыјас, да же-
ныда шуан шыјас. Куза шуананас шуоны сепцөм шыјас
kodјасөс позө нүжөдөмөн куза шуны, кытчөз долыд тыр-
мас. Жеңыда шуанаон шуоны сепцөмјасөс kodөс оз поз
нүжөдны, најө өттырјөн шүөны.

6 УЖ: Төдмалө тајө гегөд торсыс куцөм шыјас по-
зө нүжөдөмөн шуны да куцөм шыјас өт-
тырјөн шүөны?

Гыјаслөн ызгөмас
Гымалөм шыјасас
Кылісны кывјас:

Тіјанлыс, Варыш-код
Полыстөм. сөлөмјас,
Сылам мі олөм!
Тіјанлыс, бордјас,
Пөткајас—лебачјас,
Ошкам мі вылөм!

Мед те кулін кө, Варышөј,—
Бур тенад пом!

Те бөрын бара-на
Бордајас лөбны:
Кыпыдөс сөлөмөн;
дүмјасыс сөстөмөс;
Төвру-код кокнөдөс
Лебавны кутасны;
Корсавны долыдлун;
Олөмјас кокнөдны;
Гундыр код олөмсө,
Улілыс дүмјасө,
Аснырув төждысөм
Зоннаныс мустөмтны.

(поема „Варыш“ Т.—Вен).

Нүжөдана шы чукөрө пырөны став сонорнөј*) шыја-
сыс. Најө кык пөлөсө: вом-пыр шуана да ныр-пыр шуа-
на шыјас. Воҗајасө шуигөн лолыс вом-пыр петө, секі
ныр-пыр петан роҗыс тупкөса. Став лолыс мунө вомө.
Вом-пыр шуана сонорнөј шыјас со куцөмө: л, љ, р.
Мөд пөлөс шыјасө шуигөн став лолыс петө ныр-пыр.

Вомысе секі тупкыса җикѳ. Ныр пыр шуана сонорнејјас со кодјас: м, н, н.

Сонорнѳ кыңзі јітѳдантѳм костын нужѳдана шыјас (spirant) чукѳрѳ пырѳны фрїкатјас. Најѳ овлѳны гуса да гораѳѳ. Фрїкатјас (щѳла) шуїгѳн лолыс вомысе пазті моз петѳ. Комі сорнїас со кущѳм фрїкатјас емѳѳ: в, (ф)¹⁾, с, з, ш, ж, җ, ј, җ, (х).

7 УЖ: *Тѳдмалѳј кыңзі артмѳ быд фрїката шы шуїгѳн пазыс (щѳлыс)? Гора да гортѳм фрїкатјасыс ѳткоѳ пазті алі оз артмыны? Тѳдмалѳј кущѳм фрїкатјас гора да кущѳм гортѳм?*

в) ѳтпырјѳн шуана шыјас позѳ јукны кык чукѳрѳ: друг орѳданаѳ да афрїкатаѳ. Друг шуанајас: п, б, т, d, җ, җ, к, (г). Најѳ гора да гортѳмѳс-жѳ. Гора друг орѳданајас: б, d, җ, (г), а гортѳм: п, т, җ, к. Афрїкатјас кык шы вевѳн шуѳмыс артмѳмаѳѳ. Сетчѳ ѳтлаасѳны кущѳмкѳ фрїката шы да друг орѳдана шы. Сїҗ: ж=dж, щ=тш і с. в.. Комі афрїкатјас со кущѳмѳѳ: щ, ж, ч, җ.

8 УЖ. *Тѳдмалѳј кыңзі артмѳны афрїкатјас, да кущѳм ѳтпырјѳ шуана шы пырѳ афрїкат артмїгас?*

г) ѳнѳз мї тѳдмалїм јітѳдантѳм шыјаслыс артман ногѳсѳ. Возѳ мї вїѳѳдлам кущѳм органјас да кыңзі вѳчалѳны јітѳдантѳм шыјассѳ, мѳд ногѳн-кѳ шуны—тѳдмалам налыс артманїннысѳ.

Артманїн сертїыс јітѳдантѳм шыјас јукѳны со кыңзі: а) вомѳора шыјас (bilabials). Сетчѳ пырѳны: п, б, м; б) пїңа вомѳора (bilabials). Тајѳ чукѳрыс медїчѳт. Сени: „в“, да бокыс пырѳм кывјасын—„ф“; в) пїңѳора (dentalies). Тајѳ шыјасыс вермасны шуыны кывпом пїңмышкѳ лїбѳ пїңѳорѳ лукѳѳѳмѳн, лїбѳ кыв возѳ мытчѳмѳн. Тајї позѳ шуны со кущѳм шыјас: т, d, с, з, ч, җ, н, л. г) Пїңандѳрса (postdentalies). Пїңан дѳрас кывпом лїбѳ кывмыш ѳтлаѳѳлѳмѳн позѳны шуны т, d, ч, җ, н, л. d) Чорыd вомгѳра (palatalies). Чорыd вомгѳр улас позѳ матыгѳлыны: 1) кыв пом, да шуны: н, л, р, т, d, ш, ж, щ, ж; 2) кыв-мыш,—секї артмасны: н, л, җ, җ, е, җ, ј. Тајѳ-жѳ чукѳрѳ матыемѳны: ч, җ. Најѳс шуїгѳн кыв воз помыс

¹⁾ Ф да х бѳстѳма скобкајасѳ. Најѳ комї кывјас оз овлыны. Шедлыгѳ сѳмми бокыс пырѳм кывјасын.

да мышкыс топавлӧ чорыд вомгор бердас. Став тајӧ чукӧрыс шуеӧны ӧебыд јитӧдантӧм шыјасӧн. е) Ӧебыд вомгора (postpalatum). Ӧебыд вомгорыскӧд медкокнӧда ӧтлааслӧ кывдӧн. Најӧ ӧтлаасег артмӧны: г, к, да бокыс пырӧм кывјасын (medјона Гъва сорнӧеикасын јаран кывјыс пырӧм кывјасын,—„хареј“ шуывлӧ „х“.

Тајӧ став вӧсталам сертыс поӧӧ лӧсӧдны тащӧм таблитса:

артман погыс артман иныс		Ӧтпырӧ шуана шыјас				Нужӧдана шыјас			
		друг орӧ- дана		аффрикатјас		ффрикатјас		сопора шыјас	
		гор- тӧм	гора	гор- тӧм	гора	гор- тӧм	гора	пыр- пыр шуана	вом- пыр шуана
Вомдора (bilabiales)		п	б	—	—	—	—	м	—
Пӧӧа вомдора (biladentales)		—	—	—	—	ф	в	—	—
Пӧндора ¹⁾ (dentales)	п.	t	d	t's'	d'z'	с	з	—	—
	м.	t	d	—	—	—	—	—	—
	д.	—	—	—	—	—	—	—	—
Пӧӧандорса (postdentales)	п.	т	d	—	—	—	—	п	л
	м.	t	d	t's'	d'z'	—	—	п	л
	д.	—	—	—	—	—	—	—	—
Чорыд вомгора (palatiales)	п.	—	—	щ	ж	ш	ж	—	р
	м.	ѣ	ѣ	ч	ѣ	е	ѣ	н	ѣ
	д.	—	—	—	—	—	j	—	—
Ӧебыд вомгора (postpalatum)	п.	—	—	—	—	—	—	—	—
	м.	—	—	—	—	—	—	—	—
	д.	к	г	—	—	х	—	—	—

¹⁾ Обозначения: п, м, д—обозначает прикасающуюся часть языка; так „п“ обозначает „кывлом“, „м“—„кывмыш“, „д“—кывдӧн. Безусловно это обозначение условное.

Кылыд мијан зев активнѳја отсасѳ шы сетигѳн. Став кыв вылысы, возза кывпомсаңыс бѳрја кывпомѳзыс, зев вѳрыс. Аслас вѳрѳмнас сѳјѳ матысмывлѳ пиң дорѳ, пиңан дорѳ, чорыд вомгор-дорѳ либѳ ѳбыд вомгор дорѳ то кыв помыс (возза помыс), то мышкыс, то кывдиныс (пыцкыладор помыс).

Рѳзнѳј инын шусѳмыс шыјасыслѳн артмѳ морт-серти. Ѳти морт „т“ да „д“—тѳ шүѳ пиң дорын, мѳд морт пиңан дорын либѳ чорыд вомгорын; воззаыс вермас шуны кывпомѳн, а мѳдыс кывмышкѳн і с. в. Сѳз-жѳ-і мукѳд шыјасын артмѳны уна морт вомын уна-инын да уна ногѳн. Шуны, тајѳ шыыс-пѳ тани артмѳ да ташѳм органјас ѳтлааслѳмѳн артмѳ, а мѳд-шы-пѳ мѳдлаын лѳѳ, оз зѳкѳз поз. Кызѳ тѳдмавын ассыд сорнытан шыјас артманѳн позѳ рѳмпѳштан возын мѳчаа вѳзѳдѳмѳн да јорта-јортыдлыс вѳзѳдѳмѳн.

9 УЖ: *Тѳдмалѳ јорта јортыдлыс вѳзѳдѳмѳн кызѳ мијан артмѳны: „т“; „д“; „н“; „л“; да „ч“.*
„з“? Тѳдмалѳ јорта јортыдлыс шы сетан горсѳ да артманѳн сертыыс налыс вѳжласѳмсѳ?

4. Справка тујѳ.

Тајѳ вѳставлѳм серти позѳ ташѳм справкајас быд шылы сетны. Ми бѳстам справка тујас медунаыс возчааглан шы артман ног да ин.

а) лабиализујттѳм, пыдын артмана, паскыд вомѳн шуана, јѳтѳдана шы.

б—вомдора, друг орѳдана гора јѳтѳдантаѳм.

п—возза шыыслы вочавоыс гортѳм шы.

г—ѳбыд вомгора, друг орѳдана гора јѳтѳдантаѳм.

к—возза шыыслы вочавоыс гортѳм шы.

д—пиңандора (вермас лоны-і пиңдора либѳ чорыд вомгора,) ѳтпырјѳ орѳдана гора јѳтѳдантаѳм.

т—возза шыыслѳн гортѳм шы.

з—пиңдора), гора фрѳкат,

с—пиңдора, гортѳм фрѳкат.

в—пиңа вомдора, гора фрѳкат.

ф—бoкыe пырoм кывжасын шуевлана пiна вомдoра,
гортoм фpикат.

м—вомдoра, ныр-пыр шуана, сонoра шы.

н—пiнандoра (вермас лoны-и пiндoра) ныр-пыр шуана,
coнoра шы.

л—вoззa шыыскoд вoчавoыe, вом-пыр шуана шы.

з—чoрыд вомгoра, кывшoрoн шуана гoра aфpикат
(вермас шуeыны пiндoрын лiбo пiнандoрын, кыв
пoмoн лiбo кыв мышкoн).

ч—вoззa шыыслы гортoм, вoчавoыe шы.

ж—чoрыд вомгoра, гoра фpикат.

ш—вoззa шыыслы вoчавoыe гортoм шы.

ј—чoрыд вомгoра, кывдiнoн шуана гoра фpикат.

р—чoрыд вомгoра, кывпoмoн, вом-пыр шуана coнoр-
нoј—spirant (дрoжитiг тырјi шуeана).

т, д, e, з, ж, л,—т, д, c, з, н, л—чoрыд вомгoра,
кыв мышкoн шуeана вoчавoыe нeбыд шыјac.

ж—чoрыд вомгoра, кыв пoмoн шуана гoра aфpикат.

щ—вoззa шыыслoн вoчавoыe гортoм шы.

х—нeбыд вомгoра, кывдiнoн шуeана, гортoм фpикат
(вoчaлoлывлo coмын бoкыe пырoм кывжасын).

Комiмoм бoкыe пырoм кывжасын „х“-нe вeжeo
„к“-вылo.

o—пыдын apтмoм, шoркoca пaскoдoмoн лaбиaлизyйт-
чoм, јитoдaнa шы.

y—пыдын apтмoм, вeкныд вoмoн шуана лaбиaлизyйт-
чoм, јитoдaнa шы.

„o“ da „e“—лaбиaлизyйттoм, шoркoca пaскoдoмoн пыдын
da дoрын apтмoм јитoдaнтoм шыјac.

„ы“ da „i“—лaбиaлизyйттoм, вeкныд вoмoн шуана, пы-
дын da дoрын apтмoм јитoдaнтoм шыјac.

10 УЖ: *Tajö gijödeve korcalö nebyd шыјac da möd-
malö nebyöны aлi oz na vozыvca лiбo бoр-
выvca шыјасы?*

„Олiм dасoс,—пoрыeтiс

Тoм вeрeтeтo јoзoс.

Нo eгo пpocтa cijö oлo мi!

Мeдым кoлi,—

(Міжан абу
ыжыд дон)
Но медым,
муыс—
мірыс—
бексө вөлі том!“

(Ч. Т-В.)

Орфография: 1) Фриката „j“ да жітөдана шы өт-лаасігөн гіжөны: ja, jo, ju, jy, ji, jö. Сің: понјыс, вокјас, гүдјі, мөсјас, өтпырјөн, жылөм, јуклыены, јона, јөла і с. в.

2. Небыд жітөдантам (palatal) шыјас бөрвылын жітөда-на шы-кө локтө колө гіжны: ea, eo, ee, ey, ei, ey, la, lo, te, ty, ti, na, ñö, ño, ñi, ñy і с. в., а оз сја, лјо, тје, нју, эјі, чјы і с. в. Тајісө шыјасыс вермасны-жө өт-лаасны, но сек мөд ногөн најө лыддыёны. Небыд „j“-ыс воқза жітөдантам шысө оз небыд.

3. Небыд (palatal) шы бөрвывса „y“ да „ö“ уналаын (Ізъаын, Ежъаын, Јемъаын і с. в.) шүөны „i“ да „e“ мөз. Сің: сывны—сівны, јыв—јів, јөв—јев, чөв—чев, чөскыд—ческыд, ылі—ілі (гола), жылөм—јілөм, эөла—эела, эөбыл—эебыл, дөб—дөб і с. в. Тајө кывјасас колө гіжны „y“ да „ö“, а оз „i“ да „e“.

4. Вежласөмыс-кө оз мічаа төдчы, сек колө гіжны „i“ да „e“. Сің: чірк, чіжан, чер, черлы, сіе, сін, сер, сет, нем, нім, нја, дід, лек, лі, јірімөг, јежыд і с. в.

5. Мукөд діалектас „i“ воқладорса „d“ да „e“ воқладорса „t“ небыда шүөны. Сің: термас—термас, дін—дін, ді—ді і с. в. Сені колө гіжны чорыд „d“ да „t“, а оз palatal „d“ да „t“

6. Palatal „d“—„t“—ыс торјакыв воқвылын гіжөны сөмын со куңөм кывјасын: дівја, дівө, діван, теш (те-пітчыны і с. в.), тертука, терпітны да интернаціональнө кывјасын.

11 УЖ: Бөстө коміөн лыддыены курыс мортөс да сы виставлөм куға гіжө тајө гіжөдторсө. Гіжө комі шыпасјасөн да комі ногөн.

„Комі му заводітчө ловзыны земство востөмеаң. Сык-тивкарын земство вөсө 1869-өд воын, Јаренскын—сек-жө,

Перым губернаын — 1870-öд воын, Вјаткаын—1869-öд воын-жө, Ізѡа-Печера ујездын џемство лоб сөмын 1917-öд в. Но Печерасаң Кама ыльö туј пистөмсаң ыльö кыптö Ізѡа. Ізѡа чукөртö став Печераса капиталсö, Ізѡасаң мунö тöргүјтөм Мөскуакөд, Питіркөд (өніја Ленинградкөд).

Важ роч государство вöлөм зилö став комісö рочö пöртны. Он-кө-пö најөс рочö пöрт, кулөны-пö најö, зикөз јывмасны да бырөны. Бырөмаөс-ө ескө? Абу! 1774-öд воын өніја Кулөмдинса да Сыктыв ујездын вöлөма олысыс 25.000 морт, 1874-öд воын лөма-нын 91.000, 1907-öд воын—101.400 морт. Таыс со мi адчам, мыј комі јөз абу чинөма, а пыр зев өдјө содөма. Мукөд кадас, ферт, комі-јаслы чорыд вöлі овнысö. Комілөн челаф быдмөны ар да-сöз зев өдјө—немеч да швед челаф ногыс өдјөнжык, дас-саң сесса, кор том, лаб војтыр ыльö лөзасны сөкыд уј-јас, быдмөм комі челафлөн нөжјаммө.

Роч государство комі кыв вöлі зев улö пуктö, сера-лө, оз лөз коміөн школајасын, учреждөниөјасын сорнытны, оз лөз комі нигајас лөзны, көсјө вöлі коміөс рочö пöртны. Сы вөсна карјассö восталö роч вöлөстјасын. 1891-öд воын востö Печера ујезд да оз вöч карсö Ізѡаө, мед глав-нөј Печераса вöлөстас, вöчө Чилимдинө, зөлынзi вöлөст торјын. Началствојассö пукталö рочөс.

(дозса I.—Комі автономіјалы 5 во тыран кежлө).

5. Јона шуана шыјас да кывјас.

Уна јитөда кывјасын оз быд јитөд өтмоза јона шуы. Öтiјитөд быд кывјын век јонжыка мукөд јытөдөыс шүө, сөщөм јитөдыс шүө јона шуана јитөдөн. Јитөдана шыыс сөні јонжыка да мичажыка кылö мукөд јитөдса јитөдана шыјас ногыс. Унжык кывјас медвоzza јитөдыс век јонжыка шүө, а мукөдыс омөльжыка, но сiјө некущөм значөннө кыв вежөртаслы да шы вежласөмлы оз сөт. Сорни-тигас оз быд кыв өтмоза шуы; өтi кыв—јонжыка, а мөд кыв—омөльжыка. Јуасана кывјас век јонжыка шүөны, сесса сiјө јуасөм ылас вiсталана кывјыс мукөд кывјас сөртыс бара јонжыка-жө шүө. Сiјө шүө логикаа јона шуан кывјасөн. Бостам көт со кущөм сорни: „кытчө те вет-лин тöрыт рытнад?“—„Мөдлапөлө вужалі!“ Воzza сорни-

күчаас „кытчö“ шусö јонжыка мүкөд кывјассыс, мөд сор-
ныкучаас бара-жö „мөдлапөлö“—јонжыка шусö.

1 УЖ: *Лыды көн колө јона шуалбмөн тајө гижөд-
торсö да пасјав: кушөм јитөдјас јонжыка
шусöны быд уна јитөда кывјын, да кушөм
кывјас јонжыка шусöны быд сорныкучын?*

„Комі гөл өіктыс ме петі,
Төдлі ме быдсама тор,—
Олөмыс дөра ноп сөтис;
Шуіс мем: „мун-пө-да кор“.

Ічөтсөң корөмөн олі,
Быдмышті—сүрі мем уж.
Быдлаө, вокјас, ме волі,
Віставны ставсө ог куј.

Бат-мамыс ічөтөн колі,
Күті ме корсны пөтлун;
Сөкыда олөмсө коллі,
Некор зік сјө оз вун“.

(Выл Паш).

§ 14. Кызі шыјас сорнөікасјасын јорта- јортыскөд вежласөны.

Војас мі төдмасім,—кызі шусöны да кызікөн вом пыщ-
кын торја шыјас артмөны.

Но быд кыв быд сорнөікасын оз өтмоза шусыны.
Војас мі тајылыс сорнөтлім-һын һеуна. Öнi позö сјө пас-
кыджыка төдмавны. Віжөдлам кызі торја шыјас разнөј
сорнөікасјасын вочавөны.

Јитөдәнтөмјаслөн вочавөм: Јитөдәнтөм шы-
јас пөвсыс вежласөны: н—м || пон-пом (конец), унмөвс—ум-
мовс; д—т || дырјі—тырјі; пыкөд—пыкөт (перм), ыжыд—
ыжыт (пер.); в—о (нулькөд) || вој—ој (перм), војтыр—өтір
(перм); ј—о (нуль) (кыв војпомын) || јон—он (перм), јөт-
кыны—өткыны (перм), еща (Выч.)—јеща (перм); к—т ||
|| ті—кі, керас—терас, тежан—кежан; к—н || вокö—ванö
(перм); г—д || шонді—шонтеј (уд.); в—г || шөбді—шөгді
(удор.); б—м || зумыд—зубыт (перм), быркмыс—мыркмыс
(jemва); т—д || ді—ті (іж остров); ж—з || жу—зу (Сык-

тывкар); жор (Іжм.)—зор, жыж—жіз (Іжм.); с—з || пелыс—желіз; с—ч || сулав—чував (Перм.); ч—з || саріз—саріч (Іж.); з—з || аэлас—азлас (Перм.); ж—щ || жоктыны (Перм.)—щоктыны; піщог—піжог (Перм.); ж—ж || жагөдны—жагөдны (Перм.), ыжыд—іжит (Перм.); щ—ч || чөж—щөж (Уд.); з—д || воэлаң—водлаң (Іжм.); щ—ч || кущөм—кучөм (Іж.); ч—т || челад—телад (Іж.); ч—т || час—тасті (Уд.); ж—д || ыжта—ырта (Уд.); ш—с || чікыш—чікыс, сорнытны—шорнытны, лөшка—лука (Уд.), меса (mea)—меша; в—л (ө, о, ы, у || олім—өлім (Перм.); лов—вов (Перм.)—лоо (Іж., Јемва, Выл.-Ежв.), емвны—елны (Сыс.)—сыны (Јемва, В.-Ежва, Іж.).

1 УЖ: Төдмалө аснды, кущөм кывжасын кущөм шы вежласө гіжөда кыв шыжаскөд да чукөртө сецөм кывжасө?

Орфографіја: 1) Сіјө кывжасын, көні вежласөны ч—д, ж—д (ж), з—з і с.в. быдлаын гіжө: „з, ж, ч ж“, а оз: „д, т, д, т, е, з, ш, ж“. Сіз: жагөдны, воэлас, азлас, ыжта, челад і с.в.

2) Сіјө кывжасын, көні вежласөны; ж—з, ш—с, з—ч, з—д, щ—ч і с.в., секі сіјө кывжасыс гіжөда кыв еерті. Сіз: кущөм, гормөдчан, ді (di), жу, зор, жыж, саріз і с.в.

3) Сецөм кывжас, коджас емөс сөмын өтү сорні өкасынын, најө пырөны гіжөда кывјө сіз, кызі шүөны сіјө сорноикасас: Сіз: ыжмитчас (Перм.), онналө, қимлавны (Іж.), неввчны, јөжгылтөма, шемөс, плэвгө, пашлак, өлізір, көлчіенц, қгөда і с.в.

Ассімілатсіја.

Таөз мі адқылім, кызі лөбны шыжас да кызі најө јорта-јортныскөд воэчавөбны. Зев частө овлө нөшта-на асылыс пөлөс шы вежласөм. Сіјө вежласөмыс мунө сөмын өек, кор кущөмкө өтү шы сулалө мөд шы дорын (воэын жібө бөрын), а мукөд шы дорын сулалігөн оз вежлас. Бөстам көт тащөм кывжас: косжык, кызжык, сөджык кушөрт, лөзжык, лөтчіс, лөтчыс, лөтчө, лөз шал, віт щак і с.в. Тащөм кывжасас, көні өтлаасөны „т, д, с, з“ да „ч, ш, щ ж, ж“-көд, бөрја шыжасыс шүсынысө воэжык завофітчөны. Сіјө воэжык шүөмыс вевтөсө сы воэладорса шысө.

мод ногон-кõ шуны,—бõрја „ч, ш, щ, ж, ж“—ыс аскодалõ
воzza „т, с, d, з“-сõ.

Мукõд кывјасас (Ізва да Јемва сорниікасјасын) воzza
шыыслõн шудмыс кузжыка нужалõ да вевтõ бõрја
шысõ. Бостам: вõв, лов, ныв, кыв, пув, пõв, подув, гур-
жыв, асывбыд, јумов і с.в. Тащõм кывјасас воzza „õ, у,
о, ы“—ыс кузжыка шусõ да вевтõ бõрја „в“-сõ. Тајõ кыв-
јасас вежеõ-жõ „d, л, н, з“-бõрвывса шыыс: dadјын, кил-
јыны, гоњјавны, килјын, dođјын, dođјасын, воzza і с.в.

Тащõм шы вежласõм ногыс шусõ ассимілатсіјаõн (ас-
кодалõмõн). Воzza мозыс кор аскодавсывеõ, сек шудны—
регресса ассимілатсіјаалõмõн, а бõрја мзсõ (кор бõрја
шыыс вежеõ)—прогресса ассимілатсіјаалõмõн.

Содтõд: Мукõд диалектас важ „о“—ыс веж-
сõма „а“—вылõ (пуков—пукав). Диалект пыцкас-
кõ важ „о“—ыс колõма-на, секі ассимілатсіјаавсõ-
жõ бõрја „в“—ыс (пукоо); а „о“—ыс-кõ вежеõма
„а“-õ, сек оз ассимілірујтчы.

Орфографіја: 1) морфологіја гіжõм серті, кор бõрја
„ж, ж, ш, щ“ ассимілірујтõны бõрвывса „т, с, d, з“, сек
кывсõ колõ шулыны кык торјõн (гõгрõс-жык, матыс-жык),
кызі секі кылõ сізі-і гіжны.

2) Кор воzza „õ, у, о, ы“ ассимілірујтõ бõрја „в“-сõ,
сек кывсõ колõ вежны сіз, медем „в“ местаас лõõ „л“.
Кор „в“—ыс да „л“—ыс вежласõны, сек кыв помын да јі-
тõдантõм шы воzвылын гіжеõ „в“, а јітõдана шы воzвы-
лын „л“.

3) Кор воzza „d“, „л“, „н“, „з“ ассимілірујтõ бõрја
„ј“-сõ, сек гіжеõ „dđ“ (dođдын), „лљ“ (кольыны) „зз“
(воzza), „нн“ (ноњнавны). Уна лыд петкõдлана кывтор
„јас“—ыс, „ј“—ыс оз ассимілірујтчы, секі гіжõны: dođјас,
кызјас, нањјас, килјас, dadјас і с.в.

4) Нырпыр шуана „м“ мукõд дырјі ассимілірујтõ „н“
(унмовсны—уммовсны, морфологіја серті колõ гіжны „н“
(унмовсны).

5) Јітõдантõм „т“ воzвылын „с“ кывсõ „ч“-моз (сет-
сõ—сетчõ, најтсõ—најтчõ, летсõ—летчõ і с.в.); секі гіж-
сõ „с“, а оз „ч“.

6) Мукöд öтлаасигöн „чө, ээ, эе, дч, тч, дэ, чч, ээ, эж, эс“, і с. в. колö век кывсö вежлывлыны сы выжöн, медым сижö тöдтöм шыыс сулаліс жітöдана шы воэын.

Жітöдана жаслöн воэчавоём: Öнi вiэöдлам,—кы-
эi вежласöны жітöдана жас. Жорта-жортныскöд разнöй сорнiсi-
касјасын вежласöнi со кушöм жітöдана жас ¹⁾: е—ö || вiэöд-
ны—вiэедны (Ул.Еж., Іж, Жемва, Перм.), те—тö (Перм.),
чöрос—черöс (Перм.), кокчөр—кокчер (Ул.Еж), жел—жöл,
шор—шер (Перм.), шег—шöг (Перм.), тајö—таје (унала-
ын), мунö—муне (Іж., Жемва), карö—каре (Іж), шогсöм—
шогсем (уналаын); і—ы || шыліd—шіліd, мыстöм (Луза)—
містöм, жыдач—эідат (Уд.), сижö—сыжö (Сыс.), сыыс—сіыс
(сііс, —Іж.), јыв—јів (Ежва, Іжма), жын—жін (Іж.), војтыр—
öтiр (Перм.), сөрыс—соріс (Іж., Перм.), пöрыс—пöріс (Іжм.,
Перм., В-Ежва); а—о || локны—лакны (Луза), зорöд—зарöд
(Луза), вор (кыввор)—варов; а—у || керка—керку; о—у || ом-
öл—умöл (Іж.), пуд (пуртпуд)—под (Іж.), во—у (Перм.)
(rod.), ун—он (Перм.), эон—эун (Перм.), доз—дуз (Перм.);
а—е || јај—јеј (Луза), һаһ—һеһ (Луза), чај—чеј (Луза),
чал—чел (Луз); а—і || нiја (Перм Іж., Уд.)—наја (У-Еж.);
у—е || шубырт—шебырт, зуркыд—зеркыд; і—ö || көн кін:
һекөн—һекін (Перм); і—у || iчöt—учöt; о—ö || лок—лök;
ы—у || мыј—муј (Іж.), менсым—менсум (Іж.), турун—турын;
а—ö || чукөр—чукар, војдөр—војдар

Мыјлашыјас вежласöны: Öнi уналöн сувтас
дум,—мыјла сорнiсiкасјасас торја шыјасыс вежласöны јор-
та-жортныскöд. Воэас та јылыс вiсавлім-жö-һін. Öнi сöмын
содтам.

Зев важöнсö мортислöн сорнiас шыјасыс, дерт, өз
вöвны тащöмöс, кушöмö, öнi, шуам: „а, о, у, б, г, д, ч,
е, к“ і с. в., а вöліны, кыэ шулім-һін: шушловкоd, ырöс-
тöмкоd, пончуксан шыјаскоd, кывжөн щелкајтöмкоd і с. в.
Сесса, кор кывјыс мöдіс паскавны јонжыка, сижö шыјасыс
мöдісны öнiја шыјас коdö пöрны. Мiјан комi кывјад öтла-
са шыјасыс емöс-на, шуам көт афрiката: ж, ш, ч, э. Та-
тöнi вевсөн шусöны кык шы: ж=d+ж, лiбö d+ш; ш=t+
+ш; ч=t+с; э=d+э. Важөн тащöм шыјасыс, дерт, ун-
жык вöліны. На костыс пöлалöмаöс öнiја мiјан шыјас, но

¹⁾ Татöнi уна пiмeр боотöма А.С. Гидоров вiсавлім сортi.

eiǰō pōlaliǰas ōti jōz kotыр боетисны „а“, а mōd „у“. А ъни eiǰō ōti вежортаса кывјын і вежласōны. Сің лōмаѡе вежласōмјас. Сесса, ѡерт, верміс-і мōдногōнжык лоны вежласōмыс. Боетам кōт тащōм прімерјас, шуам: „сарің—сарің“. Тані верміс лоны, мыј ставлаас вōлі „сарің“, а сесса мортыс уналаыс мōдіс кывпомеыс кывны „ің“. Сек, ѡерт, кывсō шуыс мортлōн јурвежōрас верміс сорсыны „ің“ да „ің“ і мōдіс шуны то „ің“, то „ің“,—налōн піјаныс-нын куш „ің“ вылō вујісны, eiǰō кывпомса „ің“-ыс верміс налыс вежōрсō-да.

Вот сің шы вежласōмјас артмōмаѡе комі кывјын дај мукōд кывјасын.

2 УЖ: *Тōдмалō куцōм кывјасын тіјан сорнісікасым вежласōны јітōдана шыјас гіжōда кыв серті. Гіжсалōј најōс да чукортō.*

3 УЖ: *Тōдмалō ас сорнісікасынын аслыс ногōн шуна да вежōртаса кывјас, чукортō најōс да ѡтлаѡ гіжсалōј.*

§15. Кыңи выль шыјас петалōны да кыңи важјасыс вошалōны.

Мі шулім-нын, мыј мортлōн кыв олō, сорнїтан кывјыс ловја. Сіјō олōмыс зев јона тōдчō сек, кор мі ен-воцын сорнїтан кывеыс, торјакывјасыс то вошалōны торја шыјасыс, то выльјас чужалōны. Сіјō артмōны со мыј вōсна. Ōти-кō, мі век кōсјам сорнісō жеңнōдны, медым ес-кō кокнїджык вōлі сорнїтны, медым мїјан уна вын ес-быр сорні вылō. Мōд-кō вывтї жеңнōдōм торјакывјасыс вермōны кыввежōртасō торкны, кывјыс лōѡ уна ногōн гō-гōрвоана, лїбō чїк мōд ногōн гōгōрвосана. Сек сорнїтан кывјыс (язык) лōсōдō выль елементјас, кодјас торјакывсō ѡттуввыјō воштō, кың шуасны дїфферентсірујтō.

Вїѡдлам, кыңи комі кывјыс вошталō важсō да босталō выль шы елементјас. Јітōдана шыјас ѡтлаын шуїгōн на костō чужō выль шы: „в“ лїбō „ј“. Сің: коін—кōјін, шуін—шујін, пōм—пōјім, выім (есть)—выјім, куім—кујім, гуім—гујім, гуалім—гувалім, гыа—гыва, лыа—лыја, — лыва,

теа-меа—теја-меја, сыа—сіја, ныа—наја і с. в. Тащѳм
прімерыс зев уна сурѳ. Унжыкысѳ лолывлѳ таці. Кор
kodap doras-kō ем „і“ лѳбѳ сіјѳс вежлалыс „а“ да „ы“, секи
мыс жітѳдана костас чужѳ „ј“, а мукѳд шыјас костас „в“.

Онѳ тѳдмасам кыці шыјасыс вошалѳны, лѳбѳ мѳдарѳ-
нѳ шуны, кыці торјакывјасыс чірјысѳѳны. Бостам тащѳм
прімерјас: рочѳн шуѳны „шелк“, сіјѳ Ежва вылын шуѳны
„шѳвк“, Сыктыв ју куѳа „шѳлк“, а Іѳвасајас да Јемваса-
јас чінтѳмаѳе „шѳк“ ѳ. Татѳнѳ шѳрѳс вежласан „в“—„л“
ѳѳ најѳ чінтѳмаѳе. Лѳбѳ бостамкѳ: сіѳ, таѳ, і с. в. тајѳ торја-
кывјасыс уна ногѳн шуѳѳны. Kodі шуѳ: сіѳі, таѳі, кыѳі, а
мукѳдыс: сіѳік, таѳік, кыѳік; а kodі оз кѳсјы важсѳ еновт-
ны-на, најѳ шуѳны: сіѳікѳн, таѳікѳн, кыѳікѳн і с. в. Та-
нѳ-нын зев јѳна тѳдчѳ кыці кывјыс торјакывјасѳѳ чірјѳ
жѳндѳдѳ, медым кокѳіджык вѳлі шунысѳ, медым ковміс
ѳѳажык вын. Сіѳ-жѳ чірјысѳѳма „сік“—„сікт“, ѳеп—ѳепт
і с. в.

1 УЖ: *Тѳдмалѳ ас сорнѳсікасынын кыці да куѳѳм
шыјас кытчѳ codтыссалѳ да кыці оорнѳыс
чінтѳ шуанногѳ торја шыјас чірјѳмѳн.*

Шуам кѳѳ: воѳча—вѳча (навстрѳчу), воѳчаасны—во-
часны (встрѳтиться) і с. в.

2 УЖ: *Тѳдмалѳм кывјассыд тѳдмалѳ куѳѳма вежѳр-
тасыс вежсѳѳ. Оз-ѳ ѳтѳ вежѳртасѳ вѳны шы
codтігас лѳбѳ чінтігас.*

Шуам кѳѳ таѳ: воѳча—вѳча (в Устьсысѳльском говѳре
„вѳча“— „навстрѳчу“, а в Нѳж-Вычѳгод
„вѳча“— „пѳчинять, исправлять“) і с. в.

IV JUKÖd.

§ 15. Морфологія.

Быд торжакыв лома уна торжыс. Бостам көт тащом кывјас: „ізкі“, „бішур“, „бурлун“, „озырлун“, „выльлун“, „ульлун“, „кослун“ і с. в.

Тащом кывјассө мі зев кокныда вежөртас сертыс жукамкык пель: ізкі=із+кі, бішур=бі+пур, бурлун=бур+лун, озырлун=озыр+лун. Первожаңыс-кө вічдлам тајө кывјасыс выль, да ог артыштө налыс вежөртаснысө, сөк шуам налыс торјассө торжакывјасөн. Вежөртаснысө-кө бостам, сөк сөмын каңалам тајө кывјасыслыс өті вежөртасалунсө. Сіңкө, торжакывнас шүөны сөщом сөрнөторјас, кодјас пасјалөны кушөмкө өті вежөртаслыс нөм.

Воңас мі аңылым-нын—торжакывјасыс вермасны лоны өтөторја нөмаөсө лөбө уна нөмаөсө. Сің: „бі, кі, ку, лы, із“ і с. в. лөбны торжакывјас өті нөмаөсө, а: „ізкі, бішур, кокчун, өікөж (өікыщ) і с. в. лоалөмаөсө кык нөм өтлаасөмөн. Кык нөм өтлаасөгас торжакывјасын артмөма којмөд вежөртаса нөм.

Учонөјас шүөны быд торжакыв;-пөморт сөрнөнын артмөма уна торжакыв өтлаасалөмөн. Сөмын куңа шүөгас најө чірјөсөмаөсө да мукөд торжакыв пыщкөсса кывторјасыс мукөд дырјі кодөма сөмын өті шы, лөбө сөјө кывторјыс сөтчөң вежөма да лома абу өткод важыскөд. Сің: „өі-кож“, „пывсанкөж“ і с. в., фөрт, артмөмаөсө: өі+кыщ, пывсан-кыщ і с. в., но куңа өлігас „кыщ“-ыс артмөма шыјас вежласөмөн „көж“. Öнөја сөрнөяс „кыщ“ і „көж“ мунөны-нын кык торја вежөртаса торжакыв пыдөі. Вежөм бөрас артмөма торја вежөртас.

Кыңі артмөма кывјасыс да кушөм торја вежөртаса кывторјасө быд торжакыв јукөс, сөјөн төдмөдө кывтөдмөстөдана наукаын морфологіја јукөд.

§ 16. Кывјаслөн вежөртас (семасіологіја).

Міјан колө велөдчыны рөзнитавны быд кыв вежөртас сертыс торјакывјасө кывторјасыс да өтлаасөм кывјасыс.

Вөзсө мі төдмалім-нын, мыј кывјыс вермас лоны өті кывторјыс, а вермас-і унаыс лоны. Сің: „туј, кер. пур, нел, под“—тајө ставныс лөбмаөс өті кывторјыс. Тајө кыв бердас-кө содтам куцөмкө мөднога кыв, секі лөб којмөд вежөртаса кывјас: тујпом, керка (ку) пышпур, лым-пур. көчпел, dojdnoд і с. в. Сіјө кывторјасыс содігөн вежөртасыс кывјыслөн вежөс.

Бөстам-кө куцөмкө сорні лөбө гіжөд да мөдам сетыс віжөдавны быд кыв, сек мі төдмалам кывјыслыс вежөртасјасө. Став өтіторја кыв да кыкторја кывјасө поңө вежөртасјас сертыс јукны со кымын пелө:

а) Кывјас (вежөртаса кыв), коджас петкөдлөны куцөм-кө ема-торлыс нім. Сің: кі, кок, јур, мөс, лыс, пес, ош, тош, мыш, дөмас, сартас, вотөс, пелөс, морөс, тулыс, чү-жөм, дөмөд, код, кад, мыј, вөјтыр, выј, ті, мі, сіја, наја, те, ме і с. в. Тајө кывјасө шуөны ема німа кывјасөн (substantiva).

б) Мөд пөлөс вежөртаса кывјас, коджас вермасны петкөдлөны ема торјаслыс самөс. Сің: ас, куцөм курыд, зө-ла (ічөт), јон, гөрө, лөз, вына, лыда, уна, куіма, арса, гөртса, шөрсса, кывтөм, лөктан, кокнөд, нөла, віта, өізіма і. с. в. Тацөм кывјасө шуөны німтана кывјасөн (adjektiva).

в) Којмөд пөлөс кывјас, коджас петкөдлөны ема торјыслыс оланлунсө (ужалөм, карөм (көрөм), мунөм, лөктөм і с. в.). Сің: мун, лок, ветлы, сој, ві, варт, лыј, бөст, вөр, ыст (ысты), кыв (кылө) і с. в. Тацөм кывјасыс шуөны керан вөчан німјасөн.

г) Нөлөд пөлөс кывјас петкөдлөны лыд. Сөщөм кыві јасө шуөны лыд німа кывјасөн (mimeralia). Сің: өтік, кык, кујім, нөл, віт. квајт і с. в.

Таңі поңө јукны став кывјасө быд өөрнімс өті—өті торјакывјасөң. Быд торјакывлөн аслас нога вежөртас ем. Тани мі петкөдлім сөмын тырыс вежөртаса чукөрјас. Быд чукөр поңө јукны поснөжык чукөрјасө, сіңі поятөг,—торјакывјасөң.

Сеега-од вежэртасы і німыс 0титорсаң мѡдтор ви-
лѡ вужѡ сек, кор кушѡмкѡ ѡтѡ ематорлыс функсіјасѡ
ѡѡтѡ мѡдпѡлѡс ематор. Сіѡ: „ур“ — (белка) важѡн вѡлѡм
ѡѡтѡјѡ мушѡ, а бѡртѡ кор ѡѡмыс (деньги) лѡѡма ыргѡныс,
ѡзыыс, сѡкѡ сіјѡ „ур“ нѡмыс вужѡма і на вылѡ. Коміад
ѡні-на ѡѡмсѡ лыѡѡѡны: „кујѡм ур“ — 1 копејка, „сіѡім ур“ —
2 копејка і с. в.

Тағи јукёны став кыв вежёртас серёныс да вежёр-
тас серёныс-жё нёмјас пуктысалёны да вежласёны.

1 УЖ: Тодмалё тајё сыланмыддансы, куцём о-
жёртасаё (вежёртас чүкёра) быд кыс.

„Гуоҗыка, вокјасбј, четчб!
Кос вылб мунамб пыр!
Озырлы, җоклы ор сетчб,
Комлбн вын ез-на быр!
дыр-нын мј сінвајас кіетім
Јона-нын јукалб мыш.

Кабакö ветлыны пистим
Tödam рөч сучлыс юс гыж

Кыпöдчöј, комі jöз, четчöј!
Сöлöмын пуö-нын вiр.
Озырлы, локлы ен сөтчöј.
Ког выlö мунамö пыр!

(А. А. Мајегов).

2 УЖ: *Viçödalö tajö gижödөсө тiјанлы гөгөрвоана,
отсасана (postnomsitia) кывјассö да кывтор-
јассö.*

Локтiс Микајлö зорöд пощанiныс. Адзiс ракалыс
ужтö да быдöп шажпajмунi. Нөуна сiнвасыс ез пет.

— Көсji-пö чој вокöс черiөн вердны, со-пö-тај.

— Абу-i јанçим!—шубны лебачјас ракалы.

— Енö, колöкö, увгöј-а!—горöдiс рака. — Мыј-нö—шуб-
ны бара—ез-öмöј-нö-на горшыд тыр? Мыјта черi сөин-а!”

(В. А. Молодсов.)

§ 17. Кыввуж, дiн да кывјыв

Ми öни тöдам-нын, кущöм ыжыд култура бок öтлаасö
морт сорныкöд, кывкöд. Уна торја поснi jöз öни бостчiсны
СССР-ын ассыныс културанысö кыпöдны. Комі jöз оз-жö-
мукöдыс колтчыны. Нажö бостчiсны ассыныс jöзкост
оланногөс бурмöдны да овмөснысö öтвылыс кыпöдны. Ферт,
сiјö ужјассö оз вермы некущöм jöз бура вöчны, абу кö
сiјö грамотнöј да оз-кö сiјö тöд гижöд. Ас jöзкостын ыжыд-
жык iнсö бостö, ферт, ас кыв, комі jöз пöвсын—комі кыв.
Вөчөс ми адчылим-нын, кымын сорнысiкаса комі кывјыд. Быд
сөрнысiкасын ем унатор мукöд сiкаса комі jöзлы гөгөр-
вотöм. Сiјөн колö тöдмасын быд сөрнысiкасјаскöд да бөр-
јыны на пöвсыс сөщöм сорныторјас, кодi ескö мед быд
сөрнысiкасын вöдi гөгөрвоана да нöшта-i öтногөн гөгөрво-
ана. Сөщöм öткоф кывјыс вермас лоны сöмын гижö-
да кыв.

Мед гижöдакывсыс вермам гөгөрвоны быд торјакыв-
јас, м јан колö тöдмавын налыс морфологјасö. Вөчза §-сыс
тöдам-нын кыçi артмöны торјакывјас. Öни вiçöдлам кыçi
пөчö јуклыны торјакывјассö.

1. Вүж.

Бостам сорныкуча: „тајѿ, дѿнајас, зев ѿд дѿнаѿ, ѿнѿ дѿныы кыпалѿ“. Танѿ ѿтѿ маѿера кывјас: „дѿнајас, дѿнаѿ, дѿныы“. Тајѿјас матѿ вежѿртасаѿ ставныы. Ѳткоѿ торјыс танѿ „донѿ“. Таѿѿм кывјыс комѿ кывјад зев уна. Бостам: „рѿшкыд, рушкыд, рышкыд“, лѿбѿ „рыт, рытја, рыт-
 јыны, рытмѿ, рытыв“; тајѿ кывјас чукѿрас ем-жѿ сѿѿѿм ѿтлаѿдыы торјасыс; возѿаас: „рѿш-, руш-, рыш“, а мѿдас „рыт“. Таѿѿм кыв торјасыс шуѿѿны вужѿѿн. Ѳтѿ вуж-
 јыы вермас лѿны зев уна мукѿд пѿлѿс кыв (рыт).

1 УЖ: Бост таяҗ лозунгсә „Сәдүжә бәртыс, муыя
пиҗан,—муыс пиҗан“. Быд кылы корсав өткөд
манера кыҗас, төдмаләҗ куҗом тор ләб
„вуж“ да ултыс лозунгсә кыҗасас сәҗбә
гәҗтә.

2. Кыввöчан јывјас да дін.

Модам-кѣ ѡтлаѡдавыи уна кывјас, вужыы ѡтѡр нѡш-
та-на ѡткод кывторјас сурѡны. Бостам пызан, кокан,
чѡлан, курзи, нарман, лажкан, букуш, чѣкуш, чѡриз, пы-
риз, сариз, вѡсѣид, посѣид, кокѣид, сырчѣк, печѣк, кучѣк
і с.в. Тажѡ кывјасас уналѡн емѡ: „аѣ, ыш, із, нѣд, чѣк“.
Тащѡм кывторјасыы зев уна. Важѡнсѡ најѡ вѡлѡмаѡс вуж-
ын-жѡ да сѡсѡ бѡртисѡ вежласѡмаѡс зев јѡна да валѡн
вежѡртасыы оз-нын јѡна тѡдчы. Тащѡм кывторјасѡ шуѡны
кыввѡчан јывјасѡн. На пыѡѡ мукѡд кывјасас сулалѡны
гѡгѡрвоана кывторјас (озырлун, кослун, улѣун, піпу, коз-
пу, кычпу і с.в.). Сек сѡщѡм вужыы кыввѡчан јыв пыѡ-
ѡ-жѡ мунѡ. Кык вуж ѡтлаасѣгас лѡма којмѡд вежѡртаса
кыв, но мѡд кыввужыы ѡтлаасѡ уна вежѡртаса мукѡд пѡ-
лѡс кывјаскѡд. Сјѡн сјѡ ассыы вежѡртасѡ паскѡдѡ, быѡ
сыкѡд ѡтлаасан кывлы ічмѡдѡ. Сѡщѡм вежѡртас ічмѡдан
кывторјасыы мунѡны кыввѡчана јыв пыѡѡ-жѡ. Вужыы да
кыввѡчана јылыы шуѡ ѡтлаас кывѡѡн, лѡѡ прѡста
ѡѡнѡ.

2 УЖ: Бостō кушōмкō сорнѣкѣ да тōдмалō торѣ-
кѣвѣясѣ, коѣяс на пыс куш вѣжѣа, коѣяс
кѣвѣчана ѣлаѣв! Тōдмалōй гōгōрвоана аѣу
кѣвѣчана ѣлыс!

а) лыда кывјывјас. Бостам-кѳъ тащѳм кывјас: „Зев јона вѳв гѳрдлѳ. Зев уна вѳвјас гѳрдлѳны. Менам ем(вы-
јым) ѳѳѳ чој. Менам уна чојјас“. Тани „јас“ (чој—чојјас,
мѳс—мѳсјас, вѳв—вѳвјас, муныѳ—муныѳјас і с.в.) петѳдлѳ
лыд; „јас“-ыс-кѳ ез вѳв, сек горњыс ѳѳѳѳѳ јылыс муно,
а „јас“ сѳѳѳ налы уна лыд;

в) кад петкөдләнә јывјас. Сиз: „Степан кыјсө, ме јуа, те кујлан; Степан кыјс, ме јуи, те кујлн; Степан кыјас, ме јуа, те кујлан.“ Тајс сорыкуңажасеы поңс тсдмавны кор кссьеөсө олдмлуныс (дејствіеыс) мунны;

Чужомсерыс кужим пӧлӧс: ӧтi—кор вiсталыгыс асжы-
мыс вiсталӧ (ме-пӧ, ми-пӧ), мӧд—кор вiставӧ сь жылыс,
кодлы вiсталӧны (те, тi), кожмӧд—кор горныс мунӧ код-
лыс-кӧ бокӧвӧj жылыс (сiја, наја);

¹⁾ Иңоктана беран-вочан кыжасчи мужод дырји кывомас абу.

(жы, зы, лы), ывла (лывлы, зывлы, жывлы), ъ (јѡ, зѡ, лѡ), ѡдлѡ (лѡдлѡ, јѡдлѡ, зѡдлѡ). Тащѡм жывјас сертыс пѡѡ тѡдмавны вѡчан самсѡ.

ж) жуасана жывјас (уасана падежныс). Быд жуасана кыв вылѡ вѡсталана кыв помас уѡѡ аслыс пѡлѡс жыв.

Жуасана кывјасыс тащѡмѡс	Сыкѡд водча уѡѡ тащѡм жывјас.
1. Nominativ (нымтана жуасѡм)— код, мы?	(—?—) ¹⁾ (вѡр, пѡлѡс).
2. Adessiv (чужтана жуасѡм)— кодлѡн, мыјлѡн?	лѡн (вѡрлѡн, пѡлѡслѡн)
3. Allativ (сетана жуасѡм) — кодлы, мыјла?	лы (вѡрлы, пѡлѡслы).
4. Ablativ (бостана жуасѡм)— кодлыс, мыјлыс?	лыс (вѡрлыс, пѡлѡслыс).
5. Approxim (матыстеана жуасѡм)—кодлан, мыјлан?	лан (вѡрлан, пѡлѡслан).
6. Conectiv (воана, сучѡдана, жуасѡм)—кодла, мыјла?	ла (вѡрла, пѡлѡсла).
7. Jnessiv (інса жуасѡм)—кодын (кытѡн), мыјын?	ын (вѡрын, пѡлѡсын).
8. Elativ (петана жуасѡм) — кодыс, мыјыс?	ыс (вѡрыс, пѡлѡсыс).
9. Egressiv (ылѡстана жуасѡм)— кодеан (кытысеан), мыјсеан?	сеан (вѡрсеан, пѡлѡссеан).
10. Illativ (пыртана жуасѡм) — кодѡ (кытчѡ), мыјѡ?	ѡ (вѡрѡ, пѡлѡсѡ).
11. Accusativ (вѡчана жуасѡм) — кодѡс, мы?	ѡс (пѡлѡсѡс, вѡр).
12. Instrumentatin (керѡдана жуасѡм)—кодѡн, мыјѡн?	ѡн (вѡрѡн, пѡлѡсѡн).

¹⁾ Тајѡ жуасана кыв вылѡ вѡставѡѡ нѡма вѡжѡртаса кыв дѡнѡн да кыв дужѡѡм жывјымыс на дѡрѡ оз сѡдѡмос.

Јуасана кывјасыс тащомёс	Сыкёд воча уёс тащом јывјас.
12. Prosectiv (ветлана, вужаланна, јуасём)—kodöd, myjöd, kodti, myjti, kytі? ¹⁾ .	öd, ti (vöröd, vörti, pelöscöd, pelösti).
14. Ferminativ (суана, төдмалана, јуасём)—kodöz, myjöz, kytčöz, kod kadöz?	öz (kadöz). (vöröz, pelescöz, lunšöröz, rytyvvylož).
15. Comitiv (өтләдсана јуасём)—kodköd, myjköd?	köd (vörköd, pelösköd).
16. Caritiv (еновтана јуасём):—kodtög, myjtög?	tög (vörtög, pelöstög).

Тажё кывјывјас сертыс вежёртаса нима кывјас вежлалёны ассыныс јывнысё.

1 УЖ: *Bižödavly тајё гіжөдөсыс кущөм кывјас вежлалёны ассыныс јывнысё да кущөм кыв јылөн гіжөдас сулалёны?*

„Бур олём вöчны
 Колö.
 Med шондiыс кыптас
 I гөгөрбок југдас.
 долыд мед лоас тен овны.
 Öтвывтчöj!..
 Гөгөр-на мiжанöс кыјөдö черан,
 Кöсјö гартыштны везјөн.
 Ен сөтчöj!..
 Гөрдзалöj топыд кулак.
 Петкөдлö ассыныд вынтö,
 Зөвтчöj!..

Талунја лунö, јортјас, карвывса ужалыс вокјас бостчiсны öтвылыс тышкасны вöчча бур олём вöсна.“

(Сажин).

¹⁾ Prosectiv-ны вермас лоны зев уна јуасём: myj пыр, kod пыр, kod dinti, myj dinti, кущөм тужöд i с.в.; сiз-жö-i вiсталанна кывжылас вермасны сөдтыны јуасанна кывдорса кывторјасныс.

4. Кык пӧлӧс кывјыв да кыв лӧм.

Кывјылыс кык пӧлӧс: ӧтӱ-кӧ—кыв вӧчана јыв; а мӧд-кӧ—кыв вежлалана јыв. Бостам кывјас: југыдса¹⁾, пемыдӧз, раскыдті, сінтӧмкӧд, вадорса¹⁾ і с.в. Тајӧ кывјассӧ мӧдӧм јудлыны. Сің: „југ (кыввуж)-ыд (кыввӧчанјыв)-са¹⁾ (кыв вежлаланјыв)“, пем (вуж)-ыд (кыввӧчан јыв)-ӧз (кыв вежлалан јыв), сін (вуж)-тӧм (кыввӧчан јыв)-кӧд (вежлалан јыв), ва (вуж)-дор (мӧд вуж)-са¹⁾ (вежлалан јыв).

Татыс адӧанныд кычӱ кывјасыс лӧбны да вежласӧны. Быд кыв кујӱм пӧлӧс: ӧтӱ-кӧ—кодӱ лӧма вуж да кыввӧчана јыв ӧтлаасӧмыс (шорса, улыса, олыс, ошкӧм, ізас); мӧдкӧ—кодӱ лӧма кык вуж ӧтлаасӧмыс (војшӧр, дунтыр, пельдін); којмӧд-кӧ—куш ӧтӱ вужјаӧс: „із, гу, лым, ныр“ і с.в. Вежласана јылыс содтысӧ вӧчана јыв бӧртӱыс (ошкӧмсӧ, ошкӧмӧј, ошкӧмыс, шорсакӧд, шорсатӧг, шорсајӧз, шорсатӱ і с.в.) лӧбӧ вуж помас. Кыввӧчана јылыс вермас лоны ӧтӱӧщ кык, кујӱм і с.в.

1. УЖ: *Тӧдмалӧј, кушӧм кыв вужјасыс лӧмаӧс тајӧ гӱжӧдса кывјасыс да ем абу вежлалана јылыс?*

„Ӧтчӱд локтіс шычӱча
Кывсанӱса¹⁾ керкаас.
Сӱнја¹⁾ сувтса југјалӧ.
Щӧктӱс ыжыд пельсатыр
Ва пыртлыны верјаслы“¹⁾

(Віг).

§ 17. Керан-вӧчан (глагол)

Керан вӧчана кывјас асӱныс јывнысӧ вежлалӧны:

- а) вӧчан сам сертӱ,
- б) вӧчан кад сертӱ,
- в) вӧчыс лыд сертӱ да
- б) чужӧм сер сертӱ (вӧчыс морт сертӱ).

Став керан-вӧчана кывјасыс вермасны лоны сӧссана да сӧссантӧм. Возза керан-вӧчана кывјас возвылас век сулалӧны сӧссана кывторјас: ег (іг), ен (ін), ез (із), ог, он,

¹⁾ Верјас—слуги.

оз, Һе, а мӧд пӧлӧс (сосоантӧм) кывјас воэвылын најӧ оз
вермыны лоны.

Сіҕ: Ме ог мун—Ме муна.

Те он мун—Те муна.

Сіҕӧ оз мун—Сіҕӧ муна.

Ме ег вӧв—Ме вӧлі.

Те ен вӧв—Те вӧлін.

Сіҕӧ ез вӧв—Сіҕӧ вӧліс.

Һе мунны, Һе нуӧдны, Һе пышјыны і с.в.

Вежӧртас сертіыс керан-вӧчана кывјассӧ поӧӧ јукны
кык чукӧрӧ. Ӧткыс,—керан-вӧчан вежӧртаса кыввујјас-
ыс лоӧм кывјас, а мӧдыс,—Һіма вежӧртаса кыввујјасыс
петӧм кывјас. Сіҕ: мун, лок, ыы, јӧкты (вујјыс—јӧк),
четчав (чет), пышјі, ју, јук, керав і с. в.—тајӧ ставныс
керан-вӧчан вежӧртаса кыввујјас, а—„кера, чун-
ас, кӧмас, ӧдрӧмас, молӧас, пастас, бурасны, шыасны,
тӧдчыны (тӧд), кынтыны, коставны, цыгјавны і с.в.—
лоӧны Һіма вежӧртаса кыввујјасыс лоӧм керан-вӧчана
кывјас.

Орфографіја: Керан вӧчан кывјаскӧд сосана кыв-
торјас век гіжӧны торјӧн. Сіҕ: оз ветлы, он велӧдлы, ог
ыы, Һе тыртны, Һе качлыны і с.в.

1 Уж, Гіжӧ тајӧ гіжӧдсӧ да гіжтӧ керан-вӧчана
кывјассӧ ултіыс. Тӧдмалӧј на кстыс кушӧм
керӧм вӧчӧм вежӧртаса да мукӧд Һіма ве-
жӧртаса кыввујјыс лоӧмаӧс керан-вӧчана
кывјасыс?

Гудрасӧ-тај, кымрасӧ

Міча јенежыс.

Зӧбласӧ-нын, сажасӧ

Југыд шондіыс.

Лантӧма-тај, кушмӧма

Гажа расјасыд.

Лебӧмаӧс, пышјӧмаӧс

Сылыс кайјасыд.

Бӧрдӧма-гај, бӧрдӧма

Гӧгӧр ылаыс.

Колӧма-тај, тыдалӧ,

Шоныд гожӧмыд.

Воѣма-тај, воѣма
Арѣа лунјасыд:
Лун-лун зерлаѣѣ,
Војјас пемыдѣѣ“.

1. Керан-вӧчана вӧчанӓывяс.

Важ пракомі кывјас, тыдалѡ, вѡлѡма зев уна кера-
вѡчана кывјылыс. Ёнѡѡ-на на костыс колѡмаѡ зев уна
нога јывјас. Јывсикасалѡм ногыс ѡнѡа комі керавѡчана
кывјаслѡѡ зев аслыс нога. Кывјывјасыс гартѡмаѡ сещѡ-
ма, он-і вермы мукѡд-дырјі тѡдмавны кущѡм чукѡрѡ сѡѡ
кывјасѡ пыртны. Јыв вежѡртас сѡртѡыс поѡѡ став кера-
вѡчана кывјасѡ јукны таѡі:

а) кор вежӧртасыс индӧ помассӧм керӧм-вӧчӧм вӧлӧ
дӧбӧ петкӧдлысӧ помассыны кӧсӧмсӧ. Сӧз: „Иван Про-
кӧйд кӧсӧ бурмӧдны комӧ кытӧ. Став вӧвдӧмыс рӧгы
куртсас. Мунан тӱйд помасӧс“;

б) кор петкодыгөө помагтѳм лоѳм. Сіѳ: „Каыѳ мурзѳ да сојѳ. Кычѳ бара те та ѳѳѳ пышјан? Вѳж віѳ, вывті муна;

в) кор индуссё отпыр долём былё, лыбё төкөтөөн по-массём былё Сіз: „Мун гоҗышт (гоҗыштышт). Курт-ышт баґ саҗса турунсё. Пазөөдём дозмук. Зев гораа мүүшловт. Недыр оҗлы тани;

г) кор индысёй куза либё унаыг лобм вылб. Сиз: Па-
збдалбм кожбсяс. Најб ставныс-нын еојыштышта-
лисны. Куртчалбм пан. Ме век ужала. Пошбсясёй
бидбн пбрбдалбмабс.

Тажоҗасые ытдор, мукөд дырҗи он вермы тәдмавыны ку-
жым чукөрб пыртны кывсө. помассөм вөчан вежөртасые
өтлаасө ынаыс лолөм вежөртаскөд (тажө паскөмсө колө
өні новлыны), а вөчөм помастөм вежөртасые өтлаасө
өтпыр лөм вежөртаскөд (дырө тајө ме новлөд ла?). Бы-
саманогә лөмсө индө кыввөчәң кывҗыв. Керан вөчана
кыввөчана җывҗасыд со кымын нога.

"M"

„мы, мас, möd, мав (мал), mödöd, mödödчы, мавлывлы, мас-
лывлы, масыштчывлывлы і с.в.“

Сің: „Костө-Толыд оз-бара мыжмы.“
 Јексө Ваһыд оз термас.
 Термөдө ужөдығыд да быт термас.
 Те төдмас мичажыка да вөліе!
 Ме сің төд мала!
 Ті онө кужө термаснысө.
 Ме унакөд төд масыштчы влывла.
 дыш вөвтө век лөб термөдөдыштны і с.в.

„л (в)“.

„лы, лал (в-лав), ал (в-ав), лыв, лывла, лывывла, авлы,
 авсы, авсөма авсөдчы і с.в.“.

Сің: „Мунө, челад, кор лө ајнытө.
 Те некор Һинөм он төд лы.
 Кос сартас моз тенө чег јала.
 Кыкө теныд менө чег јавны-дај.
 Ме талун картунель гу алышті.
 Семөйд век вугравлывлө черитө.
 Быдөн мегырөс чег јавсөма і с. в.

„т“

„ты, тас, тал (в-тав), төд, тые, тавсы, төдсө, тысөд, тав-
 сөд, ышт (ыст) і с.в..“

Сің: „Попјасыд век ассыныс горшнысө тыртөны.
 Бтө колө пестыны.
 Одук, мун курөјастө пыртөд.
 Ајыд мөдлапөдө лептасын вужіе.
 Ме быттө гураныс лептыса.
 Сепысјасө тырта вөд.
 вөвтө Һеуна пыцкөжык пыртөдышт.
 Һөрөм поцыстө лептысөдөдав.
 Пелсатө Һеуна тыртөмсөдөдышт і с.в.

„д“

„ды, дал (в-дағ), өд, одөдав, өдөы, өдавы і с. в.

Сің: „Регыд-Һин пемдыны кутас.
 Герам-бадөн гажөдны.
 Вөвдомсө вөрөдав.

Аттö, куцöма гөр d ö d а в е с!
Зев жö-тај јона гөр d ö d ч ö м ы d?
Озырјаслөн голаны кур d ö d а л и е і с. в.

„ö (ч)“

өы (чы), сав (л-сал), (чав-чал), сөd (чөd), сав (чаө), ав,
асав, асавы, асөdчы і с. в.

Сің: „Зыкыс јонжыка кутіс кыв ө ы н ы.
Ужалала лун-і вој—мырса.
дырö-нын-бара оз пом а с.
Вуз а с ө d ч ы ш т неуна те!
Керышт јонжыка, мед төd ч а с.
Песјас мјан кер а с а в ө і с і с. в.

„j“

јы, јав (јал), јас, јыс, јышт, јысав, јывлышт і с. в.

Сің: „Төрыт војбыд тыв ј а л инны.
Нулы піемөтө лыd d ö d ны (лыdјödны).
Пыш ј ы ш т, пыш ј ы ш т неуна.
Тајö донаö дон ј а л ан.
Те еекö век донјасан.
Көртзырјөн колö жуždyда код ј ы н ы.
Гіжөdјасө лыd d ö d а л ы ш т ы ш т (лыdјödа-
дыштышт) і с. в.

„з (ч)“

зы, чы, зөd, чөd, зом, чөм, зав, зыс, чөмөыd і с. в.

Сің: „Мөдас сен гор з ы н ы, рав з ы н ы.
Нааныс мед оз чор ч ы —гөлбөчө пыртіс.
Чор ч ö м көмыd көктө зыртө.
Косатө чор ч ö d ы ш т ы ш т ны.
Быд рыт ме ыжыd горшөн горзывлывла і с. в.

1 УЖ: Корсав тајö гіжөdөыс керан-вөчан кывјас да
төдмав куцöм јывјас вөчан вуж дорас позас
содтавы. Быд керан-вөчана кыв вөчан јыв
алі оз? Төдмав вежөртассө быд кыв вөчан
кывјывлыс?

Сің: заптығы, мы. лы. оы,
 ғы, тав. . . і с. в.; пемдыны, . . . мы
 лы. і с. в.

2. Керан-вөчана вежласана јывјас.

Вөчан сам. Керан-вөчана кывјаслөн јылыс вежласө
 вөчан сам серті. Вөчан самыс вермас лоны:

а. Петкөдлантөм—кор оз төдчы коді да кор (ку-
 щөм кадө) вөчөмсө керөма.

Сің: ывыны, тыртны, зыртны, гіжны, лыддыны, во-
 лыны, пыравны да с. в.

б. Петкөдлана—кор мічаа төдчө коді да кор ке-
 рөм-вөчөмсө нуөдө.

Сің: ғылам, јөктө, горзанныд, вылі, петіс, пырісны,
 пыртінныд, олас і с. в.

в. Щөктана—кор төдчө кодлөнкө щөктөм, мыјкө
 кодөм, щөктытөм да ошкөм.

Сің: мед волөны, пукалө, пукғы, мед шојтчас, мед
 оз четчы і с. в.

Кад. Керөм-вөчөмыс вермас мунны өні, сек шуөны
 та ө-пө өніја када (тоа, пыпја, ыла, адҗа і с. в.)
 вермас лоны колөм кадса керөм-вөчөм, сек шуөны—ко-
 лан када (вөлі, пыпји, ылі, адҗі і с. в.); вермас мунны
 горҗи воғовывса керөм-вөчөм јылыс, сек шуөны—лок-
 тан кадаөн (волас, пыпјас, ылас, адҗас і с. в.).

Чужөм сер да лыд. Вөчыс морт сертыс јукөны
 кујим нелө: а) кор вөчысыс ачыс горҗитыс мартыс, б) кор
 вөчысыс кывзыс мартыс да в) кор вөчысыс кодкө којмө
 бокөлөј морт. Тајө кујимнан чужөм серыс төдчө керан-вө-
 чан воғас „ме, те, сіјө,“ пукталөмөн.

Сің: ме горза, те горзан, сіјө горзө і с. в. Кујимнан
 чужөм серыс вермас лоны өтка лыда, кор шуөны прөста
 „ме, те, сіјө“; вермас лоны-і уна лыда, кор шуөны: мі-
 ті, најө.

Тајө став нога јыв вежласөмыс керан-вөчаньслө
 јітласөма өтылаө. Рөҗ најөс јуклыны вөчан сама јывјасө
 када да чужөм сера јывјасө оз поч. Öтi јылыс петкөдлө
 чужөм сер, лыд, кад да вөчан самсо. Сіјөн керан-вөчан
 ыслаө јывөикасалөмсө шуөны јітласөма јывөикасалөмөн

1 УЖ: *Tajö gijödeys börijö tijanly tödca keran-
vöčana kыvјas da tödmalö kuцöм вöчан са-
ма, када, лыда да чужöм сера налөн жыв-
јасыс?*

„Чері шедірад егö і tödlö кал мунöмсö. Батö
пондіс нудны Лёксавад тыö. Сыв кык сажын кымын-і
вöлöма тыö пыраніныс. Куға-код лој пырны. Петім
паскыд ты вылö. Öталаö воім полојкоö інö. Чожö
кыскіс лузан чепеыс гезпом да көрталіс ағлас во-
роп помас. Ме сін паскöдöмөн віçöда сы вылö да
ва вылас,—нінöм ог аңы.

(А Заболотскаја).

А. Петкöдлантöм (Инфінітив).

Петкöдлантöм вöчан сам оз інды kodі da кор вöчöм-
сö нудö. Кыв жылыс сылөн век öткод: „ны“. Сепöм
кывјасыс шудöны інфінітивöн.

Сіç: Меным коллöдны (ны)

Теныд коллöдны („)

Сылы коллöдны („)

Міжан (лы) коллöдны (ны)

Тіжанлы коллöдны (ны)

Налы коллöдны (ны).

Тажö кывјыв сертіыс он вермы töдмавны куцöм ка-
дö „коллöдны“, дај он töд кодлы: теныд-ö, меным-ö.

Орфографіја: 1. Петкöдлантöм жылыс век гіжöб
„ны“. Сіç: кынтöдчыны, волыны, ветлыны, пышјыны і с. в.

2. Согсана, петкöдлантöм вöчан сама кывјас гіжöбны
кыçі-і мукöд керан-вöчаңјас, но возладорын сулалö век
„не“. Сіç: не петкöдлыны, не тыртны, не пазöдны, не
умовтны і с. в.

Б. Петкöдлана.

Kodі da кор вöчöм індöм петкöдлысöд тащöм жывјасöн:

Öñija када.

Öтка лыда.

Уна лыда

Ме сыла (а)

Мі сылам (ам)

те сылан (ан)

ті сыланныд (аннныд),-ад,

сіјö сылö (ö)

најö сылöны (öны)

Соссана кывтор-кӧ на воэвылын сулалӧ:

ме ог ыв (—)	мі ог ылӧ (ӧ)
те он ыв (—)	ті он ылӧ (ӧ)
сіжӧ оз ыв (—)	нажӧ оз ывны (ны)

Колӧм када.

ме вӧлі (і)	мі вӧлім (ім)
те вӧлін (ін)	ті вӧлінныд (інныд), —ід
сіжӧ вӧліс (іс)	нажӧ вӧлісны (існы) (існыс)

Соссана кывжасын воэвылас сулалӧны:

ме ег (іг) вӧв, (—) (волы)	мі ег волӧ (волывлӧ)
те ен (ін) вӧв, (—) (волы)	ті ен волӧ (волывлӧ)
сіжа ез (із) вӧв, (—) (волы)	нажӧ изволыны (волывлыны)

Локтан када.

Ӧтка лыда

Уна лыда

ме ола (а)	мі олам (ам)
те олан (ан)	ті оланныд (анныд), —(ад)
сіжӧ олас (ас)	нажӧ оласны (асны) (с)

Соссана керан-вӧчана кывжасын локтан кад петкӧдлі-
гӧн лоӧ:

ме ог ов	мі ог олӧ
те он ов	ті он олӧ
сіжӧ оз ов	нажӧ оз овны

Орфографія: 1. Ӧніја када керан-вӧчана кывжасын „сіжӧ-нажӧ“ чужом ґера јыв ґе быд (palatal) јітӧдонтӧм шы бӧрын мукӧдлаас ґылӧ „е“. Колӧ тіжны „ӧ“, Сіґ: „сіжӧ віґӧ, нажӧ віґӧны“, а оз „сіжӧ віґе, нажӧ віґены“.

2. Ӧніја кадын, уна лыд керан-вӧчана кылын кыв јылас кывгӧ мукӧдлаас ґебыд (palatal) јітӧдонтӧм бӧрын „е“. Колӧ тіжны „ӧ“. Сіґ: Мі ог вајӧ, ті он вајӧ і с. в.

3. Колӧм када керан-вӧчан кывжасын јылыс век за-
водітчӧ „і“-саґ, а оз „ы“-саґ. Тіґжӧ век „і“, а оз „ы“. Сіґ: „уеі, уеін, уеіс, уеім, уеінныд, уеіны (уеісны) і с. в.

4. Соссана кывторјас колѳм кадѳн шусѳ „ег“, „ен“, „ез“, а оз „іг“, „ін“, „із“. Гіжны колѳ „ег“, „ен“, „ез“. Сіѳ: ег четчав, ен четчав, ез четчав.

В. Щѳктана.

Щѳктана керан-вѳчана кывјасын кадѳсѳ оз поѳ тѳд-мавын, сіѳ вѳставсѳ рѳѳ (те аскі волы); сѳсѳа щѳктыс мортѳс аслѳс щѳктынысѳ оз вермы, сіѳѳн сен сѳмын кык чужѳм ѳр: „те“ да „сіѳ“.

Отка лыда

те волы (ы)
сіѳ мед волас (ас)

Уна лыда

ті волѳ (ѳ)
најѳ мед воласны (асны).

Тајѳ кывјассыс ѳтдор вермасны лоны щѳктана кыв-јѳн быд керан-вѳчан дінкыв. Сіѳ: ветлывы, термѳд, шы-ас, лептав, кысѳд, кѳтыс, мун, вѳвтыс, пѳт, варт, тѳ-јышт да с. в.

Соссана кывјасын лѳѳ:

те ен волы (ы)

сіѳ мед оз волы (ы)

те ен волѳ (ѳ)

најѳ мед оз волыны (ыны)

Орфографіѳ: 1. Щѳктана керан-вѳчан кывјас по-мын гіжѳ „ы“ да „ѳ“ а оз „і“ да „ѳ“.

1. УЖ. *Кѳре тајѳ гіжѳдыс керан-вѳчана кывјас да тѳдмав куѳѳм чукѳрјасѳ најѳ јывсѳкас ѳер-тѳыс пырѳны?*

Сылѳны мунысјас, сылѳны вѳтнаныс,
Јуркѳйтлас сыланкѳс — чапѳмунѳ парма ѳр:
Черѳѳтас, тракѳйтас јур,
Садмылас лымувса нур.
Вѳрѳылас јенежѳс ставнас.
Лѳчкѳелас му бердѳ тола.
Шондѳыс повѳѳма, — ѳѳрѳ.
Му вылас грѳм кылѳ-вѳрѳ.

(Ілла Ваз).

§ 18. Ема Һім.

Мәд ыжыд торҗакы в чукәр ләһны ема һіма кывјас. Сетҗә пырәны став торҗакы вјас, кодјас вежлаләны асом-ныс јывнысә:

а) уәана-јуасәна јывјасән.

б) морта јывјасән да

в) лыд јывјасән.

Ема һімјас воҗчавоигән ассыныс өтвылыс јывнысә вежлаләны. Сы тужәд бытәә артмәны өтә торҗа кы в. Сіҗ: „міча комі гіжәда озыр кы в“. „Іләә Спірә Прокуш Ваң“, „куҗ гача“, „Ош Ваң“ і с. в.

Өнә виҗәдләм налыс јывеикасаләмсә:

а) Морта јывјас. Морта јылыс петкәдлә өмәмә-лыс ордса оланлуңсә (принадлежность).

Вежласәмыс мүнә:

Өтка лыда

Уна лыда

өтка
мортлән { пуртәј (әј)
пуртыд (ыд)
пуртыс (ыс)

{ пуртјасәј (јас - әј)
пуртјасыд (јас-ыд)
пуртјасыс (јас-ыс)

уна
мортләм { пуртным (ным)
пуртныд (ныд)
пуртныс (ныс)

{ пуртјасным (јас-ным)
пуртјасныд (јас-ныд)
пуртјасныс (јас-ныс)

Кы вјыв „әј“ тәмә өддор шүсывлә чукөстчигән.

Сіҗ: „Еј, Васіләј, воы!.. „Но, мәскәј, мыј шөјтан?“

б) Лыда јыв. Лыдыс вермас ләны уна да өтка лыда. Кор шцәта лыд колә виҗавны, сек шүдны ема воҗвылас шцәта лыд һіма кы в.

Сіҗ: сәзім пу, квајт пелыс, дәс чуң і с. в.

Өтка лыдалән кы вјылыс әбу, а уна лыдалән ем „јас“.

Сіҗ: пощјас, тужјас, виҗјас, кымөрјас, ыжјас, карјас, өктјас і с. в.

в) Уәана јуасәна јывјас.

1. Nominativ (Һіма уәәм) — верәс, ош (кы вјылыс әбу)
2. Obessiv (Чужтана уәәм) — верәслән, ошлән (лән)
3. Allativ (Сетана уәәм) — верәслы, ошлы (лы)

(чужом, дөрөм, ошкөм, вермөм), „öd“ (тујөд, indöd dö-möd, көртөд), „ög“ (отсөг), „an“ (еојан, јуан, вундан), „ye“ (төлье, езые, вердые), „ka“, „ta“ (керка, колта).

d) Емайыс вермас лоны кык вужые. Сіз: мусаин, нелдін, балабөж, вадор, керкавоз, војвыв, кокув, војшөр, еојантор, локпоз, бурлун, јурсад, ембур, бүреам, бүрөщ і с. в.

1. Уж: *Гөдмалө ема нимвөчана јывјасыдыс вежөртаснысө?*

Орфографіја: 1. Кык вужыс да кыв вөчан јылыс век гіжеоны өтілаө.

2. Кык вуж өтлаасигас-кө лөма којмөд вежөртас (өті ематорлөн ным), секі өтілаө-жө гіжеоны. Сіз: чункыщ, јурулөс, пывсанкөж і с. в.

3. Кык вужа емаын-кө којмөд вежөртасыс абу-на артмөма, сек на костын дефис гіжөны. Сіз: аја-піа, чојавока, еојан-јуан, көм-паскөм, керка-карта і с. в.

2. Уж: *Візөдалө татыс ема нимвө да мөдмалө кущөм лыда, кущөм јуасөм ылө висталө јылыс да кущөм морта.*

3. Уж: *Сөс-жөө визөдалө кущөм емајас лөбмаөс кыс вөчан јылөн да мөд еујс өтлаасөмөн.*

„Пөратөг, кадтөг мјанөс көніс,—

Ужаліг кості кулі Ільміч;

Ембуртөм јөзлөн јуралыс бырі,

Ужалыс јөзыс көліны сја...

Кычі-тај челаф көліны баттөг;

Төмінік нывјас, ічөтік піјан... і с. в.

(Г. В. Колегов).

e) Öні визөдлам кычі ема нима кывјас вежлалөны асгыныс јыенысө сек, кор налөн ем-нын морта јыв.

1. Отка лыда.

1. Nominativ	— кокулөј, кокулыд, кокулыс
кокувным, кокувныд, кокувныс
2. Adessiv	— кокулөјлөн, кокулыдлөн, кокулыслөн
кокувнымлөн, кокувныдлөн кокувныслөн

3. Aelativ — кокулөҗлы, кокулыдылы, кокулысылы
кокувнымлы, кокувныдылы, кокувнысылы
4. Ablativ — кокулөҗлыс, кокулыдылыс, кокулысылыс
кокувнымлыс, кокувныдылыс, кокув-
нысылыс
5. Approxim — кокулөҗлаң, кокулыдылаң, кокулысылаң
кокувнымлаң, кокувныдылаң, кокув-
нысылаң
6. Consectiv — кокулөҗла, кокулыдыла, кокулысыла
кокувнымла, кокувныдыла, кокувнысыла
7. Inessiv — кокулын, кокулад, кокулас
кокулам, кокуланыды, кокуланыс
8. Elativ — кокулыс, кокувсыды, кокувсыс
кокувсымы, кокувсыныды, кокувсыныс
9. Egressiv — кокувсаң, кокувсаңыды, кокувсаңыс
кокувсаңным, кокувсаңныды, кокув-
саңныс
10. Illativ — кокулө, кокулад (öad), кокулас (öac)
кокуланым, кокуланыды, кокуланыс
(керкаанымö, керкааныдыö (аныды)
керкааныс)
11. Accusativ — кокулөс, кокувтө, кокувсө
кокувнымсө, кокувныдыс, кокувнысө
12. Instrumentativ — кокулөн, кокувнады, кокувнас,
кокувнаным, кокувнаныды, кокувнаныс
13. Prosectiv — кокувти, кокувтиды, кокувтиыс
кокувтиным, кокувтиныды, кокувтиныс
14. Ferminativ — кокулөз, кокулөзды, кокулөзыс
кокулөзным, кокулөзныды, кокулөзныс
15. Caritiv — кокулөҗтөг, кокувтөгды, кокувтөгыс
кокувтөгным, кокувтөгныды, кокувтөгныс
16. Comitiv — кокулөҗкөд, кокулыдыкөд, кокулысыкөд
кокувкөдным, кокувкөдныды, кокув-
көдныс

Уна лыда:

1. Nominativ — керкајасөҗ, керкајасыды, керкајасыс
керкајасным, керкајасныды, керкајасныс

- [illegible]

13. Prosectiv — керкајасті, керкајастыд, керкајастыс
керкајастыным, керкајастынд, керка-
јастыныс
14. Ferminativ — керкајасбз, керкајасбзыд, керкајасбзыс
керкајаснымбз, керкајасныдбз, керка-
јаснысбз
(керкајасбзным, керкајасбзныд, керка-
јасбзныс)
15. Comitiv — керкајасбжкбд, керкајасыдкбд, керка-
јасыскбд
керкајаскбдным, керкајасныдкбд, кер-
јаскбдныс
16. Caritiv — керкајасбжтбг, керкајасыдтбг, керка-
јастбгыс
керкајаснымтбг, керкајасныдтбг кер-
кајасныстбг

ж) Ема Һима кыв чукбрб-жб пырбны ема Һимтана кывјас. Кывартман ногыс да кыв вежлалан ногыс се-
щбм-жб зик.

Артман јывјасыс ема Һимтана кывјаслбн со кущбмбс:
„ыд“ (југыд, курыд, пемыд).

Југыд шондї, курыд шог, пемыд кымбр і с. в.

„бт“ (їчбт) їчбт челад, їчбт зыр;

„а“ (дона) муса дона зонмбј;

„ја“ (вужја, ловја) ловја-лов, куз вужја пу;

„са“ (кепыса) кепыса фадб, кепыса шондї;

„ов“ (лбзов, гб, дов) гбрдов рбма чышјан;

„тбм“ (кїтбм, сїнтбм) пельтбм фадб, пшщальтбм вб-
ралыс;

„ана“ (сїбдана, сојана) сојантор, колана машїна, лок-
танатбв;

„нїдк“ (кокнїдїк) кокнїдїк ној;

„нїк“ (вежїнїк) вежїнїк турун;

„нїзїк“ (сбдїнзїк).

„ыс“ (вїзбдыс, гбрыс, кбзыс). Тајб јывсб-кб содтан
керан-вбчан-Һима кыв дїн дорб, сєк најб мбдасны асы-
ныс јывнысб ема Һим моз-жб вежлавны.

З-бд урз: Тбдмав кызї вежлалбны асымыс јывнысб
„ловја, пелькїнїк, вїжїнзї.“

Орфографіја: 1) Ема Һима кыввужјас Өтіламын-кө жывсікасаһоны, гіжеһоны чүтіктөґ. Сің: „Выл лөз ној тач“, „важ піпу пыж бөрас“ і с.в.

2) Ема Һимтана кывјас-кө „а, ја, са, ов, тәм, ан+а, Һід+ік (Һідік), Һіңк, Һіңзі+к, ыс“ кыввөчан жывјасаһе да сулалһоны мукөд ема воґладорын, көт мед жывныһө веґ-лалисны өтвылыһөн-жө, сек на костө Һеґһисыс оз пуктыс-ы. Сің: локтыс мортсө адґывлі. Һелкһіңк вөвтө вузаліс-ны. Кыв вөчана уж і с.в.

Ема Һимтана кыв вөчана жыв сертіыс поґө јукны: а) өткоґаланаө (кызжык, косжык і с.в.); б) ґолдөданаө (еічөтік, лөһіңік, косіңзік і с.в.); в) ыґдөданаө (важов, косов і с.в.); г) ематорјаө (шуда, арөса, муса і с.в.); ө) іңсаө (карса, Сыктывса, Ізваса, шөрсә і с.в.); ж) ематө-мө (шудтөм, кывтөм і с.в.); з) вөчанаө (кыскана, мунана, тојыштана і с.в.); і) вөчысаө (муныс, гөрыс, горзыс і с.в.).

4-өд уґґ: *Тајө гіґжөдөыс төдмав ема-Һимтана кыв-јасө да јук најөс куґцөм чукөрө матысөмдны кывартман жыв сертіыс:*

Те бі:

Љок олөм пазөдыс,
Пемыдсө разөдыс,
Ғірдалан југјалан бі...

Те чер:

Һаныдөн сувтысөс кералыс,
Важысан веґатор сөралыс,
Мед југыд, мед лечыд чер!..

Те шонді:

Ғаж олөм пазөдыс,
Сөлөмјас пөсөдыс,
Гөль јөзөс шонөдыс шонді...

(Ілла Вас.)

Ема Һимтана кывјас воґвылын најөс вынөдөм вылө шусывлө: „мед, зев“. Сің: медічөт, зев зіл, зев југыд і с.в.

Орфографіја: 1. Содтысана (зев, мед) кывјас ема Һимтана кывјаскөд гіжеһоны рөґ, а көсөһоны-кө сіјө кыв-јаснас һөшта-на јонжыка вынөдөны, сек најө гіжеһоны өт-лаө. Сің: „медјугыд, медлечыд чер“.

2. дорывы лыда ема нѣмјас гѣжѣоны мукѣд емајас доревы рѣ, мед кѣт-і ѡтвылыг жывнысѣ вежлалѣоны. Сіг: квајт ыжыд пѣшцала морт.

3. даса-лыда нѣмјас гѣжѣоны ѡтѣлаѣ. Сіг: сігѣмдае, кѣкјамысдас, ѡкмысдас квајтымын, ветымын і с.в.

4. Ема нѣмтана вѣчан жывјасын: інѣік, інѣік, быдлаын гѣжѣ „і“ а оз „ы“. Сіг: сѣдінік, гѣрдінік, кѣкѣінѣік і с.в.

5. Ема-вежтаса кывјас шусывлѣоны кушѣмкѣ ема пыѣді, лыѣ ема тујѣ. Најѣ со кушѣмѣ:

а) морта-ема: ме, мѣ; те, тѣ; сі, на, сы.

(сіја, најѣ), код, мыј.

б) асласа—ема: ас, аѣ (ау).

Ема вежтасјас вежласѣоны морт сертѣ да морт лыд сертѣ, жывнысѣ вежлалѣоны морт јуасана сертѣ.

Ѳтка морта

Уна морта

ме |
те |

(теа-меа)

сі (сіјѣ)

мі |
ті |

(тіа-міа)

на (најѣ)

Codmac: Ѳтка морта ема вежтасјас ѡтлаасігѣн арт-мѣ кык морта вежѣртас: уна мортаын сіјѣ ем-жѣ, сѣк налѣн артмас кык чукѣра вежѣртаса кыв (тіја-міја).

Ѳні віѣѣдлам кычѣ вежлалѣоны жывнысѣ:

Ѳтка морта:

Уна морта:

1. Kod (i) ме—	ачым—	кодјас—	мі	асным
2. Кодлѣн менам	аслам	кодјаслѣн	міјанлѣн	аснымлѣн
	(лѣн)			
3. Кодлы меным	аслым	кодјаслы	міјанлы	аснымлы
4. Кодлыг менсым	ассым	кодјаслыг	міјанлыг	ассыным
5. Кодлаң мелаң	аслаң	кодјаслаң	міјанлаң	аснымлаң
6. Кодла мела	асла	кодјасла	міјанла	аснымла
7. Кодын мelyn	асын	кодјасын	міјанын	аснымын
8. Кодыг мelyn	асыг	кодјасыг	міјаныг	аснымыг
9. Кодсаң месаң	ассаң	кодјассаң	міјансаң	аснымсаң
10. Кодѣ меѣ	асѣ	кодјасѣ	міјанѣ	аснымѣ
11. Кодѣс менѣ	асѣс	кодјасѣс	міјанѣс	аснымѣс
	(ачымѣс)			
12. Кодѣн меѣн	асѣн	кодјасѣн	міјасѣн	аснымѣн
13. Кодѣд меѣд	асѣд	кодјасѣд	міјасѣд	аснымѣд

Өтка морта:

Уна морта:

14. Kodōz meōz asōz kodjasōz mījanōz asnymōz
 15. Kodkōd mekōd askōd kodjaskōd mījanōd asnymkōd
 16. Kodtōr metōr astōr kodjastōr mījantōr asnymtōr

Орфографіја: 1. Чужтана јуасōмакōд воґза, асла-
 са да чужом сера, өтка лыдаын, уө јыв „лөн“ пыдди
 „нам“, „лам“.

2. Соссана кывторјаскōд вежтаса кывјас гіжеōны өт-
 лаө. Сіґ: некущōм, некод, немыј, некодла, немыјла, не-
 мысаң, некодсаң і с.в.

3. Төдтөм вежөртаса кывторјаскōд јуасана вежтасјас
 гіжеōны өтлаө-жө. Сіґ; кодкө, мыјкө, кущомкө, кымынкө
 і с.в., некодкө, немыјкө, некущөмкө і с. в.

2. Кыка лыда.

Јуасана вежтасјас пөвсыө: „мыј“-да „код“-лөн ов-
 лывлө кык морта јывјас; сіґ: кодным, коднымд, кодныс.
 Кык морта јылыс петкөдлө кык морт костын бөрјыөм
 сам. Сіґ: Кодным мунам, те алі ме? Кодным мунанымд,
 те алі сіјө? кодныс мунасны, сіјө алы есіјө? Сіјөн најө
 матыөмөны емајас дөрө.

3. Вежтаса кывјас воґын (сіјө, најө)мөвпыштөм јон-
 мөдан петкөдлан тујө пуктөны „е“. (есіјө, етајө). Најө
 сөк матыөмөны індалана вежтаса ымтан бердө (етајө, есіјө,
 етащөм і с.в.).

1 Уж: Төдмалө кыґі јывөикасалөны: кущөм, кымын,
 те, сіјө (сі):

2 Уж: Тајө сыланлыдданыс бөрјө ема кывјасө да
 сүвтөдалө на местаө вежтаса кывјас. төд-
 мав өткод кывјывөикас алі абу налөн. От-
 код алі оз ков?

а) „Локтіс гөжөм, шоныд гөжөм.
 Јојас жеңыд, лунјас куґ.
 Пөмыд некор оз-і овлы.
 Пөмыд му вылө оз уө.

Лунјас мунѳ, лунјас колѳ.
 Со-і страдна, ыцкандыр.
 Кодлы мича турун колѳ,
 Ыцкѳ, куртѳ пырые-пыр.

(М. Лебедев).

§ 19. Вежластѳм кывјас.

(Содтасјас).

Воѳас ми тѳдмасѳм кык гырые јукѳдјаскѳд: керан-вѳ-чан нѳма да ема нѳма кывјаскѳд. Јукѳм ми најѳс ас јыв-нысѳ вежлалѳм серѳнысѳ. Навѳе ѳтѳдор комѳ кывјад ем нѳшта-на којмѳд чукѳр. Сѳјѳ чукѳрыс шувѳ содтасјас-ѳн. Татчѳ пырѳны став кывјас, кодјас ассыныс јывнысѳ ѳекычѳ, ѳекор оз вежлавны. Ставныс најѳ лѳбѳ вежла-стѳм јылаѳе, лѳбѳ куш вујјаѳе да дѳнмаѳе.

Босѳам тацѳм сорнѳ куѳажас, да пасјалам гѳжтѳмѳн се-тыс вежластѳм кывјасѳѳ:

„Сулав, Павел, кытчѳмунан“. (Кон.-Ѳл.).

„Ыжыд-жѳ, тыдалѳ. Лѳнѳн јортлѳн самыс
 вѳлѳма“. (Сп.-Ван-Ів).

„Ме дѳнын бордулын моз олѳс“.

„Уѳны, кѳѳ-і вѳламын, вѳлѳ шоныд“ (Гав.-Ів.).

„Огѳ воѳ, луншѳр гѳгѳрын кымын“ (Гав.-Ів.).

„Гѳрд јуркѳртѳдѳсѳ бѳрас вескыт гѳрѳдѳн кѳр-
 тыштѳма“ (М. Лѳкачев),

„Ѓѳкѳн шы нѳ зык оз кыв—гѳгѳр чѳв“ (Лѳиваныс).

„Уна-ѳ-нѳ ковмас татыс, јѳввыд-да?“ (Лѳиваныс)

„Мыј он чајт, сѳјѳ-на со-і еурѳ“ (І.-Іван).

Татыс мѳјан шедѳны јыла содтасјас, лѳбѳ куш вујја кывјас.

Ѳнѳ вѳѳдѳлам торјѳн куш вујја чукѳрсѳ да јыла сод-тасјасѳѳ.

а) Вујја содтасјас: „бара, војѳѳр, ѳнтај, тај, пыр,
 ѳыр, сек, тат, бѳр, орѳ, берѳ і с.в.“

б) Јыла содтасјасѳѳ јыв серѳныс позѳ јукны таѳѳ:

1. Ема јывѳкаса јыла содтасјас кывјас: најѳ кык јылаѳе.
 Ема јывѳкаса јытыс вежласана тујсѳ воштѳма да пѳртѳ-
 ма кыв вѳчан кывјылѳ.

Ема вежлалан жыла вермасны лоны сецѝм кывјас, кодјаслѝн кыв артман жылыс Ielativ-лѝн код. Бостам примерјас: матѝ, ордѝ, бердѝ, дінѝ і с.в.

1-ј Уж: *Тѝдмалѝ тајѝ гѝжѝдѝсѝ codтаса кывјасѝ да гѝжѝганыд најѝ гѝжѝнітѝ уѝтіныс?*

— „Чарла-мѝлѝт“ вежлалім

„Ѡтув воѝѝ воѝковтім“.

„Вермѝм вылѝ лача дѝн“ (Пармазон).

„Ебѝсјас ез суѝгы лыдѝн,

Кыш пыщкѝ бѝстѝсны шщѝм—

Уѝіны пѝсјывѝсѝ бѝдѝн

Ѡскылѝн аскодѝжык дѝм“ (П. дѝроґын).

„Но, кыг нѝ-на, піук, куѝа“ (С.А.С.)

Мукѝд codтаса жыла кывјасѝслѝн артман жылыс Inessiv-јыв бердѝ. Сіѝ: ортсѝн, улын, вылын, матѝн, бѝдлаѝн, дѝрын, татѝнјасѝн, сенјасѝн, нѝлѝдлаѝн, мѝдлаѝн і с.в.

2-ѝд уж: *Корсалѝ комі гѝжѝдѝ вылыс тацѝм јывјаса codтаса кывјас да гѝжалѝ тетраданыд?*

Сѝсѝа овлѝны Elativ жыла codтасјас. Со кѝѝ тацѝм кывјас бѝстам: ортсѝ, улыс, бердыс, ордыс, кымыныс, татѝс, сетѝс, матѝс, уѝсѝґныс, телѝґныс, вѝлѝґныс і с.в.

3-ѝд уж: *Бѝстѝ кѝцѝмкѝ комі гѝжѝдѝ да корсалѝ сѝтѝс сецѝм жыла codтаса кывјас?*

Овлѝны-і Egressiv жыла codтаса кывјас: Сіѝ: татѝсѝґ, естѝсѝґ, улысѝґ, дінсѝґ, іѝдѝсѝґ, вѝжѝсѝґ і с.в.

4-ѝд уж: *Комі гѝжѝдѝјасѝсѝ корсалѝ тацѝм јыла codтаса кывјас?*

Rerminativ жыла codтасјас. Сіѝ: бердѝѝ, дінѝѝ, тѝрытѝѝ, тѝлунѝѝ, сѝјтѝѝ, водтѝѝ мунтѝѝ і с.в.

Prosectiv жыла codтасјас. Сіѝ: маті, таті, сѝті, есті, нѝкыті, етаті, кытјасѝд, татчѝґд, сѝлѝґд, кодлѝґд і с.в.

Став тајѝ ема жыла codтаса кывјасѝсѝ вермасны јывјасѝсѝ лоны ѝтпѝвсѝ дај унѝпѝвсѝ. Сіѝ: татчѝґд, (тат-(ѝ—ч) аґд), мѝлѝґдѝѝ, кытысѝґ і с.в.

2. Керан-вочан дінма содтаса кывјас вермасны лоны сө кущом јылабс: ом, ома, иг, игон. Сің: пышјіс, ветліг, сојіг, мунѳма, локтѳма, сојѳм, уѳѳм і с.в.

Став тајѳ содтаса кывјасыс матыѳѳны кывлѳм сер-ѳыс колан када керан-вочан кывјас бердѳ.

Codmac: Керан-вочан дінма інфінітіва кывјас ас-ѳыныс јывнысѳ ѳекыз-жѳ оз вежлавны. Најѳ мі адѳы-лім керан-вочан јукѳдын.

3. Тајѳјас кынѳі колѳ јуковтны содтасјас пѳвсыс ема ѳілтана кыв јыла кывјас. Сещѳм содтасјассѳ мѳдам шуны ѳткодѳалана содтаса кывјасѳн. Најѳ помасѳѳны „жык“ вы-лѳ. Сің: воѳынжык, матынжык, буржык, дорынжык і с.в.

5-ѳд уѳѳ: *Бостѳ ѳткодѳалана содтаса кывјас да ѳтко-
давлѳ на нога ема ѳілтана кывјаскѳд? Тѳд-
малѳј мыјла најѳ ѳтѳі чукѳрѳ оз поз тыртны?*

ѳ-ѳд уѳѳ: *Бостѳ колан када керан-вочана кывјас да
керан-вочан дінма содтаса кывјас, да тѳд-
малѳ мыјѳн најѳ абу ѳткодѳс?*

4. Ема ѳіма јыла содтаса кывјас: бердын, дінын, бѳр, воѳ, выл, ув, гѳгѳр, дор, орѳ, дп, јыв, кежлѳ і с.в., ѳтласѳѳны ема ѳіма кывкѳд. Сек најѳ ѳтсасѳѳны емајасыс-лы да аснаныс вежѳны ема јыв-сікасалѳм ногѳѳ. Тајѳ содтаса кывјасыс ѳтсасѳѳны торјакывјас воѳѳавоігѳн. Со кѳѳ бѳстам таѳѳм торјакыв воѳѳавоіјас:

„Уліч вылѳ нывјас, зонјас
тувсов војын петлѳны (Кон.Сл).

„Вадор дорын, кѳнкѳ ылын,
гудѳк шыјас кылѳны“. (Кон. Ѳл).

„Лѳсыд налы берѳг-пѳлѳн
Гажѳн овны, гулајтны“.

„Зев ѳѳжѳн, дыш-пырыс. мі бѳрјалам
јѳзѳс ѳбщественнѳј уѳѳ вылѳ“.

Орѳографіја: 1. Содтаса кывјаскѳд сѳссана ке-ран-вѳчана кывјас ѳтлаын гіжѳѳны. Сің: ѳекыс, ѳекыз, ѳеважѳн, ѳекыті і с. в.

2. Содтаса кывјас, оз-кѳ ема-лі мукѳд пѳлѳс кывјас-лы ѳтсавны, секі најѳ гіжѳѳны рѳѳ. Сің: керкаылѳн ѳшіңјас улынос. Керка воѳын цывсан сулалѳ. Пызан вы-лын і с. в.

3. Кор содтасјас емалы отсасёны, сек најё гіжеёны торјён-жё. Сің: ёшін увтё вёла муні. Керка воэын пелса сулалё. Пызан вылын којнёсыг јёв кісёёма і с. в.

4. Ема јывсікаса содтаса кывјасын „ё“ да „ы“ ема ыма кывјасын моз-жё гіжеёны. Сің: воэын, дорын, вылёз, воэёз і с. в., а оз „воэін, дорін, вылез, воэез“.

5. Керан-вёчана содтаса кывјас јылын гіжеё: „іг (ігён“, „ём (ёма“), а оз „ыг (ыгён“), „ем (ема“). Сің: лезём, лезёма, лезіг, каріг, корігён і с. в.

*7-ёд уяс: Тајё гіжеёдыс тёдмалё содтаса кывјасёё.
Ема ым кывјаслы отсасана кывјасёё гіжтё
ёты вёзён, а отсасан кывјасёё кык вёзён.*

„Мёдлапёлын кыркёщ дорын
Нора кызпу быдмё.
Корјас вёжёдёма сылён,
Ежва вылё кісёё.

Воэын локтё кёзыд пёра,
Кызпу сетыг шувгё.
Пастём кола тёвбыд кежё,
Љікёз кынма,—кула...

Kodi бара таці вёчё
Бара олём сетё!
Гажа дырјі, шоныд дырјі
Пастёдё зев міча;

Лым уеігён, кёзыд воэё
Став пастёмёс кіетё..
Ежва, Ежва со мајбырёј,
Мыјнё теныд овныд?

Муртса воас кёзыд пёра—
Јі улё пыр пыран
Нёмтор он тед. Тёвбыд узан
Шоныд ешкын улын.

Таці нора кызпу шогёё—
Корјас кісёё, кісёё.., і с. в.

(Н. Віттор).

§ 20. Отсасана кывторјас.

Отсасана кывторјас куім пѡлѡсѡ. Ӗти, кодјаслѡн ем аслыс нога вежѡртас; мѡд, вежѡртастѡм кывторјас: кој-мѡд, сорњи јітлана кывторјас.

а) Вежѡртана кывторјас поѡ вежѡртасертїныс јукны

1. Ыштѡдана кывторјас: „бур“, „шан“ і с. в.
2. Шенѡана: „но“ аттѡ, ѡвѡ тај, о-о і с. в.
3. Чукѡстчана: „вв“—(протяжной), „еј“.
4. Олѡдана: „ыч, шыѣ, чѡвов і с. в.
5. Шогѡана: ој-ој, окма і с. в.

б) Вежѡртастѡм кывторјас: пѡ, кѡ, жѡ, нын, тај, лї, нї, а, да, но і с. в. Сїз: оз-ѡмѡј-пѡ-нын воды? Оз-кѡ-нын-а! і с. в.

в) Горњи јітлан кывторјас: а, мыј, мед, но, сек, кор і с. в.

Орфографїја: 1. Вежѡртаса кывторјас (междомѡтїја), сорњи заводїтчїгѡн-кѡ сулалѡ, јукѡ чутїкѡн (,)—сорњи куѡа бѡрас сувтѡдѡны гѡрѡбтана пас (!). Сїз: Но, ре-гѡдѡн-жѡ-нын воѡма!

Аттѡ, зѡпмѡ. машїнајаснад вѡдїтѡмнад да бура старјатѡмнад куцѡм бура наңыд воѡ вѡлѡм! -- (Ілівапыс).

2. Вежѡртастѡм кывторјас ема да керан-вѡчан кыв-јаскѡд век гїжѡны дефїсѡн: Сїз: Оз-жѡ-кѡ-пѡ-ѡд-нын-а. Уна-жѡ бур вїзчыс сен. Керка стрѡїтїгад-кѡ локтїс код-нѡ зев јон морт да керјастѡ быдѡн шыблалїс (І. Р).

Мыј-пѡ колѡ мед ескѡ чѡлад вѡлїны ужасѡс.

3. Содтаса кывјаскѡд, кор најѡ кыв артмана јывтѡ-мѡе „кѡ“ гїжѡ ѡтлаын. Сїз: „Кѡнкѡ, мыјкѡ, тазкѡ, сїзкѡ, таскѡ і с. в. Мукѡд отсасана кывторјасыс содтаса кыв-јаскѡд гїжѡны дефїсѡн-жѡ. Сїз: кытыс-кѡ-тај, кытї-кѡ-пѡ, есчаңын-жѡ-пѡ тај і с. в.

4. Горњи јїтлана кывторјас воңын: а, кор, сек, сѡсѡ, кодыр, і с. в. гїжѡны чутїк (,).

Онїѡз век-на мї вїзѡдлїм кызї кыв вежласѡм ертїыс вежѡртасыс вежѡ, кызї кыв вѡчѡмыс разнѡј пѡлѡс јыв еїкасалана кывјаслѡн мунѡ, да кызї воңчавоңсѡсѡмыс вежѡртаса кывјасыслѡн овлѡ.

Тајѡ граматїка јукѡдыс шугѡ морфологїјаѡн.

V ЈУКОД.

21. Сінтаксис.

(Горні вежортас).

Тажо јукөдөз ми төдмасим, кыңи артмөны торја кыв-
јас да кыңи најө ассыныс јывнысө вежлалөны. Онi ми
төдмасам кыңи комi сорнiыс артмө. Сiјө јукөнсө мөдам
шуны сінтаксисөн*).

Сінтаксис төдмалө, кыңи сорнiас кык торјакыв өтi
сорнi вежөртасө јитеөны, кушөм сiјө кывјитлөмыслөн фор-
маыс да кыңи сорнiтысыс сорнiтигас кывјитлыөјассө төчө.

А) Сорнiкуза.

Комi морт комiөн сорнiтө жеңыдiнiк вiстовјасөн. Ку-
паккыд вiстовјас, сорнiкузајас, комi сорнiын зев гежөда
(шоча) овлөны. Шедлывлө сөмын өнiја гiжөда кывјын, а
сорнiтигөн унжыкысө жеңыдiнзi сорнiкузајас овлөны.
Мукөд дырјi овлөны чiк өтi кывја сорнiкузасыс,

шуам: „Кымөра“

„Жугласө ывла“.

„Чардбиыд чашјөдлө јенежтi, косалө
јенкөла гөгөр“.

„Мөдiс-ын зерыштны“.

„Кымөрсан вувзасан төлыд чегјалө
росјас, нуклалө пујас“.

„Зервојтјас терыба сынөдтi вiчгөны“.
i с. в.

*) Предполагается издани коми синтаксиса, поэтому здесь считаем умест-
ным дать только лишь основные вехи синтаксического разбора коми речи по
конспектам проработанным в Мохченской школе II ст.. 1928 году.

Коми синтаксис детально до сих пор не разрабатывался. Это обстоятель-
ство также сказалось на данном издании, в силу чего отдел синтаксиса остал-
ся так мало освещенным и не лишен возможности допущения ошибок.

Б) Віет.

Сорнікузасё вёчыг кылыс шувё віетён (сказуемым).
Унжыкысё віетыс лоё керап-вёчан німа кыв. Сёмын ге-
жбёніка віетын овлё куцёмкё мукёд німа кыв—урчита-
на лібё ема-нім і с. в.

Кызі-жё тёмнавлы віетсё мукёд кыв чукёрыс! Віе-
тёс век петёдлё керём, вёчём лібё лём, куцёмкё олём.
Шуам! „Ме муна. Те учан. Жугласё ывла: зервојт-
јас терыба сынёдті вігёны. Карјасын керкајас гы-
рыёё. Поліг тыр нумјалё ежвалён чужёмыс і с. в.

1. УЖ: *Тёммалё тајё гіжёдторсыс сорнікузасё
да сорні куза ныцсыс віетсё гіжнітё ули-
тіыс (кызіколё гіжнітнысё, медвоzza сорніку-
зас петкёдлёма).*

Овлісны сы кадын
Голь војтыр сёкыда;
Му вылын наңјасыс
Кынмавліс щёкыда.
Щыгјалём унаыс тёдлісны,
Најт пыцкё, лок пыцкё пёдлісны.

Плетјасён вотјастё
Голь јёзлыс пычкісны,
Картаыс медбёрја
Мёсјасё кыскісны...
Лок кывкё властыдлы шуасны—
Розгаён фадётё куласны.

Озырјас вотјасны
Мездысны кужлісны,
Законтё быдногён
Кокныда вужлісны:
Ковміс кор—калымјас сетлісны—
Ваыс пыр котаётг петлісны.

Локногён олёмыс.
Голь јёзлён чорыда
Жугылтчіс сёлёмыс.

- 2 УЖ: *Воzza прімерјас сертіыс тёммалё кызі јітёб
віетёс мукёд кывјаскёд.*

Сің,—бостам: „ме муна“. „Ме“—ема Һім вежтас. Петкөдлө сорһитыс мортөс. „Муна“—керан-вөчан Һім, өһија када, сорһитыс морта-жө.

Төдмалөј вермас оз лоны керан-вөчан кывјыс тајө-жө кывјитлөсас коһан када һибө локтан када. Гіж формула вистөс кывјитлөсли.

В) Јура.

Быд сорһикузаын век сорһи муһө мыкө јылыс һибө кодкө јылыс. Сіјө кывјыс, коді петкөдлө код јылыс виставасысө сорһи кузаын, шусө јураһн.

Бостам примерјас: „Өльксан скөр. Став мужікјас еералөһи. Став тошка і тоштөмјас гілскөһи, вомсө жерјөдлөһи. Өльксанөс забөдһиыс бөстласі быдөһн“ да с.в.

Тан јура кывјассө үлітіыс гірсһитөма. Тащөм сорһикузајасыс шусөһи морта сорһикузајасөһн. Тані төдчө код јылыс сорһиыс муһө. Мукөд сорһикузаас јура кылыс абу, сіјө сөһын гөгөрвөсө. Гөгөрвөсөһи вермас воzza сорһи куза еертіыс, һибө сорһи вежөртас еертіыс.

Сің,—бостам: „Коһөрөј бабаөј. Лаһтөһид—да чөв олан. Первој кык һыв вәјөм бөрас јешцө на сорһитліс“. Тајө примерјасас, воzza сорһикузаас јуракылыс „бабаөј“. Мөд сорһикузаас јура кылыс абу, сіјө сөһын гөгөрвөсөсө воzza сорһи-куза еертіыс. Сөрт, сен сорһиыс муһө „бабаөј“-јылыс-жө. Воzzaсө сің-жө.

А мукөд сорһикузаас сің позө гөгөрвөһи, мыј јылыс сорһиыс муһө. Сің; „Кымөра“. „Војтөв шутдалө ловтө зерөм еігөрјас вывті“ да с.в. Воzza сорһикузаыс сөһын өһи кывјыс, сен сөһын вист „кымөра“. Јура кывјыс сен сә гөгөрвөсө, „ывла“ һибө кущөмкө мөд һим: „ывла кымөра“, „вој кымөра“, „повөд-да кымөра“ і с.в.

1. Уәк. Тајө сыланкывөс, быд сорһикузаыс гірсһитө үстіыс јуракывјассө.

Бөрдө, бөрдө мича Ројда,

Адзө коһөр ассыс пом.

Век-жө өһи дүмсө кутө:

„Ог ме окав Тунлыс вөм“.

Арса зермөз сінва кісө,

Ізмөз һичкө сіјөс шөг.—

Шогсö сёлөмвывеыс чышкө
Кыңи чышкывлөны јог!..

дыркод бөрдіс сизі Рөјдә
дыр оз космысылөн сін.
Сөмын, коңөрлөн, том нывлөн,
Шогыс бөрдімнас ез чін...

Г. Кык берд быд сорңикуңаын.

Быд сорңикуңаын кывјасыс јитлысөоны кык гөрөдө. Öтi бердыс, гөрөдыс, јуракыв улын сулалөны; а мөд бердыс вiет гөгөр јiтсөны. Сiң: „кывтыс јөзлы || зев нiмкод лоi. Нәјө || рытнас-жө поромјассө јуклiсны. Мунiг-мозныс || асныс || нiмкодасiг тырјi сорңитөны. Комi ужалыс јөз пөвсын колө паскөдны || быдсама сiкас култура уңјас... Көдөсми лыдсам || пролетарiат нога комi нi-жысјасөн“. i с.в.

Сорңикуңа бердјасыслөн артман, лоан, самыс абу öткод. Вiңдөдлө кыкнад бердыс вылө. Öерт, пыр позө адыңны öтiтор сiјө вiңдөдмөсыс.

1. Вiет бердыс артмө кың еурө. Öерт грамматика законјас сөртi, но сенi абу чорыд пөрадокыс. Востам пример: „комi јөз пөвсын колө паскөдны || быдсама сiкас култура уңјас“. Тајө сорңикуңасө ми јукам кык бердө. „Комi ужалыс јөз пөвсын колө паскөдны“—шуам вiета бердын. а „быдсама сiкас култура уңјас“—јура бердын. Вiета бердас торја кывјассө öтiлаыс мөдлаө позө вежлавны,—шуам: 1. „колө комi ужалыс јөз пөвсын паскөдны“.

2. „Колө паскөдны комi ужалыс јөз пөвсын“.

3. „Паскөдны колө комi ужалыс јөз пөвсын“, да с.в.

Тајө бердас кывјас костын чорыд пөрадокыс абу.

2. Вiңдөдлам öвi јура бердса кывјассө:

„быдсама сiкаса култура уңјас“. Танi, медем вежөртассө не вежны, сөмын тајө порадокөн-i позө кывјассө јитлыны. Вежам-кө, шуам: „сiкас култура уңјас быдсама“—либө некуңом вежөртас оз ло, либө вежөртасыс став вiетовыслөн вежас. Сiң-кө јура берд вiетов пыцкын өм чорыд пөрадок. Сiјө пөрадокыс-i сөтө вежөртассө, вежны сiјө пөрадоксө оз позө.

1. Уж: *Vižōdlō tajō sorņikužajcō, tōdmalō setys jurasō da vietsō? Tōdmalō kušōm kыvјasys loō jura berdys sorņikužas, jukō sijō vista berdys. Veжslalō sorņikužajas vista berd kыvјaslys mestasō da vižōdlō veжslasō oz sorņikuža veжsōrtasys? Zavodītlō veжslavny jura berdys kыvјasō mestays - mestā, sōmyн medym sorņikuža veжsōrtasys ez-жsō veжsny?*

1. Шōrkodfēma kreстанin vižmu dokodye myntō vot
2. Bōlōetјасын jurgōdчан уж нуōдыe организацијасе ужалыe крестаналы вōр vižōm jылыe omōла-на viставlōны.
3. Шōrkodfēma oлыeјасыd ēiktad med yнаbe. (Бутырев)
4. Ульōvkodf небыd tōv лунвывсањ полtō... (Tima-Baњ)

d. Jura berd da tōdmōstčōdana кыв.

Став торјакывјас, kodјас jiteōны sorņikuža пыщкын jura кыв berdō vōčōны, кыч шуlīm-нын, jura berd. Cij: „Ульōvkodf небыd tōv II лунвывсањ полtō“. Tajō sorņikužas „tōv“-jura кыв. Cijō кыв dорас jiteōны „небыd“ да „ульōvkodf“. Cijō jiteōмыс munō tajō sorņikužas оз ѓтпыrјōн, а вочасōн. Cijō воцасањ jiteōмыс, munō „мыj“, „кушōm“, „kodkodf“ i c.b. јуасōмјасōн.

Cij: 1. „Кушōm tōv“? — „небыd tōv“.

2. „ „ „ небыd tōv — „Ульōvkodf небыd tōv“.

Тацi вермас артмыны зев куч кыв jitlōc. Став jura воцча кывјасыс лōны tōdmōstčōdana кывјасōн. Ставыс најō tōdmōstčōdōны јurјасōb быd боксањ. Cijō tōdmōstčōdōмыс вермас мунны торја tōdmōstčōdana кывјас-сањ ѓтпыrјōн лiбō вочасōн.

Воцча sorņikužajасыс mī adчылīm-нын воцчасе jura tōdmōstčōdana jitlōc. Тaыc кыңцi вермас лоны ѓтпырја tōdmōstčōdōm.

Cij: „Jeжыd dykōca, шапкаа, кучiк лaзја, чeра-пiш-щала Tima-Pedōr munō вōрōd“. Tajō sorņikužas tōdmōstčōdana кывјасыс чукōрōн-чукōрōн ѓтпыrјōн tōdmōstčōdōны jura кывсō.

Сің: 1) „Јежыд дукөса“, 2) шапкаа“, 3) „кучік лазја“, 4) „чера пішчала“ төдмөсчөдөны өтпырјөн „Үіма Педөр“ јура кывсө. На пышкын ем-і воҗасаса төдмөстчөдана елемент-јас,—сің: медвоҗаа төдмөсчөдан кыв чукөрас медматын јура кыв дорас сулалө „дукөса“, сы сајын „јежыд“. Најө оз өтпырјөн төдмөсчөдны „Үіма Педөр“ кывсө, а воҗасөн: „јежыд“ төдмөсчөдө „дукөса“, а сіјө вөліөтө төдмөсчөдө „Үіма Педөр“.

Сіңкө төдмөсчөдана кывјасыс оз өтмоза јітсавны сорныкуҗаас:—Өтө төдмөсчөдана кыв јітсө торјакывјаскөд, а мукөд төдмөсчөдана кывјыс јітсө сорныкуҗаторкөд: јура-көд да мукөдјасыскөд. Вермасны төдмөсчөдны-і сорныкуҗатор төдмөсчөдан кывсө *). Сің: бостам кө „јежыд дукөса“-сө сорныкуҗатор, јура, төдмөсчөдана кыв туйсө, сек ковмас „јежыд“-сө шуны төдмөсчөдыс төдмөсчөдан кылөн.

Мөдам-кө мі јура кывсө сорныкуҗасыс вөдлавны прөстөј торја кыв туйө, сек төдмөсчөдана кывјасыс сурөны-жө. Сің бостам: „Өлөш Ваң зев дыш“. „Өлөш Ваңыс“ өтө кыв туйө мунөны, а мөданкө најөс јуклыны, сек каҗалан: „Өлөш“-ыс төдмөсчөдө „Ваң“-сө. Тащөм төдмөсчөдыс-і лөө торјакыв төдмөстчөдөм, а оз сорныкуҗатор төдмөстчөдөм. Торја кыв төдмөстчөдөмыс зев матө матыөмө кывартман самлаң **).

1. Умҗ: Корсө кущөмкө комі гіжөдыс сещөм сорныкуҗајас, көн еөкө мед вөліны сорныкуҗатор төдмөстчөдана кывјас. Төдмалөј кыҗ најө јітоөны јура кывкөд?

2. Төдмалөј кущөм вөжөртас өтө төдмөстчөдана јітлөсыс?

*) Для установления синтактического определения и его разграничения от морфологического отделения первое место занимает поссесивные и притяжательные, местоименные, окончания. Так: „кучік лазја Үіма Педөр“. В данном случае „кучік лазја“ можно рассматривать как форму словопроизводства, где „кучік“ будет морфологическим определением. То же самое и в сочетании „Үіма Педөр“. Но сочетание „кучік лазја“ можно рассматривать как синтаксическое определение по отношению к сочетанию „Үіма Педөр“.

**) Каждое слово в своей дефференциации понятия имеет в основе предмет, явление, качество, количество и т.д., т.е. разного рода представления об едином, единообразном. Иногда представление единообразного корректируется и заимствованным понятием из других языков, но это не всегда бывает.—Так например: „вартан машина“—в значении русского „молотилка“ но „Сим, Ваң“ в значении „Иван Симонович“.

♣. Віста берд јуклѳм.

Быд сорнікуѳа вѳчыснас мѳ шулім віста кыв. Сѳ
гѳгѳр јтлыѳѳны: петкѳдлана да сѳдтаса кывјас.

Петкѳдлана кывјасыс індѳны: кад, лѳѳ ін, вѳсна,
вѳчанног, лѳѳ мог. Најѳ јура, віст, тѳдмѳстѳѳдана да
сѳдтѳс моз-жѳ лѳѳны сорнікуѳаторјасѳн.

1. Петкѳдлана кывјас (обстоятельственные слова):
Вѳѳѳдлам ѳні торја сорнікуѳајасыс куѳѳмѳѳ овлѳны пет-
кѳдлана кывјасыс.

а. Кад петкѳдлана сорнікуѳатор вѳѳѳа вѳѳ: „кор, ку-
ѳѳм кадѳ, кытѳѳ, куѳѳм кадѳѳ“—јуасѳмјас вѳлѳ. Сѳѳ:
„Кынѳм пѳтыштѳм бѳрын ставныс кутѳіѳсны уж бердѳ“. Тани
„кынѳм пѳтыштѳм бѳрын“ лѳѳ сорнікуѳа кад пет-
кѳдлана тор. Лѳѳѳ: „кѳѳыд дырјѳ ва руыс ѳукѳрмѳ“. Тани
кад петкѳдлыгыс лѳѳ „кѳѳыд дырјѳ“.

1. Уѳѳ: *Бѳстѳ куѳѳмкѳ комѳ гѳжѳѳыс сорнікуѳајас
кѳнісѳкѳмѳд вѳліны кадпеткѳдлана кывјас да
тѳдмалѳ кыѳі најѳ јѳтѳѳны віста кывкѳд
(куѳѳм кыв сѳжлалан јыв овлѳ на пѳмын лѳ-
ѳѳ куѳѳм сѳдтаса (кывѳур) кыв)?*

б. Ін петкѳдлана сорнікуѳатор вѳѳа вѳѳ: „кытѳѳ, кы-
тѳн, кѳн, код вѳстын, код бердын і с.в.“—јуасѳмјас вѳлѳ.
Сѳѳ: „ѳні Вѳѳѳ ѳѳјт картаын сулалѳ,“ „Пѳѳѳр мыј-
вынгыс чернас сѳтыштѳс јурас“ і с.в. Тани улѳтѳыс гѳр-
сѳѳтѳм кывјасыс лѳѳны ін петкѳдлана сорнікуѳаторјасѳн.

2. Уѳѳ: *Куѳѳмкѳ текстыс корвалѳ ін петкѳдлана
кывјаса сорнікуѳајас да тѳдмалѳ кыѳі најѳ
јѳтѳѳны віста сорнікуѳаторкѳд?*

в. Вѳсна петкѳдлана кывјас вѳѳа вѳѳѳны: мыј вѳсна
(пѳнда), код вѳсна, мыј помла, код помла“—јуасѳмјас
вѳлѳ. Сорнікуѳа пыѳѳѳас петкѳдлѳ мыјла лѳѳма керѳмыс
лѳѳ сѳѳѳм олѳмыс, куѳѳмѳс вѳставѳѳ сорнікуѳаас. Сѳѳ:
„Вѳлѳѳѳѳѳѳмла тај ме гѳжны-ны лыѳѳысны ог куѳѳ.
„Пѳлѳм вѳснаыс ывлаѳ петны ог лыт“.

Сѳдтас: Унжыкѳсѳѳ вѳсна петкѳдлана тор-
јыс јукѳѳ сорнікуѳа пыѳѳѳѳыс бѳкѳ да ѳтлаасѳ
торја јѳтласа кывјасѳн „да сѳјѳн“. Шуам кѳѳ таѳѳ:
„Колхозѳ пыріс да сѳјѳн вѳжѳс мортыд“.

3. Уж: Лёёдалё сорнікузаяс, көні ескё мед лёё петкёдлёма мыј вёсна сорнікузаяс вёсталан торјыс лёёма, лёё вёчёёма? Тёдмалё кызі вермас вёсна петкёдлан кывјыс јітёны вёста кывкёд?

2. Вёчанног петкёдлантор сорнікузаян вёсталё: „кызі, кущёма, код ногён да с.в. јуасём былё. Сіјё век петкёдлё вёчанногё да вёчан самёё. Сіз: „Тіма Педёр турілеткіён лебіс лыжён јагё“. „Кёлёкёльна вылын лёё ногён бувгёны“. Тані гірешітём кывјасыс лёёны вёчанног петкёдлан сорнікузаторјасён.

4. Уж: Лёёлёј вёчанног петкёдлана кывјаса сорнікузаяс да тёдмалёј, кызі најё јітёны вёста кывкёд?

d. Мог петкёдлана сорнікузаторјас вёсталёны: „мыјла, кодла“ јуасёмјас былё Петкёдлёны мыјла вёчыёёё сорнікузаяс вёсталём керём-вёчёмыс лёё лёёмыс—мыј сіјё вёчёмнас корёны, лёё мыјёз воштыёёны. Сіз: „дасёзкё тыртам мі-і дёвёл“. „Керкаыё вала петавлё“.

5. Уж: кущёмкё көмі текст вылыс корёалё мог петкёдлан торја сорнікузаяс да тёдмалёј, кызі најё јітёны вёста кывкёд?

6. Уж: Тёдмалё—кущём вёжёртасјас вёёны петкёдлана кыв вёсткёд јітёгён?

Лёёдалё петкёдлана јітлёлы формула, со кёт шуам тазі: „Маш на дугдывтёг резё ва ыпјалан бііё“.

1. Вёчанног петкёдлём: урч тана, „тор“ формаа, + керан-вёчан, ёнја када, ётка лыда, којмёд морта формаа*).

2. Содтёса кывјас (дополнения).

Код былё уёё лёё мунё сорнікуза пыцкас вётыслён шуёмыс лёё вёчёмыс, сіјё торјыс сорнікузаяс шуёё со d, т, с, а, торјён (кывјён). Сіјё сорнікуза пыцкас

* У упражнения можно поставить более широком размере, путем чего можно добиться обобщающего вывода для всех форм связи обстоятельственных слов сказуемостными словами. При этом главное внимание необходимо уделять на выявление их значений (значений словосочетаний).

јуөр вѣѣ: „кодѣс, мыѣс, кодлы, мылы, кодыс, мыыс, кодѣн, мыѣн“—јуасѣмјас былѣ. Сѣз: „Немыд рѣмыс тыв-
 јыштѣ ставнас комѣ мусѣ“. „Машина дүгдывтѣг резѣ
 ва ыпјалан бѣѣ“. Коллѣдыелыс јуалѣсны ылынд
 јѣрѣзыс“. „Вѣртујѣд мунны гырыс попјаснад зев
 ѣѣкыд“ і с.в.

Быд сорнѣкузаны тани кодтѣса торјасѣ рѣжѣма
 улѣтыс.

1. Уж: Тѣдмалѣ тани гѣжѣдторыс быд сорнѣкуза-
 ын-ѣ ем кодтѣса кыс? Гѣжѣѣ сѣѣс улѣтыс
 ем-кѣ? Тѣдмалѣ кыс вермасны најѣ јѣтоыны
 вѣстѣса кыкѣд, да куцѣм вежѣртасјас мѣ-
 дасны сѣѣ јѣтлѣсјасыс неткѣдлыны?

1. „Љок тѣлѣн вѣнѣ пујас,
 Зев јона ызѣ днѣпрлѣн ва...
 Ок, былѣ-былѣ, качлѣ гыјас,
 Веж быгѣн ветлѣ сылѣн вал“.

2. „Улѣвкод ѣбыд тѣв лунвывсан полтѣ,—вајѣдѣ
 чѣскыд кѣр, лѣсыда чужѣмад ѣвтѣ“.

Љашкѣс-мунѣс
 Уѣкыд попѣн
 Жугыл апрѣл-ѣаѣ,—
 Нуѣс ѣѣрыс
 Пѣлпом вылас
 Тѣвѣов лампа, ѣаѣ.

(Тѣма Веѣ).

2. Уж: Тѣдмалѣ тајѣ гѣжѣдѣыс кыс јукѣѣны быд
 сорнѣкуза. Быдтор пасѣѣ аслыснога пасѣн,
 шуам кѣт таѣ: јура-„ју“: вѣст „ѣ“ тѣд-
 мѣ: тѣдана—„т“; неткѣдлана: і-н, к-н, в-н,
 м-н, ѣс-н; кодтѣс—„с“.

„Шондѣ јона пѣжѣ...
 Ѓукуртѣѣма кор.
 Ѓѣцѣм турун козмѣ.
 Ѓѣкѣѣ јамѣ шор.

Гѣжсаяјасѣ чѣлаѣ
 Саяласѣны пыр,
 Черѣјас моз гѣптын
 Солкѣдѣѣны дыр

Вөрпу сажан кымбр
 Кытö бытö щын.
 Југнитчыліс чард-бі...
 Кылö ылын гым“.

(Т.-Вен).

3. Уна кывја вiет (сложное сказуемое).

Мукöд сорнiкучаас вiетторсö петкöдлö öтi торжакыв а мукöд сы бердын нöптa-на сулалöны торжакывјас да кывторјас. Уна кывја вiет артмывлö унжыкысö со кычi:

а. Керан-вöчан нiма кылөн петкöдлан вiет вермас лоны соссана: от мун, он мун, ен мун, ег мун i с.в., лiбö öтлаавны инфiнiтiв формаа керан-вöчан урчiтан кывкöд: кöсјö мунны, лöб кујлыны, кöсјiс кыскыны, вужалiм кöвт-ны, бостчам лептыены, кутiс кынмавны i с.в.

б. Ема нiма урчiтана кывлөн вiет петкöдлiгөн сы воцладорын вермасны сулавны кывтöдмöсчöдана кывјас. Сiз: „фабрикаын трубајасыс зев жүжыдöс“. „дöд бөрныс налөн мед мiчабö“.

1. Уж; Тöдмалöј кычi јитсöны кывјас уна кыла вiет ныцкын да тöдмалö налыс везжöртаснысö.

Ж. Бокысаң да вестас вiеталöм.

Сорнiтiгөн да гiжiгөн зев унаыс ковмывлö вiетавлы-ны јöзлыс вiеталöм, лiбö кыскö кывлöм кывјас. Сещöм вiетовјассö мi сорнiö сујлывлам кыкногөн. Öтiног, кор јöзлыс кывјассö мi бостам сiз, кыз шулöма авторыслөн, сiјö мортыслөн, кодлөн сiјö шулöма Сещöм вiетöсыс мöдас шуеыны вестас лiбö вескыда вiеталöмөн.

Мöдногөн лöб сек, кор јöзыслыс шулöм кывјассö бостам да аслыным-выјö пöртам,—сек, сещöм вiетасыс мöдас шуеыны бокысаң вiеталöмөн.

Сiз:—вескыда вiеталана лöб:

1. Јуралыс шуiс гiжылы: „ен,—шүб:—„мiстöма гiж-сав гiжöдјас улад“.

2. „Тi тöдсабө вöлiнныд Семö-Илмандкöд?—јуалис менсым јорт.

3. Ме шуi јортлы: „Мi важөн, мiса, тöдсабө“.

Бокысаң вiеталанног:

1. Велӧдчыгјас шуисны (вӧсталисны) велӧдыслы,—**мӧ-нӧ** аскі репетітсја вылӧ локтам

2. Вӧрлегыс вӧзӧдліс пу вылӧ дај јуалис,—**јонаӧ-нӧ** бара те важ?

3. Чојӧј горӧдіс меным, мӧдым мӧ ӧдјӧнжык муні **кристанӧ**.

1. УЖ: Лӧсӧдалӧ јортыдкӧд тащӧм вјетӧсјас,—**ӧти-**ныи, *всескыда вӧсталанногӧн, а мӧдныд, бокысан вӧсталанн гӧн. Лӧсӧдлӧм ӧбрас везжӧс сјӧн да вылӧлалӧ: везжыда вӧсталӧмног выльыс вужӧдӧ бокысан вӧсталӧмног вылӧ, а мӧдсӧ мӧдарӧ.*

Ж. Бокыс пыртӧм кыгјас да чукӧстчӧм.

1. Унаыс сорнытігӧн да гижігӧн лӧб боставлыны **сӧ-щӧм** кывјас, кодјас петкӧдлӧны:

а. Јонаӧ мӧ тӧдам вӧсталантор јывгыс,

б. Кызі вӧсталантор вылас вӧсталыгыс вӧзӧдӧ **лыбӧ** јона ӧ сјӧ ськӧд јітсӧма,

в. **лыбӧ** лӧсӧдалам торја кывјасӧн вӧсталан торјаслыс **ӧбрадок**,

г. **лыбӧ** вӧсталгӧн ыстысам кушӧмкӧ прімерјас вылас і с. в. Унжыкысӧ сјӧ кывјасыс оз пырны сорныкузатор тужӧ, бокынжык сулалӧны. сјӧн сјӧјасӧс мӧ-і шуам бокыс **пыртӧм** кывјасӧн Сепчӧм кывјасыс вермасны лоны: „бу-ракӧ, гапкӧ, ескӧ, ферт, тыдалӧ, сӧзкӧ, вӧзӧдан-да, шуам кӧт, меногӧн, ӧтӧ-кӧ, мӧд-кӧ, кӧјмӧд-кӧ і с. в.

Сӧз: Гӧжӧмыд тај бара-нын, буракӧ, помагӧс. Кӧмӧ ужа-лыс јӧзыдлӧн ӧнӧ култураыд вылӧ-нын кыпалӧс: ӧтӧ-кӧ, уна кӧмӧ гижӧд-нын лӧі; мӧд-кӧ, ӧтувја ужыд олӧмыслыс **пырвӧсӧ** везжыд тужӧд нуӧдӧ да с. в.

2. Тајӧ, пасјалӧм торја кывјас кынзі унаыс овывлӧ сорнытігӧн сорнытыс мортеӧ чукӧстлывлыны. Сјӧ чукӧст-лана кывјасыс сорныкузатор тужӧ оз-жӧ мун. Сјӧ сӧз-жӧ бокынӧг сулалӧны. Сӧз тајӧ сорныкузасас гӧрсӧнӧмӧн **петкӧдлам** чукӧстчана кывјасӧ.

„Ог ме. Т у н ӧ ј, тенӧ-окав,
Тенад нырыд вывгі куз.

дугды коравны, j ö j выжыв,
Лунщö паччөр вылад уѣ".

(Лебедев).

„Сувт, четчы, j орöм дорöм воjтыр,
Сувт, щыглы кулыс бөрдыс j öз“.

(Интернационал).

1. УЖ: Корвалöj сещöм сорникуѣаяс, көнi мед есжö
вöлны чукöстчана да бöкыс пыртöм кывјас?

§ 22. Сувталана пасјас.

(пунктуатсја).

А. Пунктуатсја прінтсінјас.

Унжыкысö сувталана пасјас сувтöдлöны роч прінтсінјас сертi. Сорникуѣа артöмыс комыслöн да рочыслöн абу ѣк öткод. Комi кывјын, шуам көѣ, со сiјö-жö содтаса (придаточные) сорникуѣаяс абуöс. Сiјö сорникуѣаясö вежöны торја куѣ сорникуѣаторјас. Сесса рочмоз јитлана кывјас (сојузы) абуöс. Содтаса сорникуѣаясыс да јитлана кывјасыс öнiја гiжöда кывјын суравлöны-нын; сiјö, ѣерт, пырöмөс роч кывјыс. Сiјö мiјан öнiја сувталана пас прінтсінјас лöсöдалiгөн уналатi позö роч вылыс бостны.

Сетöнi прінтсінјасыс уна пöлöс. Сувталана пасјас сувтöдлöны интонатсја сертi (чут, јуасана да горöдана пасјас), сувтов керöм сертi (чут, чутiк, чута чутiка, јуасана да горöдана пас), лiбö көсјöны-кö сiјö паснас сетны кущöм-кö аслыснога вежöртас (вiсталана кывјас воѣвывса кычута пас, лiбö сiјö-жö лыдöдлöм воѣын, друг мöдö вужiгөн тiре, уна чута п с помавтöм бöрын i с. в.), мукöд дырјыс—прöста традiтсја куѣ сувтöдалöны („и, ни, или“ воѣладорын, кор најö кыкыс унжыка öтi сорникуѣаын шедлывлöны). ѣерт, сещöм традiтсјаыслы некущöм вын сетны он вермы.

Унжыкысö-i комi гiжöдын тајö-жö прінтсінјас сертi пасјасö сувтöдлöны.

Б. Пасјас сувтöдлöм.

1. Ч у т (точка). Чут сувтöдчысö сек, кор гiжасыс ѣajtö гiжöдсö помасöмөн-нын, кор вiстас вежöртасыс помасöма да гiжысыс көсјö мöдö вужны.

(Быд чут бөрви вылыс бостчоны гіжны ыжыд шы-
пассан).

Сің: Вој төла. Кымөра рудінік лун. Јаг-өзын слуда-
сан жүкуза тыдалө ылөң. Төла зев і с. в.

2. Јуасан да горөдана пас. Кор сорнікуза-
нас көсөһны мыжкө јуавны лөбө гораа, паскыда виставны,
воңча јуөр віңны, сек чут местаө сүвтөдөһны јуасана лөбө
горөдана пас.

Сің: „Көһі ті, сөләмјас?

Көһі ті, кыпыдјас?

Шыасөј!

Уж ылө петавлөј!

Вісталөј, велөдөј!

Сылалөј, гіжөј!

Оләмсө лөсөдөј

Буржыкөс важыс!

Кыланһыд? Ееј!

(Ғима-Вөң).

3. У на чута пас (многогочие). Кор гіжыыс чәјтө гі-
жөд вежөрттөсө сорнікузасыс помавтөг көһны, сек гіжөд
помас пуктөһны уначута пас.

Сің: „Віңөдліс, сінјассө чөвтліс став вылас медбөрја-
ыс долыда, мічаа һумвіңіс сің... Сөгга друг сущкыөіс
уөі і... кулі“.

„ ортчөн шојыскөд, сылөн сөләмыс“ . .

(Ғ. Вөң).

Содтас: Гіжігөн мукөд дырјі лөб һөшта-на ғы-
рысжык чукөрјас вөчавлыны. Сіјө чукөрјасыс вежөр-
тасһаныс-жө жүкөһны. Быд ыл сорнікуза чукөрјас
бостчоны гіжны ыл віңсан, мед-көт-і важ вічыс абу-
на помассөма.

Сің: „Тувсов гажа шонді малалөһөн шонтө мусө. Лун-
төһыс һөбыдыка пөлтө,—лолалө чөскыд тувсов рубн. Мыј
өм му вылын, ставыс һымкөдасөһны гажа шонділы, міча
тулыслы.

Бөрдөр өіктын вөскресөһһа лунө һывјас да зонјас
гүдөкјасөһ ветлөһны өікт куза да сылөһны“ і с. в...

(Сің-Паш).

4. Чутік (запјатаја).

а. Чутік сувтѳдлѳны сек, кор ѳті мѳд бѳрсаыс сула-
лѳны кык торја сорнікуѳајас.

Сіѳ: 1. „Віт лун кысѳіс сјезд, віт лун Анна кывзіс
выл ужјас јылыс“.

2. „Педѳр Павел локтѳ грездеан, мыјкѳ зев јона
ачыс жерјалѳ“.

3. „Павел бура дыр сорнітіс јортјаскѳд, унатор јы-
лыс вісталіс налы“.

4. „Міртуј куѳа быгылтѳма, быдѳн турѳѳѳма лым-
нас, ердвывјастыд җікѳҗ тыртѳма, туј слѳјыс оз тѳдчы“.

б. Кык сорнікуѳа костын, кор ѳті сорнікуѳаыс ве-
жѳртаснас јітеѳ мѳдыскѳд да јітѳма-кѳ најѳс јітсана
кывјѳн.

Сіѳ: „Некор оз ков повны пѳс шондыс, сјјѳ сѳтѳ
мортлы вын“.

„Кѳт кушѳм ужјас вылѳ сіктын ен віѳѳдлы, быдла-
ын отсасѳны комсомолецјас“.

„Колѳ велѳдны, кыҗі радіѳыс ужалѳ, кыҗі сјјѳвѳчѳѳ“

в. Чутікѳн-жѳ јукѳѳны јорта јортѳыныс кык ѳткѳѳ
сорнікуѳаторјас абу-кѳ на костын јітлалан? кывтор
(сојуз).

Сіѳ: 1. „Латін шыпасјасѳн гіжысјас вѳліны сѳмын
рытыввыв Јевропаса учоннѳјас: Відеман, Шегрен, Каст-
рем, Каліма, Габеленц да Віхман.

2. „Вѳв-ны, мѳс-ны—нынѳм абу“.

3. Пув-лі щак лі—мыјкѳ ѳд вотан¹⁾.

2. Чутік сувтѳдчысѳѳ „алі“ да „ліѳѳ“ воҗын, кор
најѳ ѳті сорнікуѳаын да јітѳны кык ѳті нога сорнікуѳатор, лі-
ѳѳ кор ѳтлаѳѳѳны кык торја сорнікуѳајас.

Сіѳ: 1. „Курыд, алі јумов“....?

„Пі, алі ныв чужѳма?

2. Тѳла, ліѳѳ кѳҗыд дырјі колѳ јонҗыка
пастасны.

¹⁾ При сочетании слов связанных с комн союзом частицей „да“ запятая не ставится, при том сочетание с союзом „да“ в той форме, как с „ні“, „лі“ (отрицание, сомнение) не бывает. Примеры—Батѳ ышкѳма Іванкѳд, Марјакѳд-да“ или жѳ „кеҗі-да јоқын-да шеді“ не соответствуют действительности, ибо возможны лишь в индивидуальном произношении да и то в неправильной форме.

д) Урчитана кывјас воґвылын. кор најѳ мунѳны јиг-
сана кыв тујѳ да унґые-кѳ ѳтѳ сорнѳкуґаын шедлѳны.

Сіґ: „Му ужалыс кор гѳрѳ, кор кѳзѳ, кор ышкѳ.

д. Петкѳдлана кывјас бѳрын-кѳ сулалѳны мѳд нѳвса
бурґык петкѳдлана кывјас, сек најѳ чутѳкѳн-жѳ јукѳѳны.

„Јур вестас, јанејас, кѳрт лебачјас лебалѳны“.

„Мѳдысґык, ізјастѳ јостѳгѳн каґалѳсны бѳ не-
тѳмтѳ“.

„Ветла, муна, вѳрѳ мајегла“.

е) Кыв кыкпѳвсагѳрѳн, кор најѳ кыкнаныс петкѳдлѳ-
ны ассыныс вејѳртас лѳбѳ јонмѳдѳны јорта јортѳ сун-
тѳдчысѳ на костын чутѳк.

Сіґ: „Сылас, сылас да горыс бырѳ“.

Содтас: Вевсаасан кывјас костын сувтѳдѳны
ичѳт тѳрѳ (defic).

Сіґ: „Сојас-јґас да паччѳрѳ каяѳ“.

„Муниг-локтиг кежѳ быд пу пасјалис“.

ж) Сорнѳкуґа воґладорын-кѳ сулалѳны горѳдана кыв-
торјас да најѳн-кѳ гѳґыеыс кѳсјѳ мыјкѳ јылыс јонґыка
вѳстаыны, сек најѳ чутѳкѳн-жѳ јукѳѳны.

Сіґ: „Аттѳ, кушѳма морѳсѳј вѳсѳ“!

„Но, те-нѳ локтѳн нѳн“?

„Со, век шышјасѳс вѳсталѳны-а, некѳд-і-абу
вѳлѳма“!

„Ок, ескѳ гѳжѳмыс-кѳ некѳр ез коллы“...

з) Чукѳстчана кывјас сорнѳкуґа пышкын сулалѳгѳн
јґасѳны чутѳкѳн.

Сіґ: „Мыјнѳ, Лука, те сен вѳчан“?

„Јортјас, кад-нѳн, севса лѳзасны“!

„Ѳнѳ гаґажык лѳі олѳмыд, муса јортѳј?“

3. Бѳкыс пырѳм кывјас јукѳѳны сорнѳкуґа пышкын
чутѳкѳн-жѳ.

Сіґ: „Помасас-жѳ-ѳд, гашкѳ“?

„Сѳрт, пѳмасас“.

„Ѳтѳ-кѳ, унаѳн-на абуѳс, а мѳд-кѳ, талун уґа
лан лун-да, гашкѳ оз-і локны-да“.

ч) Сорнѳкуґатор тѳдмѳдчана кывјас ортґа сулалѳгѳн
јукѳѳны чутѳкѳн.

Сің: Колана, міча, озыр комі гіжодкыв ләсәдан сам-
тә оз ков воштыны.

Содтас: Куз сорныкузаторјасын төдмәстәдана
кывјас оз јуксыны чүткөн.

җ) Содтаса сорныкузјас сійә кутана сорныкузассы
јукәб чүткөн-жә¹⁾.

Сің: „Шондә ломәд, кыңи би“.

„Kodә мыј кужә, сійә-и ужалә“.

„Kod-nә менам колә горгә, кор мә ужавны-
сә муна“.

5. Кычута пас (двоеточие).

а) Кычута пас сүвтәдәны јөзлыг кывјас вескыда
бәстәтән. Гіжәб јөз вәтов воңын да вәсталана кывјас бә-
рын, сулалә-кә сійә вәталана кывјас јөз вәтов шәрас.

Сің: 1. „Олыштис да сәсәа пнәпырыс кәзәвтис, шу
ис: „вир јуыс“.

2. „Недыр мыстә зев гораа бәрдәис да шуә:
„сәтәә әд кәрканым“...

3. „Мун-жә,—шуә сылы веләдчыс:—вокыд
дінә пәтав. Мә кәтә сы коста оланінтә ид-
рышта“.

б. Кычута пас сүвтәдәләны лыдәдәгаләтән (перечис-
леніе), мед кәтә лыдәдәгаләмыс вәлі-и қон сорныкузјасән.

Сің: „Мејам вәлі вәт вок: Павел, Әләксан, Әләм,
Ваң да Ваә“

„Вәрын быдмә быдәама пу: козпу, пнү,
ловпу і с. в“.

6. Чута-чүтәка (точка с запятой).

а) Чута-чүтәка пас сүвтәдчысәә сек, кор әтлаасәны
матә кык сорныкузә да әтә сорныкузәас-кә ем-нн чүтәк.
Сек сійә сүвтәдчысәә чүтәк мәстәә.

Сің: 1. „лымјыс нәбыдәк, гәнкәд; — кокнәдәк,
тәвкәд“.

2. „Понданныд тәдны быдәама тор:

шондәыс і муыс ләма кор;

гәжәмын мыјла гымалә гым;

ар бәрын кытыс локталә лым і с. в“...

¹⁾ Система придаточных предложений в коми языке есть взаимствованная синтаксическая форма русского языка, в коми-же языке она абсолютно отсутствует, его род заменяет расширенные части речи.

7. Үйрө.

Үйрөһ көмі гижөдын колө жүкны виста да жүра берд-
 жас жорта-жортасыны, оз-кө һалһн мичаа костыс төдчы,
 мибө мөдарөккө вермасны гижөдсө гөгөрвоны:

Сиз: „Ме—комсомолец“.

Үйрөһ-жө жүкысө сепчөм вистовжасын кывжас, көһи
 воцзасө бөржасы аслыс ногөн төдмөдалө.

Сиз: „Бруткис—шыбитис“.

„Савө гөрдлө—сералө“.

„Јурөи оз вөрчы—лөһ“.

Јөзыслыс кывжас (вистөс) сорһын вайөдигөн сы воц-
 ладорын сувтөдөһн үйрө жө.

Сиз: 1. „Но“,—шүө Вагук:—„те-һө менам доан
 вокыс“?

2. Каһ лут-лет керіс бөжнас:—„Со,—шүө:
 —вок код кажитчө“.

8. Скобка.

Скобкажасөн жүкөһн сепчөм кывжас, коджас бокысан,
 сорһикучаб пыртөм, справка тујө мунөһн.

Сиз: 1. „Америкаһн ем пещересјас (дикарјас).“

2. „Мөдыжык, изјастө јөстигөн, кажалісны
 (зев важ јөз) бі петалөмтө (гашкө, сөтыс
 косһищјасыд озјылісны-да).“

В. Прімерјас. —————

1 УЖ: *Гіжө тајө гіжөдмтрө да авһыд сувтөдалө
 сувталана пасјасө.*

„А төһыс оз лөһлы пыр өтарө јонжыка өдзө зев
 јона зевтчөма запаһлөһ сурөса гез төвсорыс сетчө щөһ
 лічкө да сүјө вевөһн вевөһн кер вылө кер полтчөма
 быдөһн.“

Орөдас көһкө оз төрпит сурөсыс разөдас став керсө
 Ежва ју куцаыс. Мун да сек кутав Вој море пыдөсыс
 орөкө мыкө сек ужјастө вөчас.

Колө домавын мөд вевса снастөһн шөрвыјас кутөд-
 кө колө.

Төһа пыр калајас ју куца лебөһн төв һаныд һөжјө-
 һік толгөһн. Слудка јыв вөр нуыс шувгө да копрасө

муѳчыс єінесѳ кокулын кырулас ымзѳ буалѳ Ежва гыја-
 оне мѳдареыс лыасѳ пожжалѳ нѳулѳ таладор кыркѳщас
 сѳласѳ быгјѳн. Кодлыно копрасад сїзі ті пујас мыјланѳ
 шуванныд сецѳм ті нора код былѳ скѳралад сїзі ті гы-
 јас мыјланѳ сецѳма ызганныд гора мыј јылыс код јы-
 лыс сыланннѳ кодѳс-нѳ вѳјнанныд гапкѳ нѳ ошканннѳ
 сѳлѳмнад ті кодѳс-кѳ.

Герт кѳнкѳ најѳѳс ва вылын ужалыс вѳјтырѳс најѳ-
 лыс мыреѳмсѳ сыланннѳ кѳсјанннѳ вїставны мукѳдлы
 кывтѳмѳс асныс тај најѳ олѳны мыреѳны чѳлѳс оз тѳдны
 аснысѳ куцѳмѳс емѳс оз тај кыв најѳѳс некѳд оз адчы-
 ны ујднысѳ налыс.

Сѳмын ті вѳрпујас калајас лебїг моз да Ежвалѳн гы-
 јас адчылід вѳлїнннѳ сенї.

VI JUK O d.

§ 23. Гіжöd артмöm.

Зев важ јöзлөн ез вöв гіжöдыс. Сөкі пöрысжык морт томжыкöс велöдіс петкöдлömөн да вiставлömөн. Сөсөа, кор јöз кост оланногыс кутіс паскавны, кор јöз котырјасыс мöдісны öтлаасавны мукöд јöз котырјаскöд, сек ковмісны аслыс нога пасјас. Феодала эпохаö быд јöз котырлөн вö-ліны-нын пасјас—гіжöd.

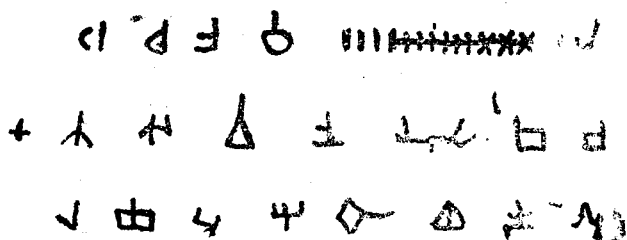
Пасјас. Медважөн да медкоккыда артмöm гіжöd—пасјас. Уна јöзлөн паса гіжöдыс öнöз-на кольма. Міжан комі јöзыдлөн пасјалöмјасыс ем на-жö. Сіктјасын зев чае-тö адчылан кылчö вомөн тас пуктöма. Сіјö тас сөртіыс тöдмалöны, мыј керкаын некöд абү, пырны оз поч. Сөсөа нывбабас јöв сысјалöм бортi јöвсö вевтавтöг колöны кöчöдны да вылітіыс тас (вужöр) пуктöны. Сіјö тасыс-пö бытö јöвсö шыкöдöмыс вiчö. Вужöр вомöныс-пö шева-јасыд оз вермыны пырны (вiчöдö I-ја сөрпас).

Сөсөа комі вöралысјаслөн чöстүјассö пасјалöма-жö аслыс пöлöс пасјасөн. Сіјö пасјасыс вужöны батсаң піжа-ныслы. Сіјö-жö пасјасөн быд котыр пасјалöасыныс пощ-лі, кер-лі да мукöд торјас. Кымынкö пас татчö індöма (вiчöдö таб. 1).

✓ и 4 7 V V L L
 A + K A X Г A
 7. I V X Ж A III

Вöралысјаслыс-жö адчылан пас-сватсы. Сені емöс зев уна пасјас. Сіјö пасјаснас пасјалöмагырысжык пра-

кѣжас. Пасјасыс быдсама ногаыс емѡ. Коди плаг, вѡв,
лебын да мукѡд нога. Татѡ боста кымынкѡ пас, пас-сват-
сыы (Г. С. Лыткін нѣга вылыс).

Сіѣ пасјалѡ асыс кѡлужѡ да мукѡдтор комі јѡз.

Мукѡд јѡзыслѡн пасјалѡмыс важысаыыс кѡлѡма-жѡ.
Українаын корасыс сажѡ-кѡ оз кѡсјыны невестасѡ сѡтны,
сылы доѡјас пуктѡны арбуз. Арбуз сертѡыс корасыс тѡдѡ,
мыј сылы „ѡтказ“.

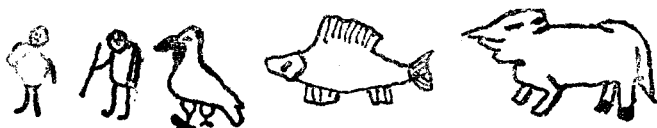
Суматра вылын олыејас јорта-јортысѡлы ыстѡгјас ыс-
тавлѡны—сов-да, перѡч-да, мукѡдтор. Сов-кѡ ыстѡма сіјѡ
бур; а перѡч-кѡ—сіјѡ нырнуѡм, лѡк.

Тащѡм паса гѣжѡдыс мукѡд јѡзыслѡн зев јѡна паска-
лѡма. Перуса јѡз вѡлѡм кѡртавлѡны палыч гѡгѡр гѡрѡдјас.
Сіјѡ гѡрѡдјасыс сертѣ тѡдмалѡны быдсама вѣсталѡмтор.
Міјан комјаслѡн „јакѡр-гѡрѡдѡн“ мукѡдлаас гѡрдѡзавлѡны-
жѡ пасјѡм могыс.

Сѡрт, сіјѡ гѡрѡдјас куѡа да быдсама пасјас куѡа гѣ-
жѡд вежѡртасѡ зев сѡкыд тѡдмавнытѡ. Кужѡны вѡлѡм
паса гѣжѡдтѡ лыѡѡныны сѡмын тунјас да доплѡјжык јѡз,
а прѡстѡј јѡзлы не лыѡѡныны. Сіјѡн-і важ паса грамотасѡ
вѡлѣ кутѡны тунјас ас кѣаныс.

Піктограф гѣжѡд. Сѡсѡа, кор јѡзыслѡн култураыс
кыпалѣжык-нын, најѡ велалѣсны адѡылѡмторѡ да тѡдма-
лѡмторѡ петкѡдлыны серпас вылын. Јѡс ізјѡн-да, шѡмѡн-
да мѡдѣсны рісујтавыны серпасјас. Тащѡм гѣжѡдыс наукаын
шусѡ піктографа гѣжѡдѡн. Піктографа гѣжѡдјас бѡд јѡзлѡн
аслыс нога. Гѣжалѣсны сѡј пѡвјас вѡлѡ, дажѡ морт ку
вѡлѡ. Австраліјаса да Амерікаса јѡзлѡн туша красѣтѡмыс
(татуіровка) сіјѡ аслыс нога гѣжѡд-жѡ. Сы сертѣ тѡдмав-
нысѡ кушѡм кѡтырыс сіјѡ мортѡыс, да кушѡм уж вѡчлыы-
лѡма.

Матросјас морбессо да килуцсё ёни-на серпасалёны. Сіјё петкёдлё мортыслыс матросын вёвлёмсё.

1 Уж: Тајё серпас ку+аыс тёдмалё, мыј сетчё гижё-ма? Серпасјасыс петкёдлёны. 1—детина, 2—пёрыс морт, мунё беддён, 3—јен—Јегипетын јенсё пасјалёны оролён, 4—нырнуём—пасјавсё чериён, 5—мыж вёчём—пасјавсё бегемотён.

Пиктографа гижёдыс ёни-на зев унаыс вочаслывлё вывескајас вылын. Мукёдлаас гижёма: „вурё да вёчё“. Сесса рёсујтёма мыј вурё: кём-лы, паскём.

2 Уж: Кёни тани пиктографа пасјасыс, кызи најё лыддысёны?

$$\triangle ABC \approx \triangle MNO.$$

Серпаса гижёдын лёб мукёд пасјаснас пасјавны ема тор кынчі вежёртаса торјас. Сесса унаёс ёти пёлбёсёс ёдјё гижёгён пиктографа гижёдыс вежсё—кокнавсё. Сіјё пајас-исё сёмын мёдасны петкёдлыны гижан вежёртасыслыс ідсё-јасё. Сесчём гижёдыс шусё ідејаа гижёд.

Сесчём гижёдыс ёнёз колёма китајечјаслён. Грамотнёј китајечјаслы колё тёдны нёл лы вёт сурс пас, а јона велёдчёма мортлы 40 сурсёз. Сіјён сіјё-і шусё „китајскёј грамотаён“. Китајечјас со кыз гижёны. „Пон да вом кё“ пасјёма, колё лыддыны „увтём“. Вом да кага-кё пасјёма, лыддысё „горзём“. Вом да лебач-кё—сылём.

3 Уж: Ідејаа пасјасыс ёнёз колёма. Со тас тёдмалё куцём пасјас куцём ідеја петкёдлёны.

а) $6:2=3$;

б) $\sqrt{16}=4$;

в) $\smile AB < DC \smile$;

г)

В.И. Ленин19 ²¹/₁ 24 г.

d) Корсё асныд кушдмкё ідејаа пас?

Шы пас жалом. Горныыс торја шыжасё кажалісны важ жегнетса јоз. Најо модісны пасжавны быд кывлы медрозда шысё. Сы ногон-жю гіжисны јеврејјас. Најо пасжалісны: а—ош јур код пасон (ош—алеф), d—пасжалісны оџос нога пасон (оџос—далет); в—тув нога пасон (тув—вав) і с.в. Шы пасжалана гіжодыс, дерт, лёбыджык, сек колё тџмавны сёмын 30 кымын пас, а оз уна сурс пас,—кітајечјас моз.

Таџкџн артміс џніја нога гіжџд. џні став културнџ јџвыс гіжџ шы пасжалџмџн. Таџџм гіжџдыс лџ меџ кокныд. џті-кџ, колџ тџдмавны сёмын кымынкџ пас: мџд кџ, шыпасјасыс лџыда, конъыда гіжеџны. Важ шы пасжала-на пасјасыс џџџо гіжігас вежеџмаџс зев јона. Но лоан нџгыс шыпасјасас век-на тџџџџ.

§ 24. Комі гіжџд.

Јевропаџ (Грџтсјаџ) медрџџџџр алфавіт ваісны фіні-кіјана. Најџ вџлі олџны тџргужџџм номыс. Мушџр саріџ дорын, Палџстїнаын. Тџргужџтїгас зев унаыс волывлісны Грџтсјаџ. Шыпасјас вајан кадџ позџ пуктыны IX лџџџ X немын.

Грџчџскџ шыпасјас верті сорџнжык лџџџдісны латїнскџ да славјанскџ шыпасјас. Вџџџџржык вџлі славјанскџ шыпас чукџр лџџџџџма важ бџлгарїјалы, а рџч славјанаџс хрістџс вераџ пыртџм мытї сїџ шыпасјасыс вужісны і рџчјаслы. Сїџ вџлі XI лџџџ XII немын.

Медрџџџа шыпасјас комі кывлы вџлі лџџџџџџма XIV немын Степан Перімскџџн (1372 вџџ). Сїџ вџлџм бура тџџџ грџчџскџ кыв да славјанскџ грамота. Грџчџскџ да славјанскџ шыпасјас вертїыс быд комі шылы сылџн вџчлџма 28 пас. Кыџнџлпас џткаса комі шыјаслы да нџл пас џтласа шыјаслы. Мукџд учџнџџјасыс (Мїхајлов М. І,

Савваитов да мукöд) шуоны: шыпасјассö-пö Степанлөн вöчлöма комі пасјас вертыс. серт, сјö шыпасјасыс абу öнја шыпасјас код, важөн вöлі пуртөн да мыжөн-да гир-лöмөн гижöны; сјöп важ шыпасјасыс пельöса-пельöсабе, абу гöгрöса öнја моз. Мичажыка-кö вичöдлам Степан шыпас вылö, почö казавны кыс сјö бостöма. Унжык пасыс греческöј да славјанскöј шыпас ногабе.

Тащöм шыпасјаснас комі кывжын гижлöмабе дыркод. Вöдöма дöсöдлöма Степанлөн-жö велöдчанін. Но мичаасö тöдмавны, дыр-ö тајö гижöдыс олöма, оз поч. Став гижöдсö важ чина јöзыд кыскалöмабе, öтлаö мöдлаö ыста-лöмабе, да вошалöма. Сјö гижöдыс шедлöма сöмын кык важ пу öбраз вылыс.

1474-öд. воын-на вöдöма комі гижöдыс. Сјö кадеа гижöдыс колöма кырым Перымса öтi јеніскоп Пилопејлөн. Сјö кырымаслöма пу вылö (пöв вылö) гижтöмөн. Уна шы-пас сјö гижöдас вушјöмабе да öтлаасöмас јорта-јортыс-кöд, но ачыс кырымыс зев мичаа тöдчö. Сјö гижсывлöма чик Степанлөн дöсöдлöм шыпасјасөн. (Вичöд Пилопејлыс кырымасöмсö, „1372 вога шыпасјас“ улыс).

А. Ф. Г. С. У. П. Р. Т. К. Л. М. Н. О. П. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

А. Б. В. Г. Д. Е. Ж. З. И. К. Л. М. Н. О. П. Р. С. Т. У. Ф. Х. Ц. Ч. Ш. Щ. Ъ. Ы. Ь. Э. Ю. Я.

А. Б. В. Г. Д. Е. Ж. З. И. К. Л. М. Н. О. П. Р. С. Т. У. Ф. Х. Ц. Ч. Ш. Щ. Ъ. Ы. Ь. Э. Ю. Я.

А. Б. В. Г. Д. Е. Ж. З. И. К. Л. М. Н. О. П. Р. С. Т. У. Ф. Х. Ц. Ч. Ш. Щ. Ъ. Ы. Ь. Э. Ю. Я.

А. Б. В. Г. Д. Е. Ж. З. И. К. Л. М. Н. О. П. Р. С. Т. У. Ф. Х. Ц. Ч. Ш. Щ. Ъ. Ы. Ь. Э. Ю. Я.

А. Б. В. Г. Д. Е. Ж. З. И. К. Л. М. Н. О. П. Р. С. Т. У. Ф. Х. Ц. Ч. Ш. Щ. Ъ. Ы. Ь. Э. Ю. Я.

Пилопејлөн кырымпас.

Сјö-жö војасас (1474 г.) Комі му чикöз пыртöмабе. Мöскуаса государство пыщкö. XVI немсаң заводитчысöд комі јöзöс рочö пöртöм. Мöскуасаң став пунктöм јöзыс.

ҫерт, роч јѳз вѳліны. Сетысан сесеа комі гѳжѳдыд пад-
мѳс, ез ковмы рочјасыдыда.

Стѳпаныд, тыдалѳ, мѳдѳр вѳлѳма. Сѳјѳ секи-нын ка-
чавлѳма, кыѳі колѳ комі јѳз пѳвсад ужавны. Мед матѳ-
жык матыстчыны јѳз дорас. сѳјѳ велѳдчѳма комі кывјѳн
сорнытны; медым јѳзеѳ мырѳдыны комі ѳксы да тунјас
кыс—велѳдѳма комі јѳз пѳгыс аслыс агентјасѳс (попјас-
ѳс) да лѳѳѳдѳма комі гѳжѳд. Бѳрѳсѳ, комі јѳз пѳкѳрѳтом
бѳрын, комі велѳдчанѳнјасыд, комі гѳжѳдыд да мѳкѳд се-
щѳмторјасыд ез ковмыны. Секи Мѳскуаса госѳдарство мѳ-
дѳс Комі мѳсѳ ас сајас војскаѳн кутны. Сѳјѳн важ комі
гѳжѳдыд бура јонасѳ ез-і вѳвјавлы паскавнысѳ, сѳѳі-і во-
ны. Бѳрја Јѳмѳнса (Пермса) јѳпѳскопјас, ҫерт, роч јѳз-
жѳ вѳліны, налы комі грамотаыд, ҫерт, оз-нын вѳлі ков,
дај најѳ оз вѳлі сѳјѳс тѳдны.

Важ комі гѳжѳд вунѳдѳмѳн комі јѳз вопѳтѳсны і ас-
сныны грамотасѳ. Ас грамотатѳг комі јѳз олѳсны пѳшѳ
ѳнѳ. Сѳмын револѳтѳсја бѳрың лѳѳѳдѳсны (Молодѳсов—
Сандрѳ-Васѳ) роч шыпасјасыс комі гѳжан пасјас, да мѳ-
дѳсны велѳдны комі грамотаѳ.

1 УЖ: *Тѳдмалѳј кыѳі вѳлѳм XIV немын гѳжѳны ҫ,
ж, ч, щ (і), ју і с. в.? ѳтлаѳдлѳ сѳјѳ гѳжан
пасјасѳ Пѳлоң кырымкѳд? Тѳдмалѳј кущѳм
шыпа јас Стѳпанлѳн бостлѳма славјанскѳј
тыпас чѳкѳрыс?*

XIX немын комѳн мѳдѳсны гѳжны рочјас да рочѳн
велѳдчѳм, ѳмѳла комі кыв тѳдыс јѳз. Најѳ гѳжлѳсны роч
шыпасјасѳн. Унжык гѳжѳдыс роч вылыс вужѳдѳмтор.
Роч шыпасјасыд комі гѳжѳдад оз тѳјны вылногавтѳг.
Медвојдѳр роч шыпас вылногалѳс комі учѳнѳј Г. С. Лыт-
кѳн. Сыѳз конјас сѳрѳ лѳѳѳдавлѳмаѳс-жѳ вѳлі роч шыпас-
јас вывснѳ комі прѳѳсѳ.

ѳнѳја шыпасјасѳ, мѳ вѳставлѳм-нын лѳѳѳдѳма Сандрѳ
Васѳлѳн (Молодѳцов) 1918 воын. Сы нога прѳѳсѳ медвој-
дѳр лѳѳѳдѳс Сыктывкарса гѳжѳд лычкаланѳн (типография)
Сѳн-жѳ вѳлі лѳѳѳма медвоѳҫа комі буквар. Сесеа ѳнѳ став
комі гѳжѳдыс летѳ 1918 воѳа пасјасѳн. Сѳјѳ шыпасјасѳ
лѳѳѳдѳгѳн Сандрѳ-Васѳ бостѳс Лыткѳн моз-жѳ прѳн-
тѳн: „быд шылы аслыс пас“. Став пасыс комын куѳм.

XIX немын-жѳ коми фольклор чукѳртигѳн да коми грамматика лѳѳѳдалигѳн гѳжавлисны учонѳѳјас. Најѳ ставыс вѳлі гѳжѳны латѳнскѳј шрифѳтѳн. На костыс почѳ инѳыны М. А. Кастренѳс, Ф. Ј. Видеманѳс да Шогренѳс. Став-ныслѳн налѳн латѳнскѳј шрифѳтѳс вылногалѳма аслыс нѳ-гѳн. Сіјѳ шыпасјаснас коми јѳз ѳѳкор ез гѳжлывлыны, оіѳ сіјѳ-і кѳлі учонѳѳјас пѳвсын. Со, кыѳі вѳлі гѳжѳ Ка-стрен¹⁾.

„Adzja, agas, ajka, akanj, arkma, asja, bija, badj, dontam, donsje-da, dzagala, dzenyd, dzyn, kodala, kara, keja, kyyta, ljapkyd, ljex'nog, monj, moras, njebzja, njebzjeda, njukljala, ortsala, pasjkyd, pasjkada, pelj, rys'kyd, posnid, zapta, zelyd, zyrta, ser, sezj, sjur, sota, s'or, s'om, s'og, s'er, cja, cjal, cjuksala, cjup, c'yqam, c'ykada, tagac, tjot, toi, tos'kan, ulyssa, udz'jes, ndz ata, usja, vatam, vagadj, velala, vez', vaz'an, vodzj, vodzjecun, vojtyr, voljes, voz', vug vyi, ydzyd, yräs, yz', gbäs, äzim, os'a, os'ada, ötik

(a, b, d, dj, g, v, e, z', z, dz', dzj, zj, ds', s', s, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, ö, p, r, sj, t, tj, y, c, c', j)

1) M. A. Castren. Elementa Grammatices syrjanae. Sonscripsit. Helsingforsiae 1844.

Кастренлѳн вѳлѳм со кыѳі коми шыјастѳ јукѳма:

Vocales: a, e, i o, u, y, ä, ö. Consonantes: b, v, m, p (labiales); d, l, t, n (linguales). Dentales vel sibilantes: z, dz, z', dz', s, ds, s', ds', e, de, c', de'.

3. УЖ: *Отладдö XIX немса шыпасјассö да XIV немса
гижанпасјас. Тöдмалö јона-ö налөн прин-
тсипјасныс рöзмитчöны?*

1925 воö комі гіжан ног јылыс кыпавлі зев ыжыд
венчöм. Унаён вöлі шудны, колö-пö гижанпасјассö лöсöд-
ны комыслы латінскöј шрифті. Тајö-пö (Молодцовскöј
пиріфт) комі јöстö рочö пöртö да зев сöкыд-пö тајөн во-
лöдчыны комі челады. Со мыј вöлі „Југыд туј“ газетны
гіжöны:

„Этот вопрос далеко не праздный. Русское письмо,
лежащее в основе алфавита Молодцова, стоит также
одиноко среди европейских (алфавитов) шрифтов, как
и немецкий. Между тем международным алфавитом
является латинский... К нему уже перешли кавказские
народы, на нем стали писать даже якуты, пишут все
европейские народы и, вероятно, недалеко то время,
когда он будет введен и в советской России.

Старое правительство правдами и неправдами
старалось навязать русский алфавит всем своим ино-
родцам. Это считалось самым верным средством для
успешного обрусения. Многим народам, как напр. Гру-
зинам, пришлось вести из за этого отчаянную борьбу...

Нельзя сказать, чтобы алфавит Молодцова был
плох..., но все дело в том, что он материал для об-
русения и потому его необходимо оставить в сторо-
не (Грен).

„В-утри же нашей республики создание единого
алфавита для угро-финских народностей коми, вотяки,
мари и т. д.—вопрос кардинальной важности (Раз-
манов).

Секі жö проф. Грен да мукöд тујдöдалісны кызі вьлно-
гавны, комі гіжöдö тујдöдны, латінскöј шріфт. Со кушöм
проектјас вöлі лöсöдлöмаöе 1925 воын. Грен вöзжыліс сө
кушöм шріфт.

а, b, v, g, d, dy, e, s, c, z, zy, ds, dsy, i, n, l, ly, m, my, n, ny,
o, ö, p, r, s, sy, t, tch, tsny, sch, p.

Тамö öтдор вöлі мöд проект: а, b, d, dj, (d'), z, z',
(z'), g, dg, k, l, m, n, ej, (l'), nj, (n'), p, o, ö, (a'), r, s, sj, (a')
t, u, tj, (t'), f, x, (роч кывјасын), c, s, i, j, y, e, te, ds.

Тажо проектас ётдор вёлі мукёдые шуаёны, колё-пё
вежны роч шыпасјас вылё. Со вёлі мыј гјжё Г. Стартсёв:

„Я хочу обратить ваше внимание на следующие
поправки к Молодцовскому шрифту:

1. Исключить буквы: ъ, ѱ, ѿ, ѿ, ѿ, ѿ,
например в словах: оіѿім, віѿ и т. д.
2. Заменить их буквой „я“.
3. Ввести букву „ь“ (мягкий знак).
4. Латинскую букву „d“ заменить буквой „д“.

I. Кодаёв вёлі со мыј гјжё:

Во всяком случае переход на латинский с суще-
ствующёго Молодцовского — громадный шаг вперед. Мо-
лодцовским шрифтом можно только задержать всякое
развитие потому что время и силы уходят на то,
чтобы русской грамотой разрушать зырянскую и на-
оборот. Этаким путем можно уничтожить всякую связь
с культурным миром и вариться в собственном соку.

Что же получится, если мы перейдем на русский
алфавит? Никакой особой материальной затраты для
этого не потребуется, без которой не обойтись при-
няв латинский алфавит. На другой же день после
принятия русского алфавита можно будет провести и
полную зырянизацию. Изучение русского языка очень
облегчиться: переход на русский язык произойдет
учащихся совершенно незаметно, потому что механизм
письма и чтения для обоих языков „будут одни и те
же, остается только перевести непонятные слова“.

Комі шріфт вежём јылые колё шуны сіѿ. Латинскёј
шыпасјасён-кё бостчыны гјжны. сіјё колё вылпёлавны
комі ногён, сытёг сіјё оз туј. Сіѿ-жё оз туј і роч алфавіт.
Сіјё важён-нын тёдмалёсны (Степан Перёмскіјсён), ёні сы
јылые оз-нын поз сорнытны. Сёрт, бур вёлі бостны ла-
тинскёј шріфт. Но сразу-кё бостан, сек став комі јёзые
колё грамотатёг. Сіјё первојтё оз мёд кужны лыѿѿыены
ны гјжны. Сесёа ёнја шыпасјаснаѿ лёѿма унакоѿ-нын
комі гјжёѿ. Вылпёв сіјё лёѿны зев дона сувтас. Выл
шріфт (тёпографскёј пасјас) лёѿѿны зев сёкыѿ дај дона-
жё. Ёнја (шріфт Молодцова) гјжанпасјасые медбура сётё
комілые сорны шуёан ногёѿ. Сы тујёѿ сіјё зев бур.

Латінскöй вылö комі гіжöд (шріфт) вежны ковмас нбж-
 јöһікöн, шуам кöч кызі ассыныс шріфтысö вежісны аб-
 хазјас, естоңечјас, немечјас да мукöд јöз. Воэö вылö
 бурногöн мөвпыштны-кö, дерт, оз поэ воэö-һін колтчыны
 таяö шріфтöн. Томјöзöс колö велöдны воэö кежлö, воэвы-
 лыс. Медым томјöз ез важног колны бöрö да бöрын кыс-
 сыны, а воэын, выль ногöн. Гіжöд јылыс тölкүјтігöн, дерт,
 мі воам латінскöј шріфтö. Недыр мысті зік ковмас сіјö
 бостны-і Комі областын. ¹⁾

4. УЖ: Мөвпышталö асныд—поэö оз гіжны зік роч шы-
 пасјасöн коміöн, лібö зік латінскöјöн? Тöд-
 малö мыјла лöсыд öнiја комі шріфтыс? Јона-ö
 сіјö важс гіжанпасјас сертіыс рöһнітчö?
- 5 УЖ: Тöдмасö, кызі нiга печатајтöны тiпографiја-
 јасын? Тöдмалö уна-ö колö шріфт, медым
 лезны öтi кнiга? Кымын нöлöс шріфтыс ов-
 лö? Сесса сіјö тöдмалöм бöрын вiсталö мыј
 колö вöчны латінскöј серті комі шріфт лöвö-
 дігöн.

¹⁾ В дополнение к этому материалы имеются в „Материалах коми лингвисти-
 ческой конференции Главнауки“ изд. Коми Издательства.

VII JUKOd.

§ 23. Гіжөдлөн коланлуныс

Став јөзыс олигас өктө быдсама пөлөс олана опыт. Сіјө өкмө јөз костас луныс-лунө, вбөс-воҕ. Јөз пөвсеса өкмөм опытыс важ пөрыс јөзсаң вужө том јөзлы. Најө бара асныс өктөны да челафнысды колөны.

Олана опыт вермас вужны өтi нема јөзсаң мөд нема јөзлы: өтiног—кывјөн вiеталөмөн да опытсө кутап морт-саң вескыда, мөдног—гiжөд пыр. Кывја вiеталөмыд абу јон, сіјө вермас вунны, мортыс вермас кувны да ас сө-рас став опытсө нуны; а гiжөда опытыс јон, вермас овны јөз костын уна во. Њига вылыс вермасны велөдчыны зев уна морт. Сіјөн гiжөдыс, ъигаыс зев-њын важсаң вөлі зев јона коланторјөн.

Өнiја олигөн, мијан дырјi, гiжөдлөн коланлуныс нөни-та-на кыптiс. Њөнын зөњвiза дырјiыс на шуліс: течны сөтсiализм нога олөм грамота төдтөм јөзыскөд оз пөз. Мијан мөг—велөдны став ужалыс јөзсө. Коммунист пар-тија да Сөветскөј правiтельство өнi чорыда бөсөiсны ну-дны оломө ввөөбшiцөј начальнөј обучөњнө (всөобуч). Ва-жөн озыр јөзлөн вөлі полiтика не велөдны ужалыс јөзсө, медем ескө кокнiджыка вермiсны нартiтны најөс. Важ правiтельство ез сетлы ужалыс јөзлы весiг грамота, лы-дысны кужанлун.

Мијан комi ужалыс јөзыд өнi абу-на зев велөдчөмөдө, култура бөксөң јона ылд колөмөдө мукөд јөзыс (шуам, рочасыс).

Комi култура кыпөнды медөдјө вермам төдса, комi гiжөд пыр. Од уна со комi ужалыс фадө да комi аң оз төдны нiөтi рөч кыв. Најө медөдјө велаласны грамотаө ас кывјөн велөдiгөн. Комi алфавiт латiнiзiрујтөм бөрын комi култура матыетчас мукөд сорнiа јөз култура бөрдө, накөд өтшөщ кутас воҕө быдмыны.

Комі ыҕа жылыс — Револутсіја бөрүн вöлөтө мө-
дө паскавны Комі ыҕаыд. Оҥи вел-һин јона разөддөны
ужалыс крестаналы колана ыҕајас: вичму ужалөм жылыс,
политическөј, учебнөј, художествоа гижөд, да с.в. Тајо ыҕа
чукөрыс јона вежөны лыддылыс јурвежөртассө, част-
нособственническөј психологјасө бертөдө коллективнөјлан
(перевоспитывајтө).

Кыҕи колө лыддыны комі ыҕа да мүкөд пөлөс кыв-
јөн гижөм ыҕа, ме сы жылыс өһи-и вистышта.

§ 24. Јурвежөрөн ужалөм жылыс.

Быд уж, кыҕи и јурвежөра уж, колө лөөддөны сиз, ме-
дым медаща вын пуктөмөн вөли сыыс медажыд бурлун.

Ужаланин. 1. Медбур ужаланинөн колө лыддыны
сөстөм сынөда југыд вежөс. Ужавны јона торкө зык. Сижө
өз сөг јона ужө пырны, а лок сынөдаһын јурыд зөв өдјө
виемө: Ужалигөн колө пуксыны өһиң дорө матөжык, ме-
дым југыдыс үеис шугавывсаң. Рытын, биөн ужалигөн,
битө пуктыны колө шугавылад-жө да лөөддөны сиз, медым
југыдыс өз варт синамад, а үеис пызан вылө (гижөд, ыҕа
вылад). Сигтө колө вичны би југыдыс. Сижө өдјө муҕтө
сигтө да адчөмөсө торкө. Вывти шонид вежөсын он-жө
вермы куҕа ужавны. Зөв өдјө муҕан. Ужалан вежөсын
колө лоны шонид градус 16-17. Гөжөмын медлөөсид ужав-
ны ыҕла вылын.

2. Колө велөддөчыны ужаланторјастө век өтө һогөн да
өтө инө пуктавыны. Пызан вылыс колө идравны став ков-
төмторјассө, кутны сөмын колана ыҕајас да индөдјас,
көдө вермасны ковмыны ужалигөн. Шуга ки сајад колө
пуктавыны ыҕајас, а вескыд ки сајад кабала (бумага) да
гжан көлүј. Лыддан ыҕатө пуктөны вескыда сина улө,
буржык вөли ескө һеуна-кө лептыштөма вөли вылыс дорөсө.

Отмоза-кө век кујлөны ужалан көлүјјасыд (вещи),
сөк вичөдтөг велалан пуктыны и боетны быд пом.

Лыддысигөн колө тушатө кутны вескыда: кыкһан
һырҕаыд колө лоны пызан вылын; јуртө вескыда-жө кут-
ны, өз поз һекодәрө пөлөстны.

1. Некор оз поъ нукултчыны,—колѵ кутны тушатѵ
веккыда, медым морѵсыд ез лычкы ынѵмтѵ; музан-кѵ пу-
кыны, поѵ лыѵѵыны сувтсѵн, но оз поъ лыѵѵыны водсѵн.

3. Час кык лыд-ысөм бөрын колдө вөчны минут 10-15
ажыло кест. Час 4-5 бөрын шөйтчө күэжыка ($\frac{1}{2}$ ч.). Же-
мыдзык коста цөкыда шөйтчөм буржык дыржык мыеті
ада күэжыка шөйтчөмө. Но сесса бара-жө вьэвті частө
шөйтчөм мөдарө лок. Вылыс бөстчөгөн мјан век лөб вөш-
тыны кымынкө мінүт важ мөвцјассө чүкөртөм ыло.

5. Гојом бѳрын оз поѳ лѳдѳыны, секи мѳјан орга-
нѳзмыд гојан торсѳ пуѳ. ѳѳѳ бѳрын шѳјтчыштѳ часжын-
мында, воѳладорас колѳ-жѳ ѳновтчывны лѳдѳыѳмыѳ.
*Гојны колѳ век ѳтѳ кадѳ, гојгѳн ѳн термасѳ; бура, мѳчаа
ѳамлалѳ гојантортѳ.

6 Учѹм вѹладорын шѹтчѹ минут кык. Со кыд журѹя водны оз поѹ, мѹдан-кѹ сѹзѹ вѹчны, унмыд оз мѹд локны.

§ 27. Ціа куѣ ужалом.

Нига куза ужалом абу откод. Рѣнитчѣ сїѣн: ѿикѣ, нигаыс абу откод; а мѣд-кѣ, мѣ ог ѿитор век корѣ нига-
ыс. Сы тїѣд і рѣнитчѣ нига куза ужалом.

а) Гіжод гогорвоём. Лыдыыгён колд тѳдны куімтор: 1) гогорвоны ыгасѳ, 2) гогорвоны гіжѳмѳѳ, 3) гіжѳматорѳѳ кушѳмкѳ уѳѳ пѳртны.

Мед нѣгасѣ гѣгѣрвоны колѣ тѣдны став гѣжѣм кывсѣ нѣга вывесе. Сы вылѣ емѣе словарјас, коміѣн емѣе се кушѣм словарјас: 1) „Комі-роча словарь“ Н.А. Шаховлѣн, 2) „Комі-роча удмурта словарь“ Г.С. Лыткѣн, 3) Роча-комиа словарь Г.С. Лыткѣнлѣн-жѣ, 4) Учреждѣннѣса кывјас-

лән словарь (роча-комија да комиа-роча)—Поповлән да Ко-
леговлән. (Тажӧ словарыс „Учреждённӧжасын комиӧн уж
ныодан тӱжӧд“—ӧрга помын).

Медым гогорвоны гижомсѣ колѣ тѣдны комі кыв ло-
омсѣ да кывяс сорнѣкучаѣ ѡтлаасѣм да кывяслыг возча-
асѣмсѣ (словосочетания). Комі мортлы сіѣ тѣдмав-
нытѣ абу дыр.

Кожмөдторсө төдмалигөн колө ыга дөсөдөм нөгсө төд-
ны. Мөдарө-кө шуны, төдны ыгаыслыг плансө.

6. План. Сijö лөөдчысөө со кыз: быд лыддѣмтор-
лы нѣм сетчѣ. Быд гырысжык вежѣртасорлы (вопросу)
jur пуктысѣ, тема. Сijö „тема“ чукѣрыс i лѣѣ планѣн.
Нѣгалѣн планыс ем,—сijö jurиндалыс (оглавление).
Лыддѣгѣн быд тема колѣ тѣдмавын ѳтѣ-ѳтѣн (воцѣаныс
бѣрѣчыс), сесса вѣлысѣтѣ мѣд темаѣ вужны.

В. Конспект. Лёсы ескё лоо, мёданнь кё быд
тема куза вёчавны асныд чоһчэк гижёдор. План куза
позё вёставны сёмын недыр мыст, а кузжыка-кё олан,
верман вунёдны. Сижон конспектыс-и бур, сижё сетё оджо
выпёлавны (восстановитны) став важ лыд-домсё.

Конспектн шуны оз поз быдсама нга куза гижом
гижод. Конспектас ыктысё сёмын медколланторјыс да то-
пыд гижом гижодывса план куза панан вежортасјасё.

Конспект дөсөдөм бур сјөн: лыддысыллыг јурве-
жөртассө дістөпл наалө, мырдөн щөктө мөвныштны чо-
рыджыка, өктө сөмын зев јона коланторсө.

г. Тсйтата да гижѡдтор. Мукѡд дырји бур нига-
жасы зев бур гижыштавны зонѡн торжассѡ; боставны бур-
жык, лѡсыджыка гижѡмайн,—сїѡ шуѡ гижѡдторїѡн да тсї-
татаѡн. Тсйтатасѡ да гижѡдторјатсѡ вѡчїѡн колѡ тѡдны ѡтї-
тор: век боставны сїѡ зоннас, быд сорн куза. Почѡ кы-
мынкѡ кыв колны, кодї абу зев коланатор, но оз поч-
вежны вежѡртассѡ. Кор мѡдан іѡчны доклад, сїѡ тсїтата-
ыс ковмывлѡ. Сїѡ озырмѡдѡ мїжанлыг вїсталѡм вежѡрны-
мѡс да кывнымѡс. Мукѡд дырји оз зон гижѡдтор, лѡѡ зон
вежѡртаса тсїтата бостны, а сѡмын ѡтї јукѡд. Сїѡ јукѡдыс
нырѡ аслас, доклад вѡчыг кыв костѡ. Быд тсїтата гижѡд
кавычкаѡн бостѡны.

Коміон-кө доклад вӧчны бостчан да кутан роч кывја
тсйтата жүкӧдјас сујавны, зем мистӧм артмас. Сіјӧн мјан

жүкөджасоо зев оз поң сујавны. Колд вөчны докладсоо либб
 4к комидн, либб 4к рочдн. Коми докладд поңо сујны чоң
 теитата либб гижөдтор, но на косто сујны асоыд кывтө
 оз-нын поң. Сесса зев лок, кор теитатајасоо мөдасны в'о-
 гавлыны рочдн, а кыв јывјасыс ставыс коми. Сөшдөм „кыдја
 роч“ кывыс колд быдөнлы в'дчыны. Сіјө зев мөтөм.
 Гижөдтор да конспект вөчгөн поңо боставны „лыдлес“-о
 (сцифровой материал). Роч гижөдыс-көбосталан, колд гра-
 фа ымјасоо комиө вежны, сек лөбөджык лөб.

1. Уж. *Бост тајө гижөдсө да кутчыс план лөбөдны.*
План кузаныс лөбөд конспект.

Кыңи бурмөдны татчөс вөвјасөс.

Колан воө видлалысны Коми областыс крестаналыс
 отав вөвјасөс. Тајө видлалдыс петкөдліс: унжык вөвјасыс
 зев ічөт тушааөс—со комын квайт сантиметр гөгөр сөмын.
 Сөрт, тащөм посні тушаа вөвјасыдлөн і выныс абу ыжыд.

Бостам-кө Вјаткаса губернаыс вөвјасөс, сені јона-нын
 ыжыдөс татчөс вөвјас сөртыд. Тырысөс-жө вөвјас і Се-
 веро-двинскөј губернаын. Сені унжык вөвјасысдөн туша-
 ыс 142 сантиметр гөгөр. Емөс ескө некымын местаын і
 Коми областын тырысжык вөвјасыд, шуам, Ізва-Печера
 ујездын, Удораын, Јемва куза. Керчөмја вөлөст улын.
 Сөмын унжыклаас-на мјан вөвјасным поснідөс. Мыјла-нө
 мјан тані поснідөс вөвјасным? Вывті-на мі лока вөвјас-
 нымкөд вөд'тчам, омөла дөчөритам. Вөдөдчөм јөз—агро-
 номјас, зоотехникјас шуөны:

Бур рөда вөвјасыс-пө сөмын поңо в'дчыны бур чан-
 јасөс.

Лока, кыч сурө вердөмөн, лок'нын (көчыдипын, пе-
 мыд'нын, шыгөмінын) в'чөмөн бур скөт оз вермы лоны.
 Секі-і бур скөтыс локмө.

Тані мі сөрнөтыштам, јона-ө мі төждысам бур вөв рөд
 вөсна. Кыңи мјан мунө вөвјаслөн паскалдыс (размно-
 жөнөдыс).

Тулысын көбылајас петөны лүд вылө (вөла вылө).
 Сөтчө жө лөчөны і арөса, аржынја ужјасөс. Сесса тащөм,
 бура быдытөм ужјасыс і тырөддалөны көбыла вөвјасөс.
 Вөла вылын олгөн ужјас дүгдывтөт вөтлысөны көбыла-

яс бѣрсаѣ. Веѣг оз і слѣжмывлыны бура јіреынысѣ. Таѣ
олігѣн, вѣла вылын быдмѣм да јонмѣм пыѣѣі ужјасыдлѣн
куш лыс да куыс колѣ. Таѣм ужыс бур чаѣјасѣс, ѣерт,
оз поѣ видчыены.

Том, укшалчѣм ужѣн кѣбылајасѣс тырѣѣдѣм вѣсна вѣв
рѣдыс мѣјан лѣкмѣ. Сы вѣсна і посѣдѣс, вынтѣмѣс мѣјан
вѣвјасыд

Областувса візму управлєньнѣ 1923-ѣд воѣ нін лѣѣдіє бур рѣда ужјасѣ да тулєс кѣжлѣ ужјасѣ сѣтѣ крѣстѣна-
лыє вѣв рѣдсѣ бурмѣдѣм вылѣ. Первој ужјасѣ вѣјлієны
Вјаткаса госудѣрствєннѣј плѣмєчнѣј конушѣныє. Сы бѣ-
рын вѣјѣдієны Лѣнїградса конушѣныє фїнлѣндїјаса рѣ-
дыє ужјасѣ. Таво-нїн лѣѣдієны Орлов рѣда ужјасѣ. Онї
областувса візму управлєньнѣ медѣсѣ тѣждыѣ тѣтѣс кѣ-
былѣјасѣ тырѣдны фїнлѣндїјаса да орловса рѣда ужјасѣ
сѣн. Нѣјѣ вывті бурѣс, рѣдсѣ јона сѣтѣны. Фїнлѣндїја рѣ-
да вѣв зєв вына—дѣј гѣнїтныєс (кѣтѣртныєс) бура кѣд-жѣ
вермѣ. Ѳдѣј мунѣмнѣс, чѣжлуннѣс медѣбура лѣѣ Орловса
рѣда вѣв.

Өнi Һеважөн Сыктывкарын вöчлисн конкурс—кушöм вöвяс медöдjö вермöны гöнитны (панясöм вöчлисн). Медöдjö гöнитис Орловса рöда Меркурij Һыма уж. Сijö öвi минута 53½ секундөн мунис 1000 метр. Öдjö-жö гöнитисн i финляндijаса рöда ужяс.

Тайо конкурс вылас щощ вайлісны бур ужпомые лоб-
ма кык арбса чаңясбс. Өти чаң вөлі Трефовлөн, сійо му-
ніс 2 минутон да 3 секундөн 1000 метр. Мөд чаң вөлі
Колпашищиковлөн—1000 метр муніс 2 минутон да 9 секун-
дабн. Сы өдјо жө мунісны (гөнїтісны) бур ужые мукөд.
Тайо чаңясас, тыдалө, зев бур вөвјас лобны. Өні-нын, сө
найө таттөс рөда вөвјас серті өіјө ветлөны дај тушаме
ыжыджык. Ар нөлын найө лобны-нын зев ыжыдбө да
јонбө.

Крестяна кутисны-нын тырөдавны ассыныс кобыла-
жасө бур рөда ужасөн, гөгөрвоисны : оз-пө-тај ков важ
моз вөв рөдгө паскөдны. Колө-пө өдјөжык да чорыджыка
боотсывны бур вөв рөд паскөдны.

Областувса візму управлєньдлөн Улысса Човјын өш
ем бур рөдә 13 уж да нөшта вөлдөтјасын 9 уж. Став уж-
јассө лөсөддөмәг тулыс кезлө нуны вөлдөтјасө. Візму

управленњоѡ тајѡ ужјасѡ кѡсјѡ сѡтны вѡлѡстјасѡс ко-
оперативјаслы, меѡ најѡ лѡѡѡдаласны случнѡј пунктјас.

Уналаын-нын случнѡј пунктјасѡ матигѡгѡрса крестана
јона кутисны вѡјлыны асѡыныс кѡбылајаснысѡ. Сѡмын оз-
па быѡлаын ѡткоѡа ужавны случнѡј пунктјасыѡ. Мукѡѡ
случнѡј пунктас ѡтѡ ужыс ѡтѡ тулысѡн тырѡѡѡѡма 40 кы-
мын кѡбылаѡс, а мукѡѡ случнѡј пунктас—сѡмын 4-5 кѡ-
былаѡс.

Вѡлѡстјасын ужјасѡс вѡѡѡны кујѡм тѡлыс да жын:
март тѡлыс жынсѡ. апрѡл, мај да јуѡ тѡлысјас. Сы бѡрын
најѡс бѡр вѡјѡны Чѡвјѡ. Вѡт во-нын областувса вѡѡму уп-
равленњѡ тулысјасын сѡтлывлѡ ужјасѡс ѡктјасѡ. Меѡ-
ѡура случнѡј пунктјасыс ужѡлисны Лојмаын, Прѡнѡдорын
да Кѡѡвылын.

Со-тај куѡѡм пунктјасѡ кымын кѡбылајас вѡјлѡмаѡс
тырѡѡѡнысѡ. 1923-ѡѡ воын вѡлі 5 пункт, 9 уж тырѡѡѡс
84 кѡбылаѡс, 1924 ѡѡ воѡ—8 пункт, 13 ужѡн тырѡѡѡсны
290 кѡбылаѡс, 1925-ѡѡ воѡ—13 пункт, 14 ужѡн тырѡѡѡ-
маѡс 366 кѡбылаѡс, 1926-ѡѡ воѡ—14 пункт, 15 ужѡн тыр-
ѡѡѡсны 225 кѡбылаѡс, 1927-ѡѡ воѡ вѡлі-нын 23 пункт, 24
ужѡн тырѡѡѡсны 352 вѡв.

Тавѡ бур рѡѡа ужјасѡс уѡжыклаѡ-нын кутисны корны.

Кѡлѡ јѡнжыка кутѡѡсѡлыны вѡвјасѡс бурмѡѡны Вѡлыѡ-
ѡѡ тѡнѡ зѡв кѡлантор. Омѡлык вѡлыѡѡлы ѡтѡ кѡр пуктан да
ѡјѡс ѡѡѡа кыскѡ, а бур вѡлыѡ ѡ кык кѡр кѡкѡѡа нѡѡ.

(В. Ісаков).

ѡ. Тѡѡс. Меѡѡура поѡѡ тѡѡмавын лыѡѡѡм, гѡжѡѡ гѡ-
гѡрѡѡѡм јылыс тѡѡс лѡѡѡѡгѡн. Тѡѡсѡн шуѡны лыѡѡѡм
тор куѡа зѡв јѡна жеѡѡѡѡѡм, лаѡѡѡѡѡѡѡѡ гѡжѡм. Тѡѡс
ѡбу кѡнѡѡѡѡт кѡѡ. Сјѡ нѡшта-на жеѡѡѡѡѡма-да топѡѡѡма
јѡнжыка. Петкѡѡѡѡ сѡмын гѡжѡѡѡылыс вужѡѡ.

Тѡѡсјас лѡѡѡѡѡѡны быѡ нѡга сѡртѡ ѡз кѡв. Тѡѡсѡысѡ
кѡлѡ куѡ гѡжѡѡ, кѡнѡ уѡна куѡ сѡжѡѡѡѡѡјас да вѡѡѡа вѡѡ-
таѡѡјас.

2 УЖ: Бѡстчылѡ куѡѡѡѡѡ гѡжѡѡ сѡртѡ лѡѡѡѡѡѡны
план, кѡнѡѡѡѡѡ да тѡѡс.

VIII JYK Öd.

§ 28. Гіжөд формајас.

Нига куҗа ужалом прөста вошө ог-кө мөдө ми сижө быдлунја јөз кост оланногоса уждө пөртны. Уждө пөртны почас сөмын сек, кор ми велалам коланлун серти миҗаа сорнитны да бура гижны. Гіжөдыс да сорныс колө лоны гөгөрвоана сижө јөзыслы, колды ми сижө сорнысө лыбө гижөдсө лөсөдам.

Практика вылын мијан ковмас лезны став ассыным төдөмнымөс да кужөмнымөс. Зев унаыс ковмылас лөсөдавы план, конспект, вәјөдавны јөз гижөмыс да виставлөмыс тситатајас, јөз гижөм куҗа да јөз виставлөм куҗа теҗис лөсөдлыны і с. в.

Өнi төдмалам кушөм гижөдјас овлывлөны да кормывлөны. Гіжөд формаыс ем зев уна пөлөс, но ставсө почө јукны кујим ғырыс чукөрө: а) фелөа, б) наука да вылтөдмөстчөдана да в) публітсөҗикаа гжөд. Быд гижөд паныс тужө мунө: план, конспект, теҗисјас. Өнi вичөдлам торјөн быд пөлөс гижөд.

§ 27. Публітсөҗикаа гижөд.

Јөз кос оланногосө да нигавывса гижөдјас төдмалөм, фөрт, ас ordad оз ков вичны. Сес некушөм бур абу. Быд вылтөдмалөмјас да выльвөчөмјас колө јөзлы виставны. Сижө висталөмыс мунө гаҗетјас да журналјас пыр.

Гаҗетө гжөд гижөс аслыс ногөн, дај гижөдыс гижантор сертыс јуксө уна чукөрө. Медвојдөр ми төдмалам, кыҗи колө гижны гаҗетө. Гаҗетса гижөд, кыҗ шуасны, публітсөҗика. колө гижны:

а) мед вөлі жеңыдинҗи, — колө гижөдас сујны јурвөжөрсө (мысли) сөмын, а оз куҗ сорныкуҗајасөн (васөдөн) гижны;

б) Өтi пöлöс кывјас гiжны оз туј,—сiјö зев јона муч-тöдö лыддыјассö, сещöмторјыс оз кыпыда (иңтересөн) лыддыссы;

в) мед вöли гöгöрвоана тенад гiжöды, — вывтi тöдтöм кывјасөн оз ков гiжны.

Медым та ногөн лöб гiжöма, колö медыр мыгi гiжöд-тö вылиблавны, вичöдавлыны вылыс да лöсöдыштавны кыт сурö, а лöсöданiнын дерт, сурас. Термастöг, бура ку-ча пукалöмөн сöмын верман мичаа гöгöрвоанаөн гiжны.

Сесса мöд бок публитсiетикалөн сещöм, — медым гiжöдыд оз сормы. Колö век гiжны вылтор жылыс да был ногөн. Гiжны колö сещöмтор, мыј öнiја кадас јöзсö иңтере-суйтö. Кывлöм серт, јöз вiсталöм сертi гiжны газетö оз туј, вермас зев локтор лоны. Колö гiжны сöмын сы жылыс, мыј те ачын ас сiннад адчылын, медым вöли пановт-ны вермытöм факт да цыфра.

Публитсiетикасö тащöм чукöрјасö јукöны:

а) воцладорса гiжöд (передовица), б) уж жылыс гiжöд, в) хроника, г) корреспондентсiја, д) художествоа репортаж.

а) Воцладорса гiжöд. Быд газет № заводитчö воцладорса гiжöдөн (передовицей). Сiјö нуöдö газетислыс нырсö. Воцладорса гiжöд индö туј, петкöдлö, вiставлö јöз кост оланног лöсöдöм жылыс.

Воцладорса гiжöдлы темасö бöрјöны паскыджыкöс; сiјö вiставлö сöмын принтсiпјассö. Гiжан нгыс сылөн збы-лыса, чорыд, сöмын мукöд дырјi вөжсывлö агитатсiја ног-саң. Кывјыс — тöдса да вескыд. Револуцiоннöј празник-јас лунö jubилејјас дырјi кывјыс да вiсталан етилыс зев выдö кыпавлö.

Бостчöны воцладорса гiжöд гiжны сесаң, мыјөн олö талунја луныс. Со вöли кыч бостчöма „Комi öкт“ газе-тын, мај 5-öд лунö гiжны:

„Талун тырö öзiм во Комi автономiјалы“... да с. в.

Воцö гiжöдыс логикаөн гiжöма. Помассö частö сiјö-жö кывјасөн, мыјсаң-i заводитчöны, а мукöд дырјi помалöны чукöстчöмөн. Со кыч сiјö газетас-жö воцладорса гiжöдсö помалöмабö:

„Вајо-жѳ сѳлѳмсаѳ ѳтвылыс кутчѳсамѳј ассыным кул-
туранымѳс кыпѳдны. Огѳ вунѳѳѳј: „культуратѳг оз артмы
сѳсѳиализм“.

1 УЖ: Видлав унжык газет №-ыс возладор гижѳдјас-
сѳ. Тѳдмав,—мы, ѳн рѳзнитчѳ мукѳд гижѳдјас
сертыыс?

б) Шел љылые гижод. Шел љылые гижод вистало оз кушомко оти фактљылые, а зон общественнољуасантор љылые. Сљљ толкуљто кушомко талунља лунља љуасом куља, вистало мыљла сљљ колљ. Фактљасые вермасны сомын отсавны љуасантор вылас виставнысљ. Виставлитасыстыссывлљны кушомко автортет вылљ. љуасанторљысљуклысљ торљасљ, бостысљ „лыдалыс“ да мукљд полљс велљљр бертанатор. Гижљдыс кыскљ лыљдысљ щљщ мљвпавны, думљтны.

2 УЖ: Бостö 1929 вога 18-öд № „Комі вікт“ да
 віжöдлö гижöд „Комі гижöдлөн коланлуныс“.
 Тöдмалö сетыс куцöм кывжөн гижöны, ел
 абу сені бостчöм да помалöм

в) Хро́ніка. Хро́нікаон шуго гачетывиса гіжод, кодї вістало кōнкō, кущомкō ыжыд лоомтор (событие) жылые. Сїз: „Лыдысан керка востом жылые“, „ыжыд пѡжар жылые“. Сїжѡ прѡста ѡты лоом фактнас сетѡ лыдысылы мѡвпыштны вісталом факт жывыс. Овлѡвек жѡны-сїнзї.

Со куцѡмѡг овлѡны:

„Шетіс 34 грамотнѣј морт“.

Летка вёлётсын, Сыктыв районын, таво төвнае велёдчисны грамота төдтөм 59 морт. На пые 48 нывбаба, 11-ыс мужик улов. Школа помалисны 34 морт (32 нывбаба). Најо велёдчисны школао зев бура.

Л. О. П.

„А с к о с т в о т“.

Шожымын, Ајкіна сельсоветулын, крестана шуіс-
ны ужавны (лун мельніча дорын-да) лун туј дорын.
Мельніча дорō шуісны кер вајны 6ні-жō. Тујјас вōч-
ны кутасны страдаō петтōз.

КЫВЗЫГ.

г) Корреспондентсїялõн уж—вермасны кушõмкõ
 лока ужалõмкõд да локторкõд. Гїжыелы колõ мїчаа аслыс
 тõдмавны вõчõмсõ, мы јылыс кõсјõ гїжны. Мїчаа тõдтõм
 јылыс оз поґ гїжны, сїјõ ускõдõ газетлыс да гїжыелыс
 авторїтетсõ да јõз кост оланногсõ торкõ. Гїжõд пома-
 век гїжыс вїсталõ мыј колõ вõчны. Корреспондентсїја ін-
 далõ туж каґалõм локтор вылногавны, бурмõдны. Жур-
 ныдыс (заголовок) бõрјыссõ суга шуана кывјасыс.

Со бостам кõт тацõм корреспондентсїја:

„Палалан он, Наклупїн?“

Кõрткерõсын, Кулõмдїн р., избач Наклупїн јуõм
 вõсна зев омõла ужалõ. Јуõмыс мортгõ ґїк воштыны
 кутїс. Наклупїн оз-ї палавлы, јорт-кõ сурõ, ку-
 ґала јуас. Сесса вој-војõн картїасõ. Јõз зев дõзмõ-
 маõс јуыс избач вылõ. Колõ палõдны.

Кõрткерõсса.

д) Художествоа репортажõн шусõ сещõм газет гїжõд.
 кытõн гїжыыс петкõдлõ кушõмкõ вõвлõмтор. Бостчõны
 гїжны век инсаґ да кадеаґ. Шõрас сорґї (диалог). Гїжõ-
 ма художественнõј ногõн. Со кõт таґ:

„Возвы в тõдõ“.

Рытја шондї Ракїн јортлы чужõмас кучкõ. Мõ-
 дыс сїнсõ чукрõдлõмõн сõлõмсаґыс гїжõ.

— Мунан-он-нõ комсомол собраґнõ вылад? Пып
 јасны-õд сесса шленјасыд.

— Енлы. Енлы. Протоколыс ез-на ешты-да.

— Кушõм протокол?

— Тõдан-õд. Талунја собраґнõсыд. Тõдõмыс-жõ
 ґекõд оз шыаслы-а. Возвылыс колõ ґарјыштны.
 меґ пышјынысõ оз уґїтны“.

§ 30. Вылтõдмõстчõдана да наукаа гїжõд

Наукаа да вылтõдмалана уж овлõ зев уна нога. Му-
 кõд ужыс õтлаõдлõ воґґа ужалõмјассõ; сещõм уж сертїа
 гїжõдыс шусõ рефератõн да ретсенґїјаõн.

а) Ретсенґїја тõдмõдõ лыдыссõс тõдтõм ґїгаја-
 сõн да выл тõдмалана ужјасõн.

е) Ас јурѣ гѣжѣд, љѣбѣ гѣжѣелѣн вѣлтѣдмалана гѣжѣд петѣ доклад маѣераѣн. Гѣжан вежѣртасѣе овлѣ кѣк нога. Индуктѣвнѣѣ, кор торја фактѣјассѣн сетѣѣ вывод; да дѣдуктѣвнѣѣ, кор быдѣнлы тѣдса вывод матѣетѣѣ торја јавлѣнѣѣланѣ.

1 Уж: Лыдды Менилыы „Государство и революция“ да тӧдмӧв куцӧм гижан ногӧн гижӧма: индуктивнӧйӧн али дедуктивнӧйӧн?

§ 31. делöа гижöd.

Со кымынкö учреждённöяслөн ним:

1. Областувса Робочöй, Крестана да Гёрдармijаса бöрjöm jöz Сöветлөн Исполнйтельнöй Комитет (Обисполком).
2. Админйстративнöй jукöд (отдел) (Адмjукöд).
3. Областувса овмöс нуöдан jукöд.
4. Уж jукöд.
5. Вйзму управленьö.
6. Зонвйзалун кутан jукöд.
7. Воjтырöс велöдан jукöд.
8. Вермытöмjаслы отсалан jукöд.
9. Финанс jукöд.

Со кымынко учреждениеңојаслөн нѳм:

1. Областувса Робочōј, Крестана да Гōрдармјаса бōрјōм јōв Сōветлōн Исполнѣтелнōј Комѣтет (Обисполком).
2. Админѣстративнōј јукōд (отдел) (Адмјукōд).
3. Областувса овмōс нудан јукōд.
4. Уж јукōд.
5. Вѣзму управлѣннō.
6. Зонѣвѣзалун кутан јукōд.
7. Војтырōс велōдан јукōд.
8. Вермытōмјаслы отсалан јукōд.
9. Финанс јукōд.

10. Област пыщкын вузасом лөөдөн жүкөд.

11. Робочёй-Крестана Инспексијалон Областувса ве-
ждс (отделение).

12. Государственнөй политическөй управленьёлөн об-
ластувса жүкөд (ГПУ).

13. Областувса војеннөй Комиссариат.

14. Областувса Суд (Обсуд).

15. Прокуратура.

16. Профессіјаа Сојузлөн Областувса Совет.

17. Пошта-Телеграф Контора.

18. Государственнөй Банклөн Сыктывкарса вежде.

19. Областувса стрөйтчан контора.

20. Областувса статістика бјуро (Статбјуро).

Та мањерадн-жө шүөснөй Централнөй Комиссаријатјас.
Сіктсөвет нѳмјас шүөснөй коміон-жө. Сің: Мохчөй,
Петрун, Букур, Галпи, Лыжа-вом, Іъва, Кедва, Кипіјова,
Њаша, Шојнаты, Ајкатыла да сің вожд.

Вождсө төдмасам кушөм гижөдјас быд грамотнөй морт-
лы колө кужны гижны.

а) Шыөдчөм (заявление.) Медвојдөрсө гижөны адрес
кытчө көсјан тајө шыөдчөмнас шыасны. Сөгсө ассыд нѳм,
вѳч да ов (фамилия). Сы бөрвылө гижөны мыј понда шыөд-
чан да кырым (подпись).

Шыөдчөм форма.

Іъва ујездүвса Војтырөс Велөдөн жүкөдө.

Мохчөй сіктса гр-н Степ.

Івановіч Артејевсан.

ШЫӨДЧӨМ.

Кывсө, емөс-пө кымынкө сіктјасын гырыөс велөдөн
уж. Кора менө ыстыны кушөмкө сіктө сіјө уж вылас.
Велөдчі Мохчөй II ступења школын да таво помалі.

Артејев С.І.

Адрес: Мохчөй.

Шыөдчөм моз-жө гижөө „норасөм“ (жалоба). Сөмын
норасөмас мөдтор јылыс гижөны. Вачкыласны-лі кодөс-
кө, гуасны-лі кодлыс-кө мыјкө, сы јылыс і гижө нора-

еыыс мїлїтсїяѡ да корѡ сетны судо. Поѡ норасѡм гїж-
ны і мукѡд учреждєнїѡясѡ, сѡмын сы жылыс, мыїѡн ве-
даїтѡ сїїѡ учреждєнїѡыс.

Отношенїѡ гїжеѡ сек, кор колѡ кушѡмкѡ учреж-
дєнїѡлы корны мѡд учреждєнїѡыс јуѡрјас, лїбѡ мыї
јылыс-кѡ ачыс вїставны кѡсїѡ. Гїжеѡ таїѡ форма куѡа.

Штамп їн

Маї 15-ѡд јунѡ
1928 воѡ.

№ 75.

Комї Областувса Статбјуроѡ.

Сыктывкар, Республї-
канскѡј, № 15.

Іѡваса Војтырѡс велѡдан јукѡд корѡ гїжны
дыр-ѡ он ыстѡ војтыр лыд жылыс јуѡрјас.

Іѡва раїѡн їсполкомса култ-сотсїалнѡј
јукѡдѡн заведјутыс (І. Фїлїппѡв).

Гїжыс (С. Каѡев).

в) Ескѡданпас (удостоверение) ковмывлѡ быд морт-
мы. Гїжеѡ со кыѡї:

Вына октабр 1 јунѡѡ 1929 воѡ.

Штамп їн

Јунь 28-ѡд јунѡ
1928 воѡ

№ 100.

ЕСКѡДАНПАС.

Таїѡ ескѡданпас кутыс лѡѡ Іѡва
раїѡны агроном Иван Педѡрѡвїч Каѡев.
Ескѡдчысѡ печатѡн да кырымѡн.

Вїзмүуправленїѡѡн заведјутыс (Пѡпов).

Печат їн.

Гїжыс (С. Семјашкїн).

г) Есканпас (доверенность)—сетѡ ѡтї морт мѡд
мортлы мыїкѡ бостѡм вылѡ лї, суѡдѡм вылѡ-лї, кор ас-
лыс сѡмын поѡ вѡчны. Формаыс со кушѡм:

ЕСКАНПАС.

Петров Ів. Ів.-дс ескöдa Мохчoйсa пoштa вeжöсyг сyгöднy мe ным вылö вoдм вo дaсвйт (115) шaйт сöм.

Мохчoйсa гр-н Тeрeнтьeв Гeмeн.

15/VI-28 вoд.

Печат
1928 вoд 16/VI

Тeрeнтьeв Гeмeнлыг кырымсö ескöдa Мохчoйсa вoлiспoлкoмcа прeдсeдaтeль (Кoнeвiн).

д) Кöсжыгöм (обязательство) сeтö öтi мoрт мöд мöртлы лыбö учрeждeннöлы. Кöсжыгöмлöн формaыс вeрмaс лoны тaщöм:

КÖСЖЫГÖМ.

1927 вoд, мaй 15 лунö уждi Сыктывкарса граждaнныгe Вaсильöй Лeпiмoвiч Пeтpoвлыг кызвйт (25) шaйт сeнгa кужiм тöлыг кeжлö. Сijö кöсжысa мынтыны август 15-öд лунö 1927 вoд, oг-кö мынты Пeтpoв вeрмaс пeржыны сyдöн.

Кiнijöвa өктсa гр-н Гiзов Лoгop Филiпчeвiч.

e) Кop колö мыждöм мoртöс (присужденного) пöрукa вылö бoгтны, сeкi сeтчö тaщöм формaа „пöрукa“ (порука).

ПÖРУКА.

1929 вoд, дeкaбp 2-öд лунö. Гaлпi өктсa Гэвa рaйoнcа, Тyрoв Öндрeй Стeпaнoвiчöс Oблaстувсa сyд сyдiтöмa вйт вo кeжлö дa шyöмa тyрмaын пукöдны. Тyрoв сeтöмa Oблaстувсa сyд шyöм (приговор постановление) вылö нoрaсöм Вeрхoвнöй Сyдö. Тyрoвöс мe зeв бyрa тöдa, тöдa сылыг oлaннoгöс, сy пoндa Oблaстувсa сyдлыг кopa сeтны Тyрoвöс мe пöрукa вылö. Нeкyщöм oмöлтop сijö oз вöч, нeкытчö oз пышжы, мыжкö-кö вöчaс Тyрoв, сeкi мeдым мeнö мыждöны.

Букур өктсa гр-н Гpин Гeмeн Яковлeвiч.

ж) Гopнiгiжöд (протокол) oвлö кык нoгa. Öтi, гижö жeньдыжкa, a мöд, кузжыкa. Быд cобрaннö вылн гижö copнiгiжöд. Гopнiгiжaн формaыс co кущöм:

ІЗВА РАЈОНУВСА ІСПОЛКОМ ПРЕЗІДУМЛОН

Горнігіжд.

№ 19, мај 28-од лунд 1928 воџ

Вџліны: Председатель Ануфріев, членјас: Попов, Артејев, Семјашкін і с. в. (Колџ гіжны ставнысџ).

Корлџма: технік Хрусталовџс.

ГОРНИТАНТОР (повестка дня):

1. „Југыд шор“ вомџн пос вџчџм вылџ сџм сузџдџм јылыс.
2. Кедваџ телефон нџжџдџм јылыс.
3. Крестана стрџба стракујтџм јылыс.
4. Мукџд пџлџс.

1. КЫВЗІСНЫ: „Југыд шор“ вомџн пос вџчџм јылыс. Технік Хрусталов шуџ: „Колџ-пџ пос вџчџм вылџ 245 шайт да 21 ур. Сџмыс-кџ лџб, поџас пырыетџм-пыр заводітны уџавны. Керјасџ вџлі вајалџма колџан воџ да сџомыны-нын пондалџмаџс.

ШУІСНЫ:

„Југыд шор“ вомџн пос вџчџм вылџ лџџны 245 шайт да 21 ур сџм, да технік Хрусталовлы щџктыны бостчыны лџчны јул 1-џд лунџан. ѐні-жџ корџавны јџзџс тајџ уџ вылџ.

2. КЫВЗІСНЫ:

Кедва вџлџстџџ телефон нџжџдџм јылыс. Тајџ уџыс вџлі зев-нын важџн заводітџма-џа, сџмыс ез вџв-џа џнџџ нџжаліс. ѐні кџсјысџмаџс кедваса граждана 300 кер лџ-џџны телефон нџжџдџм вылџ. Колџ сџмын сузџдны провод. Сџм та вылџ вџлі лџџма тавџса смета сџрті 973 п.

ШУІСНЫ:

Іџваса Пошта-телеграф конторалы сорнітџџны Округџд кедваџ телефон нџџдџм јылыс да јун 15-џд лун кџџлџ сузџдны провод. Пошта конторалы-жџ сџтны телефон нџжџдан уџсџ.

Быд лөөдчөмүн колө лоны: а) кор вөчөма лөөдчөм, б) кодјас вөчөмаёс, в) мыј сертї, г) кущөм дон вы-
лө да кущөмажык вөчны, д) мыј лөб, кодыс-кө кө өтөыс оз
вөч лөөдчөм куза, е) кущөм сүд учреждєннөын спорсө
ладмөдны, кущөм карын да ж) кырымјас.

1 УЖ: *Візөдав,—кызі гіжсө быд делөа гіжөдлөн жу-
рыс, кызі кырымјасыс көміөн пуктысө. Төд-
мав жона-ө разнітчө комі да роч делөа гі-
жөд форма сертөыс, кыв өтлааслөм сертө-
ыс?*

2 УЖ: *Гіжас ачыл кущөм сурө делөа гіжөд. Боо-
там көт: сорнөгіжөд, ескөданнысјас, ескан-
пасјас, лөөдчөмјас і с. в.*

СОДТӦД.

I. Велӧдчыяслы индӧдјас.

Медвоцца јукӧдас индавсӧ, кычӧ артмӧма мортлӧн сор-
ня кывјыс да кычӧ сӧјӧ пӧлалӧ-паскалӧ да вежласӧ.
Кытыс комӧ кывјыс петӧма.

Тајӧ јукӧдчыс велӧдчыяслы колӧ тӧдмавны: а) мы-
ла колӧ комӧ кывсӧ велӧдны, б) медым велӧдчыяслӧн
кыв тӧдмалана вежӧртасыс чорыд лоӧ да сӧјӧ вежӧртассӧ
(понятие) кужны кутас тудӧдавны комӧ кыв тӧдмалӧн.
Сы сертӧ колӧ бура тӧдмӧдны тащӧм индӧдјаскӧд:

1. Мортлӧн сорнытан кывјыс абу ӧтӧ када петкӧдчӧм,
а протсесс. Ловја кывјыс, сорныс олӧгас вежласӧ аслас
законјас сертӧ.

2. Мортлӧн сорныс да кывтӧм пемӧсјаслӧн горзӧмыс
да равзӧмыс, физиологја сертӧ-кӧ вӧчӧдны, чӧк ӧткод.
Сӧмын морт сорныс јона-нын паскалӧма, бурмӧма, јон-
мӧма, вежӧртасмӧма.

3. Сорнытан кывјыслӧн вужјасебма секӧ, кор мортыс
мӧдӧма логикадн вежӧрмыны да кор мӧдӧма вежӧртӧмӧн
ужавны. Паскалӧмыс да јонмӧдчӧмыс сорнытан кывјыс-
лӧн лоӧ бӧртӧ, кор мӧдӧс артмыны јӧз кост оланногыс
(общественные отношения).

4. Став кывјыс лӧбма абу ӧтӧ кывјыс, а уна кывјыс.
Вежласӧгас најӧ ӧтлаасӧны, ӧтувтчӧны да диалектӧческӧ
јукӧдны, разалӧны. Бӧрјаномас став кывјыс (языки)
ӧткод лоӧ. Сӧјӧ лоӧ сек, кор јӧз кост оланногыс зев јона
паскалас да лӧсалас. Ӑткод кыв став јӧзлы оз по-
вӧчны, а сӧјӧ ачыс артмӧ, но сорныс мортлыс позӧ ко-
лана ногӧн организутны гӧжӧда кыв вӧчӧмӧн.

5. Јӧз пӧвстас кывјыс абу ӧткод. Быд сотсиальнӧј
котырлӧн аслас нога сорнӧ. Быд сотсиальнӧј котыр пас-
кӧдӧ ассыс кывсорныс сы увса јӧз пӧвсын. Сӧј лӧбмадс

буржуазнõй государственнõй гижõда кывјас. Сїз-жõ õнї пролетарїат лõсõдõ аслыснога став мунастала сорнїкыв.

6. Кушõм чукõрõ колõ пыртны комї кывсõ.

Быд кывлõн артман протсессыс õтїнога. Сõмын õтї кыв вочынжык, мунõ мõд кывногõ, а мукõд кыв артман протсессыс јõз кост оланног вõснаыс бõрõ колõма. Сїјõн сїјõ торја сорнїјасыс, кывјасыс, паскалõмабõ да рõчнїт-чõмабõ. Кызї јукõб комї кывјыс, мыјла?

7. Мортлõн кывјыс—условнõй рефлекс. Тајõ гõгõрвõтõг оа поз бостчыны кыв лõбмкõдтõдмасны.

Став ужыс колõ мунны сїз, медым велõдчысјас ас-ныс мõдасны кужны короны морт сорнїыс коланаторсõ. Тајõ нїгаыс сõмын їндõд тујõ кутас мунны. Сїјõн таї гїжõма зев топыда да жеңыда. Велõдылы колõ со кушõм нїгајаскõдтõдмасны.

1. Потебня—„Мысль и язык“.

2. Протопопов—„Введение в изучение рефлексологии“ (6-ка жур. „Путь просвещения“, Харьков, 1924 г.).

3. Дарвин—О выражении ощущений у человека и животных („Эволюция человека“—сбор. ред. Гремяцкого, издание Свердловского университета).

4. Энгельс—Труд, как фактор эволюции в процессе развития от обезьяны к человеку. (Собр. „Историч. материализм“, под ред. Адоратского).

5. Кудрявский—„Психология и языковедение“.

6. Шор—Язык и общество. Издан. „Рабоч. просвещен.“ М. 1926 г.

7. Рубакин—„Сорнї оер артмõм“, перевод А. Сидорова.

8. Лыткин Г. С.—Зырянский край и зырянский язык.

Мõд јукõдас колõ їндыны велõдчысјаслы кызї артмõ гїжõда кыв лексїкон да наука тәрмїнјас. Секї-жõ велõдчысјаслы їндыны туј короны мїча, комї гїжõда кывјõн сорнїтан ног. Медым велõдчысјаслõн оз артмы „кыдја роча“ сорнї, колõ лõсõдны ужõб сїзї, медым најõ асныс

качалісны, кычі гіжōда (літэратура) кылыс бтлабōдō став сөрні екаса кывјассō да матытō интернатиональнōй кыв дорас.

Та куца позō індавны со куцōм кыгајас лыддыны:

1. Ленин—„Критические заметки по национальному вопросу“,—собр. сочинений, т. XIX, Гиз, 1924 г.

2. Богданов — „Наука об общественном сознании“ (главы о языке). Книгоиздательство писателей в Москве.

3. Шор.—Язык и общество, изд. „Раб. Просвещ.“ М. 1926 г.

4. Селищев—„Язык революционного периода 1917 г.“

5. Шахов.—„О зырянizations“ журнал „Коми му“ 1924 года.

Кожмōд јукōд кучаыс велōдчыяс тōдмасны коми фонетикакōд, коми сөрні фізіологіјакōд. Тајō јукōдыс налы сетас тујбōд куцōм шыјас емōс коми сөрніас да кычі најō воча вооны јорта-јортыскōд.

Тајō јукōд кучаыс кыгајас со куцōмōс:

1. Лыткин Г. С.—„Зырянский язык и зырянский край“.

2. Сандрō-Васō—„Коми грамматика туј піскōдыс“. Сыктывкар 1921 в.

3. Молодцов.—Принципы зырянского правописания. изд. Коми Издательства 1927 г.

4. Молодцова—Самоучитель зырянского языка. изд. Коми Издательства 1925 г.

Ілля Вас—Коми грамматика.

6. Castren—Elementa grammatices syriacae. Гельсингфорс 1844 год.

7. Томсон—Общее языковедение, Юрьев 1912 г.

8. Ушаков—Введение в науку о языке.

9. Ілля Вас—„Коми грамматика“, II јукōн.

10. Материалы по коми грамматике—В. И. Лыткина.

Нюлōд јукōдыс петкōдлас, кычі лōб коми кывјыс. Грамматикаа уж јылыс ещажык лōб виставлыны, а ковмас унжык індавны, кычі велōдчыяс вермасны асныс ужавны да тōдмасны коми кыв артмōмкōд. Тајō ужыс зев матō матыемō коми літэратура гіжōда кыв тōдмалōмкōд. Ужјасас сетōма сешōм гіжōдторјас, кōні медлōеыда да медкокнїда велōдчыяс вермасны тōдмасны коми літэра-

тура кывкõд, да налõн во́ча во́мыскõд. Јукны морфоло-
гїа да ẽнтакеіс мїан комї кывјад оз по́ч.

Быд уж (задание) ґетны колõ быд велõдчыслы рб́, бõртїсõ-нын õтлаын вїдлавыны да вõчны выводјас чо́н-
группаõн. Секї-жõ ковмас велõдылы тõдмавыны велõдчы-
јасõс орфографїјакõд.

Та ку́ча со кушõм нїгајаскõд ковмас тõдмаоны:

1. Молодцов В.А.—О классификации слов зырянского
языка—1928 г.

2. Сандрõ Васõ—Комї граммати́ка туј пїекõдыс.

3. Г.С. Лыткин—„Зырянский язык“ (Зырянский край
и зыр. язык).

4. Ілля Васõ—Комї граммати́ка (I и II часть) и „Ма-
териалы по коми грамматике“.

5. Шахов—„Комп-русский словарь“ и приложение
к нему „Морфологическая структура коми языка“—Си-
доров А.С.

6. Молодцова—Самоучитель зырянского языка, изд.
Коми Издательства, 1925 года.

7. Разманов—К вопросу об установлении единой ко-
ми орфографии (журн. „Комї му“ март—апрель 1929 г.).

8. Молодцов. Некоторые принципы зырянского пра-
вописания—Изд. Коми Издательства 1927 г.

9. Ілля Васõ.—„Программа коми языка и лит. по по-
вышению квалификации учащихся. I ст.“

10. Ілля Ва́з (В.И. Лыткин) „Комї гїжõд кыв јылыс“
„Ордым“ журналын.

11. Разманов—„Главнаукалõн комї кыв култура кы-
пõдан конферентеїјалõн шуõмјас“—журнал „Ордым“, ав-
густ 1929 в.

Вїтõд јукõдас їндавеõ сувталанас пас прїнтеїпјас. Секї-
жõ лоб тõдмõдны велõдчысјасõс комї сорнїса сорнїку́ча
артмõмкõд. Тајõ ужыс õтлаасас во́ча јукõдса ужыскõд.
Отсамаалõм да тујдõдõм (согласование и управление) комї
сорнїын зев омõла тõдчõ. Сы сортї лоб тõдмасõдны кујїм
ẽнтакеіс формаа кыв чукõркõд: а) керан-вõчан ẽнтакеі-
салõмкõд, б) ема-ным ẽнтакеісалõмкõд да в) отсасана кыв
чукõркõд. Отсасана кывјас дорас вермасны лоны ẽнтак-
еіса формајас-жõ. Таң-жõ колõ велõдчысјаслы їндыны кычї
тõдмаоны отсасана кывторјаскõд да кыв формаа јывјас-

кõд. Татчõ-жõ пырас зев ыжыд жүкõд „комі сорытанног да сорғи панõм жылые“. Сы куҫа мијан комилõн зев-на оҥа нигајасые, пõштi некуцõм абу. Пунктуатсија куҫа позõ индыны сõмын:

1. Молодцов—Некоторые принципы зырянского правописания (Пунктуация).

Сеоса ковмас велõдчыҫаслы тõдмасын:

1. Пешковский. „Русский синтаксис в научном освещении“—кõд, да аслыс вõчавны выводјас комі подув вылõ вужõдõмõн.

Быд велõдчõма комі мортлы колõ тõдны комі гижõдлые исторiја да гижõд принтеiпјас. Тајõ ужыс лõб зев кокны велõдчыҫас-кõ бура мõдасын тõдны „комі фонетика“, комі шыјас жылые. Гижõд принтеiпјасые бостчõны шы артмõм сертыс. Тõдмасын: мыјла важ гижõдые комыслõн быри да мыјла õни вылые ковмис сiјõ лõсõдны,—быдõнлы колõ. Та куҫа позõ индавын со куцõм лiтература.

1. Г. С. Лыткин—Древне-зырянская письменность.

2. В. А. Правдолюбков—„История письма“—1924 г.

3. Илья Вас.—Комі лiтература артмõм—журн. „Парма Жол“ № 1-2.

Комі школајасын зев омõла пуктõма нига куҫа ужалõм. Сені колõ комі велõдчыҫасõс велõдны, кыҫи позõ ужавны роч нига серғи да мед миҫаа вермасын вiетавны комiõн. Комі велõдчõм јõз век-на сорытõны „кыдја-рочõн“ савгõны. Тајõ ужыс õтлаасас став мукõд, жүкõд сорса ужыс-кõд. Тајõ жүкõдса ужсõ лõб пыртны быд жүкõд дорõ, сытõг велõдчыҫас оз вермыны велавны миҫаа комі кывнад сорытнытõ.

Велõдчыҫаслы колõ тõдмасын со суцõм нигајаскõд:

1. Павлович А.—„Система развития навыков работы с книгой“,—сборн. „Родного языка в школе“ под ред. Лебедева, № 3 за 1927 г.

2. Техника умственного труда—Кунце Г. Харьков, 1923 год.

Таыс õтдор ковмас быд велõдыслы индавын велõдчыҫаслы, кыҫи комі вылõ вужõдны рочõн лыдõдõмтор. Сы тужõд тајõ зев матын лõб комі лiтература кыв тõдмалõмкõд. Сылые принтеiпјасõс ковмас чорыда тõдмавын.

Татчѳ-жѳ ыырас комі сорытѳн техникаа^уж. Сен велѳдылы ковмас индыны велѳдчысјаслы, кычј поѳѳ коміѳн мичаа сорытны велѳдчыны. Некемын индѳѳјас сы тужѳѳ вермас велѳдые корены татѳѳм ыгајасы;

1. В. К. Сережников—„Техника речи“ стр. 38-44-55.
2. Аджаров.—Ораторское искусство.
3. Данилов, Дегтеревский, Нейман, Пальлебах.—„Организация литературной речи“, Работн. Просвещения, 1927 года.

4. Сабанеев А. Л. „Музыка речи, эстетическое исследование“, изд. „Работник Просвещения“ М. 1923 г.

Medbörja jukōdas pyrōny indōdjās, kyzi kolō gijasān uż lōōdny da gijny velōdčyny. Oni, komiōdan uż pas-
kaligōn, tajō berdyse seščōm-žō kolantor, kyzi i komiōn
sorņitny velōdčan uż da grammatika tōdmalana uż. Ze
loē eskō vōli komi školaŷe petōm mōrt-kō ez kūž gačeto
lōbō učreždēnyōjasō gijyptny da шыōdčyny. Velōdye-
jasly kovmas tajō jukōd vydas unaly aslynyse velōdčyny
da lōōdny velōdčyējasly gijny velōdčana uż. Siō użyse
zavōditčyessō i stupeņny-na, a yžyd školažasyŷ, dert,
kolō jonžyka-nyŷ pasōdny. Kyzi gijana uż lōōdny
nōžō tōdmavny:

1. Учреждённѣясын комѣдн гѣжасан уѣ тудѣд сертѣ—
Понов да Колегов Г. В.—1925 воѣ.

da 2. Komu gazetjac gerbi.

Роч нѣгајас со кущѣмјасѣс поѣѣ индыны:

1. Изотов Г. „Основы литературной грамоты“ изд. „Крест. газеты“ 1926 г.

3. Шафир Я.— „От остроты до памфлета“ ред. „Раб.
Просв. 1925 г.

4. Изгоев Н. — „Школа рабкора“ изд. ВЦСПС, 1925 г.

Таыс бѳдѳр школанын ковмас тѳдмасыны кызѳ лѳсѳдавны „комѳ ытѳжас“, да кызѳ ужавны лыдѳдысан керкаын. Ку-
щѳм вермасыны сенѳ лѳны уж комѳ ѳктса јѳзкѳд. Сы куѳа
ѳм зев ыжыд рѳч лѳтература да ѳтѳ-ѳтѳ статѳжас ком
тѳтѳжас ылын да „Комѳ просвѳщенѳц“-ын.

II. Коми кыв жылыг библіографія.

Важ библіографіяыс Коми кыв жылыг рочын зев еща, унжыксь лоб корсны бокыс (Фінляндіяыс да кыс-да). Татчö индам кымынöскö:

1. Castrén—Elementa grammatices syryjinal. Helsingforsiae, 1844.
2. Wideman—Versuch einer Grammatik der Syrjanischen Sprache. Ревель, 1847 г.
3. Ак. Шегрен.—Разбор сочинения Мажетра Матвея. Александра Кастрена под заголовком «Elementa grammatices syryaenicae». СПб. 1844 г.
4. На belentsee—Gryndrüge der Stürjanirichen Grammatik. Altenburg. 1844 г.
5. Wideman—Syrjafinsch—Deutsches Wörterbuch,
6. Wideman—Grammatik der Wotjakischen Sprache (с приложением Вотско-русского словаря), Ревель 1851 г.
7. П. Саввантов—Грамматика зырянского языка. СПб. 1850 г.
8. Рогов—Опыт Пермязкого языка—1860 г.
9. Н. И. Ильинского—Практические замечания о переводах и сочинениях на инородческих языках—1871 г.
10. Лыткин Г. С.—Зырянский край и зырянский язык при Епископах Пермских—СПб. 1889 г.
11. Сандрö Ваеö—Коми грамматика тујіпöкöдлыс—1919 в. Коми Издательство.
12. М.А. Молодцова—краткий самоучитель зырянского языка—Коми Издат. 1825 г.
13. В.А. Молодцов—Классификация коми слов.—1928 в.
14. В.А. Молодцов—Некоторые принципы зырянского правописания—1927 г.
15. Илла Вае—Коми грамматика I часть 1925 г.
II часть 1929 г.
16. Материалы по Коми грамматике—В. И. Лыткин—1929 г.
17. Отдельные статьи В. И. Лыткина, И. И. Разманова в журналах „Коми му“ и „Ордым“ за 1929 г.

Тавыс öтдор емуна авторяслöн зев уна грамматикаяс Унжыкыс вöлöм коми кывсö оз тöдны да грамматикаяссö лöбöдöгöн роч ногöн вöчöмабö. Онi најö оз-нын тујны.

Ю р и н д а л ы ы.

Страницы.

Кыввоэ I—III

I Ю К О д.

§ 1.	Кытыс комі кывјыс чужі	5
§ 2.	Комі кыв сорні сікасјас	9—12
§ 3.	Мыјла сорнітан кывјыс вежласё	13
§ 4.	Кыці вежласёны сорніјас да кывјас	14
§ 5.	Кыці вьл торја кывјас лооны	16
§ 6.	Јёз кост олацногса сорнітан кыв	17
§ 7.	Интервационалној кыв лоом	19

II Ю К О д.

§ 8.	Комі літєратура кыв	23
§ 9.	Літєратура кыв артмём да сьлөн коланлун	26
§ 10.	Кыці шусёны да гіжєёны комі літєратурној кывјё пыран торја кывјас	29
§ 11.	Кыці лєсёдавы вьл термінјас	30

III Ю К О д.

§ 12.	Сорнітан органјас	34
§ 13.	Сорнітан органјаслөн уж да шыјас (звуки)	35
1.	Јітёдантём да јітёдана шыјас	37
2.	Јітёдана шы артмём	38
3.	Јітёдантём шы артмём	39
4.	Справка түйё	44
5.	Јона шуана шыјас да кывјас	47
§ 14.	Ассимілатејја да dissimілатејја	48

IV JUKOa.

дiстбoк.

§ 15. Морфологiя	54
§ 16. Кывјаслөн вежбортас (семанологiя)	—
§ 17. Кыв (слово)	57
1. Вуж	58
2. Кыввочан кывјас да дiн	—
3. Кыв вежлалан кыв-јыв	59
4. Кык пöлöс кыв-јыв да кыв лoм	62
§ 17. Керан вöчан (глагол)	—
1. Керан-вöчана вöчан јывјас	64
2. Керан-вöчана вежлалана јывјас	68
§ 18. Ема нiм	72
а) морта јывјас	—
б) лыда јывјас	—
в) усана-јывјас	—
г) кыв-вöчан ема кывјывјас,	73
д) кык вужја кывјас	74
е) морта-јылөн јывеикасалöм	—
ж) ема-нiмтана кывјас	77
з) ема-вежтаса кывјас	78
§ 19. Вежластöм кывјас	81
§ 20. Отсасана кывторјас	85

V JUKOa.

§ 21. Сувталана-нас прiнтсiпјас (сiнтакcиc)	86
§ 22. Сувталана-насјас	97
а) прöстöј сорнiкузaын	—
б) сложнöј сорнiкузaын	—

VI JUKOa.

§ 23. Гiжöд арталöм	104
§ 24. Комi гiжöд	107

VII J Y K Ö d.

ЛІСТБОК

§ 23. Гіжōдлōн коланлуныс	115
§ 24. Журвежōрōн ужалōм жылыс	116
§ 27. Н-га куча ужалōм	117

VIII J Y K Ö d.

§ 28. Гіжōд формајас	122
§ 27. Публітсіетікаа гіжōд	—
§ 30. Вытōдмостчōдана да наукаа гіжōд	125
§ 31. Фелба гіжōд	126

C O d T O d (продолжение)

1. Велōдчысјаслы indōdjас	133
2. Комі кнѣ жылыс бібліографіја	139